

VARNA FREE
UNIVERSITY

CHERNIVTSI
LAW SCHOOL

II НАУКОВІ ЧИТАННЯ ПАМ'ЯТІ ГАНСА ГРОССА

Збірник тез міжнародної
науково-практичної конференції

м. Чернівці, 9 грудня 2022 року

II НАУКОВІ ЧИТАННЯ ПАМ'ЯТІ ГАНСА ГРОССА:

*збірник тез міжнародної
науково-практичної конференції*

(м. Чернівці, 9 грудня 2022 року)

Чернівці
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2023

УДК 343.9(082)
Н 34

Редакційна колегія:

Вдовічен Віталій Анатолійович, доктор юридичних наук, доцент, декан юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Жаровська Галина Петрівна, докторка юридичних наук, доцентка, завідувачка кафедри кримінального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Кримчук Сергій Григорович, директор Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС;

Балук Ігор Григорович, директор Чернівецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України;

Nina Kaiser, Hans Gross Centre for interdisciplinary criminal sciences, Institut of Criminal Law, Criminal Procecure Law and Criminology, University of Graz;

Ботнару Стела, докторка юридичних наук, доцентка, заступниця декана юридичного факультету Молдовського державного університету (Республіка Молдова);

Кунчев Йонко, доктор юридичних наук, професор Варненського вільного університету імені Чорноризця Храбра (Республіка Болгарія).

Н 34 **II Наукові читання пам'яті Ганса Гросса** : збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 09 грудня 2022 р.). Чернівці : Чернівець. нац. у-нт ім. Ю. Федьковича, 2023. 248 с.

ISBN 978-966-423-767-0

Матеріали викладено в авторській редакції. Відповідальність за їхню якість, достовірність, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та інформацію для службового користування, несуть автори.

ISBN 978-966-423-767-0

УДК 343.9(082)

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. КРИМІНАЛІСТИКА: ВІЗІЇ ГАНСА ГРОССА	8
<i>Nina Kaiser,</i> HANS GROSS AND JOHN HENRY WIGMORE – A PROJECT REUNITING TWO MASTERS OF EVIDENCE.....	8
<i>Sebastian Göllly,</i> SYNERGIES OF CRIMINAL LAW AND OTHER CRIMINAL SCIENCES IN RESEARCH, TEACHING AND PRACTICE – A CONTRIBUTION TO REVIVING THE TRADITION OF HANS GROSS' UNDERSTANDING OF WORK AT THE UNIVERSITY OF GRAZ.....	12
<i>Shevchuk V.M., Konovalova V.O.</i> THE SCIENTIFIC LEGACY OF HANS GROSS AND ITS INFLUENCE ON THE MODERN DEVELOPMENT OF CRIMINALISTICS.....	17
<i>Біленчук П.Д.,</i> ГАНС ГРОСС – ФУНДАТОР, НОВАТОР І ПРАКСЕОЛОГ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ, ЄВРОПІ ТА СВІТІ.....	23
<i>Біленчук П.Д., Малій М.І.,</i> ГАНС ГРОСС – НЕВИЧЕРПНЕ ДЖЕРЕЛО СУЧАСНОГО НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ І ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ПОСТУПУ	28
<i>Мисливий В. А.,</i> СИНЕРГЕТИКА ГАНСА ГРОССА – ТВОРЦЯ КРИМІНАЛІСТИКИ	33
<i>Тарнавська Л. М.,</i> СЛІДЧА ВАЛІЗА ЯК НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ЗАСІБ: ВІЗІЯ ГАНСА ГРОССА ТА СУЧАСНІСТЬ	37
<i>Шепітько В.Ю.,</i> ВІД ВІЗІЇ ГАНСА ГРОССА – ДО ДОКТРИНИ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ	42
<i>Шепітько І.І.,</i> РОЛЬ ГАНСА ГРОССА У ФОРМУВАННІ СУДОВОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ.....	46
<i>Юсупов В.В.</i> ВИКОРИСТАННЯ У НАУКОВИХ ПРАЦЯХ ГАНСА ГРОССА ДОСВІДУ ВЛАСНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ: ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД ТА ПРИКЛАД ДЛЯ СУЧАСНИХ УМОВ	50
СЕКЦІЯ 2. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ	55
<i>Гаращук Д.П.,</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО ЗАЙНЯТТЯ РИБНИМ ДОБУВНИМ ПРОМИСЛОМ	55
<i>Дударенко І.В., Герелюк О.Н.,</i> ДАКТИЛОСКОПЮВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ	59

Обіход Т.В., Біленчук П.Д.

ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗНАНЬ
ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ КІБЕРТЕРОРИЗМУ В УМОВАХ ВІЙНИ..... 62

Остафійчук Л.А.,

ФІКСАЦІЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ
ЗА ДОПОМОГОЮ ЦИФРОВИХ ДАНИХ 67

Пиріг І.В.,

ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТІВ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ
ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ВІЙНИ 72

Тазиров М.О.,

ВИКОРИСТАННЯ СИЛІКОНОВИХ КОМПАУНДІВ В ДАКТИЛОСКОПІІ 76

Шевчук В. М.,

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ ВІЙНИ 79

Шепітько М. В.,

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОГЛЯДІВ ГАНСА ГРОССА:
ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ ТА ПОГЛЯД У МАЙБУТНЄ 85

Юдіна Н.Л.

ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ ПОВЕРХНЕВИХ СЛІДІВ,
УТВОРЕНИХ ПАПІЛЯРНИМИ ЛІНІЯМИ..... 89

СЕКЦІЯ 3. СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА: ВИКЛИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ..... 94

Голецек О.В.,

ЗАСТОСУВАННЯ АВТОМАТИЗОВАНИХ ІДЕНТИФІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ
“TRASOSCAN” В СУДОВО ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ..... 94

Дудкевич С.Е., Генцарюк Р.В.,

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОБІГУ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ 99

Кожжакарь І.Ю.

МОЖЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ЗРОСТУ ОСОБИ
ЗА СЛІДАМИ ВУШНИХ РАКОВИН 104

Косован В.С.,

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ НЕРУХОМОГО МАЙНА
В УМОВАХ ВІЙНИ 109

Марчук А.А., Ткачук В.А.,

ОЦІНКА МАЙНА І ТЕХНІКИ ВІЙСЬКОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ
ТА ОЗБРОЄННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ..... 112

Яцишина Г.О.,

СПЕЦИФІКА ТОВАРОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ В УМОВАХ ВІЙНИ..... 116

СЕКЦІЯ 4. КРИМІНАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА 120

Мельник О.В., Попович М.В.,

ДОПИТ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО ЧИ ПСИХОТЕРАПІЯ ВТРАТ? ... 120

Стратій О.В.,

ПРАВОВІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	124
--	-----

**СЕКЦІЯ 5. СИНЕРГІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА,
КРИМІНОЛОГІЇ ТА КРИМІНАЛІСТИКИ..... 128**

Klochko A. M., Zelenskyi O.M.,

INTERNATIONAL EXPERIENCE FOR THE FORMATION OFF THE ANTI-CORRUPTION CONCEPT OF UKRAINE.....	128
---	-----

Vzova L.G.,

DAS KONZEPT DES OPFERS ALS GEGENSTAND DER FORSCHUNG IN DER MODERNEN KRIMINOLOGIE.....	133
--	-----

Базелюк В.В.,

ВІДСУТНІСТЬ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ПРАВОВИЙ ЗВ'ЯЗОК РФ ІЗ ПВК «ВАГНЕР» – НЕ ПРИВІД ДЛЯ БЕЗКАРНОСТІ	136
---	-----

Біленчук П.Д., Кравчук О.О.,

МІЖНАРОДНИЙ КАРНИЙ КОДЕКС: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ	140
---	-----

Дякур М.Д., Шевчук А.В.,

ЩОДО МАТЕРІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ФОРМИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	145
---	-----

Жаровська Г.П.,

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ: ВИКЛИКИ WEB 3.0.....	151
--	-----

Логвиненко М. І, Салівон В. Ю,

КРИМІНАЛІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ОДИН ІЗ ЗАХОДІВ У РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНОГО ЗЛОЧИНУ	155
--	-----

Паламарчук О.В.,

ПОПЕРЕДЖЕННЯ РОЗБОЇВ, ПОЄДНАНИХ З ПРОНИКНЕННЯМ У ЖИТЛО	158
--	-----

Політова А.С.,

СИНЕРГІЯ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ВІД НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	161
---	-----

Попович О.В.

ПРОБЛЕМИ ЗАМІНИ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ.....	166
---	-----

Продан Т.В.,

ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	171
---	-----

Пузиревський М.В.,

ВЧЕННЯ ПРОФЕСОРА М.П. ЧУБИНСЬКОГО (1871–1943) ПРО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВУ ПОЛІТИКУ	174
---	-----

<i>Скрипник К.Ю.,</i> ПРИТЯГНЕННЯ ЗАВІДОМО НЕВИНУВАТОГО ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК НАСЛІДОК УПЕРЕДЖЕНОГО ПОГЛЯДУ НА СПРАВУ	178
<i>Тома М. Г., Боднарук О.М.,</i> ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ	182
<i>Юрчишин В.М., Скуляк І.А.,</i> СИНЕРГІЯ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА ПРОКУРАТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	187
<i>Юрчишин Ю.В.,</i> ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ.....	192
Трибуна молодого науковця.....	196
<i>Влад Е.А., Науковий керівник: Попович М.В.</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	196
<i>Доголич І. В., Науковий керівник: Кожакарь І.Ю.</i> ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТРУПІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	199
<i>Доголич І.В., Науковий керівник: Шевчук А.В.</i> ЩОДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТУ НЕЗАКОННОГО ВИКОРИСТАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ З МЕТОЮ ОТРИМАННЯ ПРИБУТКУ	203
<i>Дубчак О.Е., Науковий керівник: Стратій О.В.</i> ПСИХОЛОГІЯ ЗЛОЧИНЦЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	207
<i>Зеля Р.І., Науковий керівник: Кельбья С.Г.</i> КРИМІНАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ: РОЗВИТОК ТА ПРАКТИКА ПІД ЧАС ВІЙНИ ...	210
<i>Kiril. O.O., Scientific adviser: Stratiy O.V.</i> PECULIARITIES OF JUDICIAL EXAMINATION IN CONDITIONS OF MARTIAL LAW	214
<i>Лукіян Д.А., Науковий керівник: Попович М.В.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	217
<i>Онофрейчук О. С., Науковий керівник: Стратій О. В.</i> ПРОЦЕСУАЛЬНЕ КЕРІВНИЦТВО ПРОКУРОРА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	220
<i>Павлова У.Р., Науковий керівник: Ющик О. І.</i> ОБРАЗА ЧЕСТІ І ГІДНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ, ПОГРОЗА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЮ В УМОВАХ ВІЙНИ	225
<i>Парайко М.І., Науковий керівник Попович М.В.</i> ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОКУРОРОМ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	228
<i>Середенко В. В., Науковий керівник: Попович М.В.</i>	

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	232
<i>Таран С. В., Науковий керівник: Логвиненко М.І.</i>	
СУДОВІ СИСТЕМИ УКРАЇНА ПОЛЬЩА: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ.....	235
<i>Ткаченко К.В., Науковий керівник: Жаровська Г.П.</i>	
ОСОБЛИВИЙ РЕЖИМ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	240
<i>Юрчишена А.О., Науковий керівник: Стратій О.В.</i>	
РОЗГЛЯД КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	246

СЕКЦІЯ 1. КРИМІНАЛІСТИКА: ВІЗІЇ ГАНСА ГРОССА

Nina Kaiser,

*Mag. iur., Dr. iur., PostDoc Researcher of Hans Gross Centre
for Interdisciplinary Criminal Sciences at the Institute of Criminal Law,
Criminal Procedure Law and Criminology,
University of Graz,
Graz, Austria*

HANS GROSS AND JOHN HENRY WIGMORE – A PROJECT REUNITING TWO MASTERS OF EVIDENCE

Hans Gross, known as the Austrian “father of criminal sciences” [1], “father of criminology” [10] or “father of modern criminal investigations” [3, p. 4] was instrumental worldwide for the development of criminalistics as an independent field of study as part of a holistic, interdisciplinary “criminology” (today better described as criminal sciences) [14; 1]. In his capacity as university professor, he was not only well connected within the borders of Austria, but also beyond. Among others, he cultivated contacts with American colleagues, especially with John Henry Wigmore, Professor at the Northwestern University Chicago. Professor Wigmore was also very influential to the American developments in the field in the early 19th century and laid the foundation of the modern American law of evidence [13]. The presented project, which is carried out by the author of this report at the Hans Gross Centre for Interdisciplinary Criminal Sciences (<https://strafrecht.uni-graz.at/de/zik/>) [8] and is supported by a research grant provided by the Botstiber Institute of Austrian American Studies (<https://botstiberbiaas.org/>) intends to investigate the transatlantic relationship between the two pioneers and its potential impact on the development of criminal sciences.

Overview, Method and Main Objectives

Gross urged that criminal sciences must be understood as comprehensively as possible. He particularly emphasized the special evidential value of factual evidence acquired through non-legal disciplines (mainly natural sciences) in contrast to the highly fragile personal evidence mainly gained through eye witnesses [2]. Thus, Gross insisted on an interdisciplinary approach and demanded that disciplines outside the law must be consulted. Therefore, also legal scholars and practitioners (“criminalists”) must have fundamental knowledge in these non-legal disciplines, in order to understand, evaluate and use evidence in

criminal proceedings [7]. This approach was very well received internationally, which is why his famous book “Handbook for Investigative Judges” [5] was sold worldwide and translated into a variety of foreign languages” [15, p.39]. John Henry Wigmore, Professor and Dean of the Northwestern University School of Law, seemed to admire Gross’ work particularly. He followed Gross’ path and defined the American Rules of Evidence with his famous “Treatise on Evidence” [13].

The two pioneers had a lot in common. Both started out as legal practitioners before going back to university to devote their lives to the investigation of crime following an interdisciplinary, holistic approach and both wanted to develop such an interdisciplinary, holistic field of criminal sciences [2; 16, p. VI]. Gross and Wigmore did not only both urge to integrate non-legal sciences, but also focused part of their research on the role of psychological factors on people involved in criminal proceedings (such as witnesses and judges) [9]. The “Criminal Psychology” also appears to be the reason why the paths of the two actually crossed. Gross famous publication on “Criminal Psychology” [4] was selected by the Committee of Translations of the American Institute of Criminal Law and Criminology Wigmore belonged to, as a book that needs to be translated into the English language. The preface of the first English version was even signed by Wigmore [6]. What’s more, the American Institute of Criminal Law and Criminology invited Gross to participate in their first Conference in 1909 and declared Gross’ journal, the “Archives of Criminology”, as role model for their own journal, the “Journal of the American Institute of Criminal Law and Criminology” [12]. Wigmore also dedicated his book “Principles of Judicial Proof” to Gross, “who has done more than any other man in modern times to encourage the application of science to judicial proof” [17; 9, p. 37]. Particularly noteworthy in this regard is, that Gross even mentioned Wigmore in his last will, with which he gave instruction to contact Wigmore regarding the handling of Gross’ library after his death [11, pp. 276, 277].

Unfortunately, Gross’ literature collection has never been found [11, p. 282]. But, the McCormick Library of Special Collections and University Archives at the Northwestern University Chicago collected letters, which were exchanged by the two scholars in the years from 1909-1913. What’s more, the Archives have documentation about Wigmore’s travels to Europe as well as his correspondence with the American Institute of Criminal Law and Criminology and other international researchers.

The project at hand will thus work through extensive archival research in conjunction with a systematic literature review. Although also Austrian collections will be examined, the documents collected at the Archives in Chicago will form the core of the project. Therefore, primarily the correspondence between Wigmore and Gross will be of interest, but also other documentation that can be found in the Archives, which may give information about the transatlantic relationship between Austria and the US back in the early 20th century. The collected material will be combined, assessed, structured and unified with the existing knowledge about Gross and Wigmore.

On the one hand, this knowledge is to be used in further to shed light on the relationship between the two masters of evidence. On the other hand, the project intends to highlight the transatlantic relations in developing criminal sciences in the early 20th century. As there is no previous research on the Gross-Wigmore-relationship, the results might fill a gap in knowledge about the historical association between Austria and the United States and might even provide an idea about the fate of Gross' library.

Literature

1. Bachhiesl C., Kocher G., Mühlbacher, T. Hans Gross – Ein „Vater“ der Kriminalwissenschaft. Vienna, Austria: Lit Verlag, 2015.
2. Bachhiesl C. (Zwischen Indizienparadigma und Pseudowissenschaft. Wissenschaftshistorische Überlegungen zum epistemischen Status kriminalwissenschaftlicher Forschung. Vienna, Austria: LIT Verlag, 2012.
3. Gardner R. M., Bevel T. Practical Crime Scene Analysis and Reconstruction. Boca Raton: CRC Press, 2009.
4. Gross H. (1898). Criminalpsychologie. Graz: Leuschner & Lubensky's.
5. Gross H. Handbuch für Untersuchungsrichter. Graz: Leuschner & Lubensky, 1893.
6. Gross H. Criminal Psychology. A manual for judges, practitioners, and students. Boston: Little, Brown, and Company, 1911.
7. Gross H., Kriminalistische Institute. Archiv für Kriminalanthropologie 1902. p. 108.
8. Kaiser N., The Hans Gross Centre for Interdisciplinary Criminal Sciences (ZIK) – Building Bridges Between Criminal (Procedure) Law, Criminology and Criminalistics: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Faculty of Law: Scientific Readings in the Memory of Hans Gross: (Chernivtsi, 9.12.2021). Czernowitz: Technodruck. 2021. pp. 178-182.

9. Leclerc O. A critical method for the evaluation of evidence, *International Journal on Evidential Legal Reasoning*. 2021. 2. pp. 29-52.
10. Mühlbacher T. (2011). Elementary my dear Holmes: Hans Gross, the father of Criminology and Arthur Conan Doyle. In Heuer G. (Ed.), *Sexual Revolutions: Psychoanalysis, History and the Father*, pp. 55-64. London: Routledge, 2011.
11. Mühlbacher T. Die Geschäfte der Adele G. oder: Was wurde aus den Büchern des Meisters? Ein bibliophiler Mosaikstein zu Hans Groß. In E. Cs. Herger, B. Holcman, M. Steppan (Eds.). *Festschrift Gernot Kocher zum 80. Geburtstag* (pp. 276-283). Vienna: Leykam, 2022.
12. Northwestern University Chicago, *Proceedings of the First National Conference on Criminal Law and Criminology held in Northwestern University Building, Chicago, Illinois 9th 10th June 1909, 1910*.
13. Roalfe W. R. John Henry Wigmore – Scholar and Reformer. *Journal of Criminal Law and Criminology*. 1962. 54 (3), pp. 277-300.
14. Roux C. P., Robertson, J. The development and enhancement for forensic expertise: higher education and in-service training. In J. Fraser, R. Williams (Eds.). *Handbook of Forensic Science* (pp. 572-601). London, GB, New York, NY: Routledge, 2009.
15. Sabitzer W., *Altmeister der Kriminalistik*. *Öffentliche Sicherheit* 2015 39,41, pp. 39-41.
16. Wigmore J. H. A Preliminary Bibliography of Modern Criminal Law and Criminology, *Northwestern University Law School Bulletin*. 1909. No. 1.
17. Wigmore J. H. *The Principles of Judicial Proof as Given by Logic, Psychology, and General Experience and Illustrated in Judicial Trials*. Boston: Little, Brown & Co, 1913.

Sebastian Göilly,
*Dr.iur., Scientist (PostDoc) of the Institute of Criminal Law,
Criminal Procedure Law and Criminology
University of Graz, Graz, Austria*

**SYNERGIES OF CRIMINAL LAW AND OTHER CRIMINAL
SCIENCES IN RESEARCH, TEACHING AND PRACTICE –
A CONTRIBUTION TO REVIVING THE TRADITION OF HANS GROSS'
UNDERSTANDING OF WORK AT THE UNIVERSITY OF GRAZ**

A fundamental finding of Hans Gross is the widely known and recognised fact that criminal law practitioners need to know more than the mere application of criminal law regulations [e.g. 1, p. VI et seq. and 9 et seq.; 2, p. 1 et seq.; 3, p. 3; 4, p. 99 et seq.; 5, p. 82]. Although Hans Gross and his demand for a broad establishment of criminal sciences at the universities have been largely forgotten in Austria over the past decades [cf. 5, p. 82 et seq. and 89], this finding is stillwise to agree with today.

The new curriculum for the Diploma Programme Law at the University of Graz, which came into force on 1 October 2022 [6, p. 1 et seq.], has opened up a new opportunity to supplement the education of criminal law practitioners in this way already advocated by Gross: Within the framework of the so-called “Module N” of the degree programme, students have to achieve a “specialisation” amounting to 40 ECTS Credits. This “specialisation” is to serve “the deepening, networking and application of the acquired basic knowledge” [6, p. 9], whereby a “practice-relevant and practice-oriented preparation for later professional life” [6, p. 20] is also intended. For this purpose, various “Specialisation Focuses” (“Spezialisierungsschwerpunkte”) are offered, each comprising 18 to 22 ECTS Credits [6, p. 9; cf. also 4, p. 102]. To acquire the (22 to 18) ECTS credits missing on the total necessary volume of Module N, students can freely choose from the entire range of all courses belonging to any of the Specialisation Focuses.

The *Institute of Criminal Law, Criminal Procedure and Criminology* at the University of Graz and its *Hans Gross Centre for Interdisciplinary Criminal Sciences* have developed two such Specialisation Focuses: “Criminology” and “Criminalistics and Forensics”. Both specialisations place great emphasis on interdisciplinarity and practical orientation, which is reflected in the choice of content as well as in the lecturers. At their core, they are both characterised by the conviction that successful, highly qualified criminal law practice, of course, requires a profound education in the field of criminal (procedure) law, but that this alone is not sufficient: Rather, criminal prosecution cannot consider criminal

law in isolation from the realities of life, but requires – at least – a basic knowledge of other areas of criminal science, such as the emergence and occurrence of crime, the solving of crimes and the methods used to do so [cf. 7, p. 35 and 52 et seq.]. In other words, it is necessary, but not sufficient, to be able to judge a case solely in terms of criminal law and to know the (correct) criminal procedure for dealing with it. It also requires further (criminal-sciences-related) knowledge, for example of criminalistics (Hans Gross referred to these areas as the “Realities of Criminal Law” [1, p. 14; cf. also 3, p. 3]). The practice of criminal prosecution requires criminal law practitioners to know (at least in broad outline) how to solve a case or how to deal with the findings of other experts on the case they have to judge criminally. For example, they need to understand a forensic-psychological report’s impact on the case, the significance of a dactyloscopic report or on what they can base their criminal prognosis that is often required by law. In line with Gross's approach [cf. among others 1, p. 12], this comprehensive professional preparation for criminal law practitioners, which goes beyond pure criminal law training, is thus also already located at the university.

The Specialisation Focus "Criminology" aims to familiarise its graduates, among other things, with the preconditions for the development of crime, to sensitise them to the forms of social control and the forms of reaction to crime, and to introduce them to the preparation of (simpler) crime prognoses and the development of individual intervention plans. The criminal law assessment of facts and the knowledge of the enforcement of criminal law by way of criminal procedural law learned in other parts of the degree programme is thus expanded to include fundamental criminological knowledge and especially the area of choosing concretely suitable forms of reaction to a certain person’s crime [7, p. 52 et seq.]. Specifically, the Specialisation Focus "Criminology" includes the following courses [7, p. 54]:

Title of Course	Type of Course	ECTS Credits
Fundamentals of Criminology	Lecture/Practical	3
Criminology and Criminal Law (Different topics each semester, e.g. Juvenile Delinquency, Prevention of Crime, etc.)	Seminar	5
Diversion in Practice	Seminar	5
Penitentiary System in Practice	Lecture/Practical	1,5
Current Challenges for Criminology and Law Enforcement	Lecture/Practical	1,5
Forensic Criminology	Practical	3
Introduction to Forensic Psychology	Lecture/Practical	3
	total:	22

The Specialisation Focus "Criminology and Forensics" supplements the knowledge of criminal (procedure) law taught in other parts of the degree programme through various contents especially related to the investigation of criminal offences. This should not only enable graduates to assess the empirical evidence they encounter in their criminal law practice or the reports and expert opinions concerning it, but also sensitise them to related issues. In this way, case-specific results from experts in non-legal fields should not only be better understood, but also critically scrutinised [7, p. 35 et seq.; 4, p. 108]. This Specialisation Focus places great value on interdisciplinarity too, as the courses in the specialisation focus "Criminology and Forensics" show [7, p. 37]:

Title of Course	Type of Course	ECTS Credits
History of Criminalistics	Lecture/Practical	1,5
Criminal Investigation in Practice	Seminar	5
Interdisciplinary Criminal Procedure – Criminalistics meets Criminal (-Procedure) Law	Practical	3
Introduction to Forensic Psychology	Lecture/Practical	3
Forensic Criminology	Practical	3
Introduction to Forensic Science – Crime Scene Work in Theory and Practice	Practical	1,5
Introduction to Forensic Medicine	Lecture/Practical	1,5
Special Methods in Criminalistics (different topics each semester, e.g. Forensic Linguistics, Handwriting Examination and Document Analysis, etc.)	Practical	3
total:		21,5

Incidentally, these two Specialisation Focuses are designed in such a way that students are also able to complete both of them as part of "Module N" of the curriculum, which allows them to achieve even greater depth and specialisation in the field of (interdisciplinary) criminal sciences. This is supposed to cause a better preparation of graduates for their later criminal law practice.

The ideal preparation for the challenges and needs of actual criminal law practice is also achieved by not only ensuring the interdisciplinarity of the lecturers, who come from different disciplines, but also by paying attention to a balanced mix of university and legal practice experts among these lecturers. They come, for example, from different universities, the Austrian Federal Criminal Police Office ("Bundeskriminalamt"), the public prosecutor's office, or the penal system.

However, it has to be emphasised that the offer of these new Specialisation Focuses is in no way an attempt to make the graduates experts in all of the non-

legal fields concerned. Graduates of the specialisations cannot – and should not – themselves become experts, for example, in forensic psychology, forensic medicine, crime scene work, or handwriting comparison. Quite in the sense already understood by Hans Gross [cf. 1, p. 3], the reinforcement of interdisciplinarity (and practical relevance) intended by the Specialisation Focuses does not want to achieve that expert witnesses are called in less frequently or that graduates solely rely on the criminal science basics taught to them instead of real (non-legal) expertise. However, the basic knowledge of non-legal fields of criminal sciences taught to the graduates in the course of these two Specialisation Focuses – and that are essential for the criminal law practice – should fulfil the following functions in particular: The graduates should be sensitised to the necessity and possibility of consulting further (non-legal) expertise if this is required. They should also be enabled to deal with non-legal content that they encounter in the course of their criminal law practice. On the one hand, this of course includes understanding the different expert's opinions. On the other hand, it also includes raising awareness of the critical examination of these expert opinions and questioning them. For, it ultimately remains the task of graduates as criminal law practitioners to assess a case with all its criminal-science-related implications in terms of criminal law and to process it accordingly. With the aforementioned increased (re-)integration of necessary non-legal criminal science content in the university education of future criminal law practitioners, not only interdisciplinary synergies between criminal law and other criminal sciences should be created, but also synergies between research, teaching and practice in this area should be utilised.

Literature:

1. Gross H. Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik, I. Teil, 5. edition: Monography. Munich: J. Schweitzer Verlag, 1908. 544 p.
2. Gross H. Die Ausbildung des praktischen Juristen. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft. 1893. Vol. 14. P. 1–18
3. Mühlbacher, T., Bachhiesl, C. Hans Gross, die Kriminalistik und die Genese der wissenschaftlich fundierten Verbrechensbekämpfung. ZIK, VKÖ (eds.). DOKUMENTE: Kriminalistik Symposium 2022 Spuren in die Zukunft. 2022. P. 1–9.
4. Kaiser, N. Kriminalistik – (nichts) für Jurist*innen? Hans Gross Zentrum für Interdisziplinäre Kriminalwissenschaften (ZIK), Vereinigung

- Kriminaldienst Österreich (VKÖ) (eds.). DOKUMENTE: Kriminalistik Symposium 2022 Spuren in die Zukunft. 2022. P. 97–106.
5. Kaiser, N. Hans Gross und der Kriminaldienst. Zur Bedeutung der kriminalistischen Aus- und Fortbildung damals wie heute. SIAK-Journal. 2022. Issue 2. P. 82–97.
 6. University of Graz: Curriculum für das Diplomstudium der Rechtswissenschaften (Curriculum fort he Diploma Programme Law). Curriculum 2022, 2022. URL: <https://mitteilungsblatt.uni-graz.at/de/2021-22/15.e/pdf/> (date of access: 05.12.2022).
 7. University of Graz: Diplomstudium der Rechtswissenschaften an der Universität Graz: Spezialisierungsschwerpunkte, 2022. URL: <https://mitteilungsblatt.uni-graz.at/de/2021-22/47.a/pdf/> (date of access: 05.12.2022).

Shevchuk V.M.

*Doctor of Legal Sciences, Professor,
Professor of Criminalistics Yaroslav Mudryi National Law University,
leading researcher Academician Stashis Scientific Research
Institute for the Study of Crime Problems, Honored Lawyer of Ukraine,
Kharkiv, Ukraine.*

Konovalova V.O.

*Doctor of Legal Sciences, Professor, Academician
National Academy of Legal Sciences of Ukraine,
chief researcher Academician Stashis Scientific Research
Institute for the Study of Crime Problems,
Kharkiv, Ukraine.*

**THE SCIENTIFIC LEGACY OF HANS GROSS AND ITS INFLUENCE
ON THE MODERN DEVELOPMENT OF CRIMINALISTICS**

The formation, development and formation of criminalistic science are closely connected with the name of the outstanding Austrian criminalistic scientist, forensic investigator, doctor of law, Professor Hans Gustav Adolf Gross (26.12.1847– 09.12.1915) – one of the founders of the science of criminalistics, who launched the world's first Museum and Institute criminalistics in Graz, founder and editor-in-chief of the journal «Archive of Criminalistics and Criminal Anthropology», inventor of the investigative suitcase, initiator of the introduction of the discipline «criminalistic» for lawyers who studied at the law faculties of universities [1, c. 49-52]. It is important that Hans Gross worked in Ukraine from 1898 to 1902 and taught criminalistics at the Franz Josef Chernivtsi University [2, p. 14-15] (now Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University).

Hans Gross is the founder of the European school of criminalistics – «science for forensic investigators». The idea of H. Gross was to use the latest achievements of science and technology in the fight against crime, to apply the data of natural and technical sciences to the tasks of solving crimes [3, p. 59]. At the beginning of his career as an investigator, Hans Gross noticed that the Austrian criminal police used outdated and inefficient methods in investigating crimes: anonymous reports, denunciations by agents, the use of physical influence on suspects, etc. He concludes that in order to conduct effective investigative activities, it is necessary to create a new scientific and technical foundation. Therefore, H. Gross systematizes the methods of investigating crimes and describes the possibilities of using the achievements of chemistry, physics,

botany, psychology, physiology, photography, microscopy in order to apply them in the fight against crime [4, p. 69].

Hans Gross is rightfully considered the author of the term «criminalistics», one of the founders of criminalistic science, an innovator and generator of scientific ideas at the turn of the century in those distant times and today's realities. There is no such section in criminalistic science where H. Gross did not make his significant scientific contribution to its formation, further development and improvement of certain provisions and concepts [5, p. 41]. It is obvious that the scientific works of Hans Gross today are a kind of guideline that determines the prospects for the formation of criminalistic knowledge and priority areas of scientific research in criminalistic science. In his scientific works, he determined the directions of development of a new science of the art of detecting and investigating crimes – forensic science and formed the main provisions of its scientific paradigm.

It is known that criminalistics as a science arose at the end of the XIX century and was considered as a police technique. It is believed that for the first time the term «criminalistic» to refer to the science of solving crimes was proposed by H. Gross in 1893, who collected scattered information and combined them into a single whole in a work called «Handbuch für Untersuchungsrichter, Polizeibeamte, Gendarmen u. s. w. Graz» [6], and then republished several times in different languages. The third edition of this manuscript was named by H. Gross «Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik» [7]. This fundamental work became the first textbook on criminalistics – a new science of solving crimes, a kind of practical guide in the work of an investigator. Even today, this work does not lose its relevance, it has been translated into almost all European languages, and they continue to publish it [8; 9].

The concept of «criminalistics» Hans Gross meant the science of solving crimes, by which he understood the process of pre-trial investigation as a whole. He considered it as a technical applied discipline and wrote that criminalistic science, by its nature, begins only where criminal law, also by its nature, stops its work: substantive criminal law has the subject of studying a criminal act and punishment, formal criminal law (process) includes rules for the implementation of substantive criminal law. But exactly how crimes are committed, how to investigate these methods and reveal them, what are the motives and purpose of committing them – neither criminal law nor process tells us about all this. This is the subject of criminalistics [9, p. VIII].

Hans Gross, attaching the utmost importance to the «realities of criminal law», the collection and examination of physical evidence for the hearing of the case in court, emphasizes that it is absolutely correct that the statement of criminalistics that from now on the center of gravity of the process should be transferred from the trial to the pre-trial period. investigation. For many decades, we have been looking for salvation in the trial of criminal proceedings, after a superficial pre-trial investigation, which mattered only preparatory: as a result, mistakes were made, some doubts and difficulties took place. No one, of course, renounces the principle of an oral trial: the judge who hears the case on the merits must see, hear, and discuss what may be important for the verdict. The importance of the pre-trial investigation should not be underestimated, because it collects evidence – everyone who can only give a case. And the pre-trial investigation is obliged not only to find, but also to use all the data of real quality – that is why the activities of the forensic investigator and his professional training are especially important, and as soon as criminalistics reaches its highest level of development, then the forensic investigator and his work will become of paramount importance throughout the process [9, p. XII; 10, p. 120].

Quite interesting in this context is the presentation of the reasoning of Hans Gross that criminal law is as correlated with criminology as pathological anatomy is with surgery [11, p. 56]. Pathological anatomy, in his opinion, studies the ailments of the human body, subjects them to research and systematization. It distinguishes individual diseases from each other, gives them names and recognizes them in any case. She establishes their connection with each other and explains the causes and consequences. Surgery, on the other hand, seeks to eliminate these diseases through the practical application of scientific knowledge that pathological anatomy develops and systematizes for it. Likewise, criminalistic science should follow its own path [9, p. VIII, IX]. Obviously, this path is determined by the dual object of this science, on the one hand – crimes, and on the other – pre-trial investigation and trial.

Hans Gross, referring criminalistics to the «auxiliary sciences of criminal law», quite actively advocated the mastery of knowledge in this area by practitioners and students, as well as the creation of appropriate departments of «auxiliary sciences of criminal law» at universities. For this purpose, in particular, in 1894 he addressed in his publications on the education and training of lawyers with practical skills [12, p. 1-18], in which he substantiated the need to combine education at universities with practice, that is, he focused on the practical

component of criminalistic science. It is no coincidence that Hans Gross called the «practical» goal as the unchanging goal of criminalistics [13, p. VIII].

Today, criminalistics, as an applied science, integrating modern achievements of science and technology, directs its scientific potential to create an effective system of criminalistic tools, techniques and technologies, the use of which is aimed at solving complex practical problems, among which the possibilities of using criminalistic knowledge in war conditions are of particular importance and global threats. Therefore, criminalistics and each of its sections faces tasks related to ensuring the activities of law enforcement agencies and other special subjects of such counteraction with effective recommendations for combating crime in wartime conditions [14, p. 9-20].

Taking into account the modern tasks of adapting criminalistic knowledge to the conditions of martial law, the problems of rebooting criminalistics to modern practice requirements are quite relevant. Therefore, it is seen that among the most promising areas of scientific research in criminalistics are: documenting and investigating war crimes committed by the military of the Russian Federation in Ukraine; formation and application of a methodology for determining the harm and amount of losses caused as a result of the destruction and damage to property in connection with the armed aggression of the Russian Federation; development and application of innovative criminalistic products to improve the effectiveness of the investigation of war crimes; criminalistic support for the activities of the International Criminal Court; construction and application of an appropriate system of individual criminalistic techniques for such international war crimes. Under such conditions, we can state the formation of *Military criminalistics* [15, p. 7].

Today, criminalistics has chosen the European vector of development. This is explained, first of all, by the choice of the European way of modern development of higher legal education in Ukraine and the direction of the domestic higher education to enter the pan-European and world educational space, harmonization of national and international standards of higher education. This situation necessitates the activation and introduction of the latest educational technologies into the educational process, criminalistic training of specialists and the formation and development of European criminalistics. An important problem is the application of innovative approaches in *criminalistic didactics* and the approximation of criminalistics to a single criminalistic European space.

So, Hans Gross is the founder of the European school of criminalistics and determines the vector of development of this science. In addition, the scientific

heritage of H. Gross has not lost its relevance today, it is in demand by scientists, practitioners, law enforcement officers, judges, prosecutors, etc. The scientific provisions outlined in his scientific works are of practical importance and today help practitioners to successfully fight crime and have a significant impact on the further development of modern criminalistics and the formation of its scientific paradigm.

Literature:

1. Kaiser N., Christian Bachhiesl Ch. W. Criminalistics and Forensic Science(s) in Austria: History - Present – Future. *Criminalist. International Research and Practice Juridical Journal*, 21-22, 2021. Pp. 48-70.
2. Нежурбіда С., Скулиш Є. Ганс Гросс й університет Франца Йозефа в Чернівцях. *Юридичний Вісник України*. 25-31 липня 2015 року. № 29 (1046). С. 14-15.
3. Шепітько В.Ю. Роль професора Ганса Гросса у формуванні наукової парадигми криміналістики в Україні. *Наукові читання пам'яті Ганса Гросса: міжн. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 09. 2021 р.)*. Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці : Технодрук, 2021. С. 59-63.
4. Юсупов В.В. Особистість видатного криміналіста Ганса Гросса: сучасний погляд. *Наукові читання пам'яті Ганса Гросса: збірник тез міжн. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 09. 2021 р.)*. Чернівецький нац. ун-т імені Юрія Федьковича. Чернівці : Технодрук, 2021. С. 67-71.
5. Kasprzak J., Jusupow W. Hans Gross – postać znana i nieznana. *Studia Prawnoustrojowe*, 51, 2021, 39-55.
6. Gross H. *Handbuch für Untersuchungsrichter, Polizeibeamte, Gendarmen u. s. w.* Graz, 1893. VIII. 620 s.
7. Hans Gross. *Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik*. 3., Verm. Aufl. Graz: Leuschner & Lubensky, 1899. XIV, 813 S.
8. Hans Gross. *Podręcznik dla sędziego śledczego jako system kryminalistyki: Opracowanie i przekład / Kasprzak Jerzy*. Warszawa: Difin, 2021. 561 S.
9. Гросс Г. *Руководство для судебных следователей как система криминалистики*. Киев: «Центр учебной литературы», 2021. 1080 с.
10. Нежурбіда С. Ганс Гросс: людина, вчений, вчитель. *Вісник Академії прокуратури України*. 2006. № 3. С. 119-123.
11. Шевчук В. М. Наукова спадщина Ганса Гросса та її вплив на розвиток сучасної криміналістики і кримінальної психології. *Наукові читання*

- пам'яті Ганса Гросса: : міжн. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 09. 2021 р.). Чернівецький нац. ун-т ім. Юрія Федьковича, 2021. С. 54-59.
12. Gross H. Die Ausbildung des praktischen Juristen. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft Bd. 14.* 1894. Pp. 1-18.
 13. Gross H. *Gesammelte Kriminalistische Aufsätze.* Leipzig: F. C. W. Vogel. Bd. I. 1902. 432 p.
 14. Shepitko V. Theoretical and methodological model of criminalistics and its new directions. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics.* Issue 3 (25). 2021. P. 9-20.
 15. Shevchuk V. Tasks of criminalistics in modern conditions of war. *Український дослідницький простір в умовах війни: адаптація й перезавантаження технічних та юридичних наук: міжн. наук.-практ. конф. (Харків-Рига, 31 травня 2022 р.).* Харків, 2022. С. 28-30.

Біленчук П.Д.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права і процесу
Юридичного факультету Національного авіаційного університету,
м. Київ, Україна*

ГАНС ГРОСС – ФУНДАТОР, НОВАТОР І ПРАКСЕОЛОГ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ, ЄВРОПІ ТА СВІТІ

В умовах формування та становлення нових соціально-економічних відносин, структур законодавчої та виконавчої влади постають завдання створення правових засад зміцнення законності й удосконалення правоохоронної діяльності. У межах юридичних наук мають бути створені правові засади державності й законності правозастосовної діяльності, спрямованої на надійне забезпечення захисту конституційних прав і законних інтересів громадян, громадських формувань і державних структур України.

Криміналістика забезпечує правоохоронні органи ефективними методами й засобами розкриття злочинів, що сприяють реалізації принципу невідворотності покарання, об'єктивному застосуванню кримінального закону та профілактичному впливу. Сучасний рівень розвитку криміналістики та науково-технічний потенціал природничих і технічних наук дають змогу органам прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки та суду попереджувати, припиняти і розслідувати складні злочини, сприяючи розв'язанню одного з основних завдань – зміцнення законності та правопорядку в Україні.

Криміналістика – юридична наука, що сформувалась у надрах детективознавства та кримінального процесу ХІХ ст. як сукупність технічних засобів і тактичних прийомів, а також способів їх застосування з метою розкриття злочинів. Криміналістика вивчає злочин, який є також предметом пізнання інших галузей знань, що досліджують окремі специфічні аспекти, властивості та особливості злочинної діяльності – соціології, філософії, конституційного, господарського, кримінального, цивільного та адміністративного права, психології, статистики та ін.

Предметом криміналістики є закономірності судового дослідження, що вивчаються з метою встановлення істини у кримінальному судочинстві.

Предмет криміналістики формувався відповідно до загального нагромадження наукових знань і створення соціальних умов розвитку суспільства. Розвиток процесуальної думки наприкінці XIX ст. і потреби практики спричинили відгалуження від фундаментальних правових галузей знань спеціальних, які мали спочатку прикладний характер, – судової медицини, криміналістики, судової психології та ін.

Уперше про криміналістику як систему спеціальних знань написав Г. Гросс у фундаментальній праці «Керівництво для судових слідчих як система криміналістики» (1892–1898). У цій праці систематизовано нагромажені тактичні й методологічні знання про розслідування злочинів, описано технічні засоби, які застосовували для цього. Галузь, що вивчає сукупність таких знань, Г. Гросс назвав криміналістикою. Предмет криміналістики він визначив так: Криміналістика по суті починається там... де встановлюють... як саме вчинено злочин. Як досліджувати способи вчинення злочинів і розкривати ці злочини, які бувають мотиви вчинення злочину, з якою метою – про все це не розповідає ні кримінальне право, ні процес. Усе це становить предмет криміналістики [1, с. 98].

Сучасний розвиток досліджень визначення сутності предмета науки криміналістики фактично є деяким вдосконаленням основних положень, сформульованих Гансом Гроссом ще понад 130 років тому.

Водночас, досі не сформульовано єдиного визначення предмета криміналістики, а дефініції, що існують, аж ніяк не адекватні. Основним предметом криміналістики є правопорушення, злочин. Це складне соціальне явище, яке характеризується структурою, зв'язками й відношеннями між його елементами. Пізнані та кількісно відтворені відношення набирають властивостей закономірностей, що характеризують аналізовану структуру. Тому криміналістика досліджує злочин передусім як динамічний процес, розглядаючи його діяльнісний аспект.

У діяльнісному аспекті злочин – це динамічна система з різними формами взаємодій об'єктів живої та неживої природи. До цієї системи належать суб'єкти злочину (люди); предмети, за допомогою яких вчиняється злочин; спосіб вчинення злочину; результат злочину; інші обставини місця й часу; поведінка осіб, причетних до вчиненого злочину, або тих, хто випадково став його очевидцем. У процесі вчинення злочину зазначені елементи динамічної системи взаємодіють, створюючи сукупність послідовних процедур, що називаються механізмом злочину. Останній є одним з аспектів злочину, який вивчає криміналістика.

Механізм вчинення злочину можна подати, з одного боку, як низку певних дій, що відбуваються в часі, прийомів, процедур суб'єктів злочину в матеріальному середовищі, а з іншого – як відображення цього механізму у вигляді системи матеріальних та ідеальних слідів – відображень.

Механізм злочину є системою взаємодій реальних об'єктів матеріального світу і тому охоплює явища, події та реальні факти, людей, моменти часу, ділянки місцевості та простору, предмети, речі, механізми й комп'ютерні системи, тварин, об'єкти рослинного світу тощо, які є його елементами. Вони причинно взаємопов'язані, взаємодіють на основі загальних закономірностей, форм руху матерії – механічного, фізичного, хімічного, біологічного та психічного [2, с.99].

Відомо, що постать фундатора, новатора і праксеолога криміналістичної науки Ганса Гросса, його науковий спадок [3, с.39] і праксеологічний вклад в слідчу, прокурорську і судову діяльність є достатньо потужною базою для розвитку криміналістики, кримінальної психології, карного права та кримінології. Тому творчий доробок Ганса Гросса уже другий рік (2021 – 2022 рр.) є предметом і об'єктом особливої уваги не тільки історіографів, джерелознавців, криміналістів, але і філософів, кримінологів, фахівців в галузі карного права та процесу на спеціально організованих міжнародних науково-практичних конференціях «Наукові читання пам'яті Ганса Гросса» ініціатором і співорганізатором яких виступила кафедра кримінального права (завідувачка кафедри, докторка юридичних наук Г.П. Жаровська) юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича [4, с.7].

Проведення таких широкомасштабних наукових заходів обумовлено тим, як справедливо зазначає В.Ю Шепітько, що Ганс Гросс здійснив значний внесок у розширення криміналістичних знань саме на теренах України, формування теоретико-методологічної моделі криміналістики, визначення її місця в системі інших наук та обґрунтування необхідності викладання як університетської дисципліни на юридичних факультетах університетів [5, с. 59].

Це обумовлено тим, що столиця Буковинського краю, місто Чернівці стали для Ганса Гросса потужним джерелом для творчої діяльності. Розвиваючи інноваційний творчий доробок Ганса Гросса Г. П. Жаровська зазначає, що це особливо важливо саме сьогодні, оскільки очевидним прикладом ефективності синергізму злочинності є поява нової форми

організованої злочинності – транснаціональної [6, с.195].

Аналізуючи стан синергізму транснаціональної злочинності за 30 років (1992-2022 рр.) можна стверджувати, що сьогодні сучасна організована злочинність стала міжнародною (транскордонною, транснаціональною, транс-континентальною, планетарною і вже електронною космічною) [7, с.283].

Синергізм організованої міжнародної злочинності особливо є небезпечним в умовах сучасної високотехнологічної війни.

Базуючись на викладеному вище слід зазначити, що ідеї, інновації і ноу-хау фундатора, інноватора, праксеолога криміналістичної науки і кримінальної психології Ганса Гросса знайшли своє впровадження в багатьох країнах світу. Зокрема, в Австрії (Відні та Граці), Великій Британії (Кембриджі, Лондоні), США (Бостоні), Німеччині (Берліні та Мюнхені), Швейцарії (Женеві), Чехії (Празі), Україні (Києві і Львові, Харкові та Чернівцях) та інших державах і містах Європи та світу.

Цьогорічна міжнародна конференція «Наукові читання пам'яті Ганса Гросса» теж є знаковою, оскільки ми відзначаємо 175-річчя з дня народження Ганса Гросса (26 грудня 1847 р.) та 130-річчя з моменту публікації першої наукової праці з курсу криміналістики (1892-1898 рр.), а також 110-річчя з дня народження Степана Гика (25 грудня 1912 р.) який продовжив розвиток ідей Ганса Гросса у першому у світі україномовному підручнику з курсу криміналістики.

Важливо зазначити, що сьогодні криміналістика є однією з профільюючих дисциплін, що вивчаються слухачами юридичних вузів і факультетів.

Література:

1. Біленчук П.Д., Семаков Г.С. Криміналістика. Кредитно-модульний курс: підручник / за ред. П.Д. Біленчука. 4-те вид., змін., допов. і доопр., Київ: ВД «Дакор», 2014. 520 с. С.98-99.
2. Біленчук П.Д., Семаков Г.С. Криміналістика. Кредитно-модульний курс: підручник / за ред. П.Д. Біленчука. 4-те вид., змін., допов. і доопр., Київ: ВД «Дакор», 2014. 520 с. С.99-100.
3. Нежурбіда С.І., Скулиш Є.Д. Ганс Гросс: нові факти з життя вченого у Чернівцях. *Наукові читання пам'яті Ганса Гросса: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції* (м. Чернівці, 09 грудня 2021 р.). Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці: Технодрук, 2021. 280 с. С.39.

4. Вдовічен В.А. Вітальне слово. *Наукові читання пам'яті Ганса Гросса: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 09 грудня 2021 р.)*. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці: Технодрук, 2021. 280 с. С.7.
5. Шепітько В.Ю. Роль професора Ганса Гросса у формуванні наукової парадигми криміналістики в Україні. *Наукові читання пам'яті Ганса Гросса: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 09 грудня 2021 р.)*. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці: Технодрук, 2021. 280 с. С.59.
6. Жаровська Г.П. Синергія діяльності суб'єктів кримінальної юстиції vs синергізм злочинності. *Наукові читання пам'яті Ганса Гросса: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 09 грудня 2021 р.)*. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці: Технодрук, 2021. 280 с. С.195.
7. Біленчук П.Д., Лихова С.Я., Малій М.І. Космічні кіберзагрози в третьому тисячолітті: наукове і правове пізнання. *Міжнародна конференція «50 років академічної науки на Закарпатті» (Ужгород, 24-25 травня 2021 року)*. Матеріали конференції. Ужгород: ІЕФ НАН України, 2021. 288 с. С. 283-286.

Біленчук П.Д.,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри кримінального права і процесу

Юридичного факультету Національного авіаційного університету,

м. Київ, Україна

Малій М.І.,

директор правничої компанії «АЮР-КОНСАЛТИНГ»,

м. Київ, Україна

ГАНС ГРОСС - НЕВИЧЕРПНЕ ДЖЕРЕЛО СУЧАСНОГО НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ І ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ПОСТУПУ

Вважаємо, що постать Ганса Гросса заслуговує особливої уваги, оскільки він є не тільки видатним вченим-криміналістом, але і фундатором криміналістичної науки, який написав не тільки перший підручник в світі з курсу криміналістики, але також підготував і підручник з кримінальної психології, а також створив першу у світі кафедру криміналістики в університеті, Інститут криміналістики Грацького університету, Музей криміналістики Грацького університету, запропонував введення курсу криміналістики у Віденському університеті як обов'язкову навчальну дисципліну та в інших університетах світу. Саме тому, подальший розвиток криміналістичної науки, судової експертології і судової психології на сучасному етапі безпосередньо пов'язаний із необхідністю удосконалення наукових пошуків і створення навчальної бази для проведення практичних занять з курсу криміналістики, кібер-криміналістики, детективознавства, поліцієзнавства, сискознавства, експертознавства, правничої конфліктології та юридичної психології. Саме для реалізації цієї мети у Київському університеті права НАН України і був створений «Музей криміналістики імені Ганса Гросса».

Відомо що український дослідник, доктор права Степан Пилипович Гик, який продовжував у ХХ столітті розвиток ідей Ганса Гросса та, працюючи в Українському вільному університеті в місті Мюнхені і Українському технічно-господарському інституті в місті Регенсбурзі (1947-1950 р.р.), вперше видав підручник з курсу криміналістики з назвою «Криміналістика» [1] українською мовою в м. Регенсбург (Німеччина) ще в 1948 році [2, с. 38].

З метою увіковічення доробку славетних науковців у Києві відкрився перший у світі музей криміналістики імені Ганса Гросса до 120-річчя

заснування науки криміналістики, 170-річчя з дня народження Ганса Гросса і 105-річчя з дня народження Степана Гика. У його експозиції знаходяться: засоби криміналістичної техніки, знаряддя вчинення злочинів та інші предмети, які становлять освітній, науковий та практичний інтерес, як для слідчих, прокурорів, поліцейських, детективів, суддів, адвокатів, митників, співробітників спецслужб, так і широкого кола громадськості [3].

Сам факт створення в Україні першого у світі музею криміналістики імені Ганса Гросса є знаковою для нашої держави подією, оскільки творча і життєва діяльність видатного австрійського вченого і громадського діяча Ганса Гросса тісно пов'язана не тільки з Австрією і Боснією (Грацом, Віднем), Чехією (Прагою), але безпосередньо і з Україною, Буковиною (Чернівцями). Відомо, що австрійський правознавець, всесвітньовідомий криміналіст, доктор права, засновник науки криміналістики і кримінальної психології Ганс Гросс мав безпосереднє відношення до Чернівців, Буковини, України, оскільки в серпні 1898 року він був направлений на роботу до Чернівецького університету імені Франца Йозефа (нині – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича). Уже в грудні того ж року Ганса Гросса було призначено ординарним професором кримінального права Чернівецького університету. А з 1 березня 1899 р. до 31 липня 1902 р. Ганс Гросс викладав у Чернівецькому університеті курси кримінального процесу, матеріального кримінального права і пенітенціарного права, проводив семінари з кримінального права. У 1892 р. Ганс Гросс випустив у світ «Порадник для судових слідчих, чинів загальної і жандармської поліції» [4]. Цю працю справедливо називають першим підручником наукової криміналістики, що прославив автора на увесь світ.

А вже 1899 р. працюючи в Чернівецькому університеті Ганс Гросс опублікував третє видання цієї книги під новою назвою: «Порадник для судових слідчих як система криміналістики» [5].

Окрім того фундатор науки криміналістики Ганс Гросс працюючи в Чернівцях заснував науковий журнал: «Архів кримінальної антропології і криміналістики», який того часу був першим і єдиним редактованим науковим виданням такого високого дослідницького рангу в Чернівецькому університеті.

Оскільки ім'я Ганса Гросса – засновника криміналістичної науки довгий час було маловідоме українським правникам, тому і було прийнято

рішення створити в Україні (в столиці нашої держави – Києві) музей криміналістики імені Ганса Гросса.

Передумовою створення музею криміналістики Ганса Гросса і проведення в Києві цього заходу була здійснена величезна творча пошукова діяльність вченими-криміналістами України щодо дослідження основних історичних віх, витоків життя і наукової діяльності Ганса Гросса. На основі проведених досліджень була опублікована велика кількість наукових праць, результати даних досліджень оприлюднювалися на міжнародних наукових конференціях, круглих столах, святкових урочистих заходах і наукових семінарах як в Україні (Києві, Львові, Рівному, Івано-Франківську, Одесі, Ужгороді, Острозі, Кам'янець-Подільському, Вінниці, Барі, Каневі, Богуславі, Медвені, Білому озері, Переяслав-Хмельницькому, Василівці, Мукачеві, Косові, Микуличині, Татарові, Уторопах, Ізмаїлі, Харькові, Броварах, Ірпені, Чернівцях, Бердичеві, Хмельницькому, Таращі, Тернополі), а також в країнах Європи та Америки – Великій Британії (Лондоні і Нотінгемі), Канаді (Ніагарі і Торонто), Латвії (Ризи і Юрмалі), Німеччині (Зульцбах-Розенберзі і Мюнхені, Нюрберзі і Інгольштадті), Польщі (Кракові і Тарнові), США (Вашингтоні, Квантіко, Нью-Йорку), Чехії (Празі і Пардубіцах).

Результати творчих пошуків знайшли відображення в опублікованому фундаментальному історико-правовому дослідженні відомого правника-історіографа В.М. Чиснікова «Видатні вчені криміналісти: друга половина XIX – початок XX ст.», в якому яскраво і всебічно висвітлена постать Ганса Гросса.

Крім того ще у 2007-2009 роках наукова громадськість України гідно відзначила сто років науки криміналістики і 160-річчя засновника цієї галузі знань – Ганса Гросса в навчальних закладах і наукових установах [6, с.24].

Зокрема, наприкінці січня 2009 року українські правники вшанували пам'ять засновника науки криміналістики Ганса Густава Адольфа Гросса і з цією метою у приміщенні книгарні «Є» в Києві був презентований фільм про нього: «Ганс Гросс – визначний діяч світової криміналістики», який створений українськими криміналістами.

Вважаємо, що відкриття музею криміналістики імені Ганса Гросса в столиці нашої держави Києві буде сприяти плідному пізнанню витоків історіографії розвитку української, європейської і світової криміналістики, дослідженню найбільш актуальних проблем криміналістичного забезпечення безпеки людини, суспільства, держави і цивілізації, які є надзвичайно

актуальними для формування сьогоденного стабільного розвитку світу [7, с. 29].

З глибокою повагою і пошаною відносимось до цієї людини та продовжуємо розвивати його мрії, думки, ідеї, яка понад сто років тому почала вперше читати курс криміналістики для жандармів, поліцейських, прокурорів, судових слідчих, студентів вузів, опублікувала не тільки перший у світі підручник з курсу криміналістики та перший підручник з курсу кримінальної психології, але і створила першу у світі кафедру криміналістики в університеті, перший музей криміналістики у м. Грац і перший у світі інститут криміналістики у своєму рідному місті [8].

Вважаємо, що музей криміналістики імені Ганса Гросса, що створений в Україні, стане тим світоглядним орієнтиром, компасом, факелом, який буде не тільки об'єднувати вчених різних країн світу в розбудові і формуванні криміналістики нового тисячоліття, але і висвітлювати і направляти творчу діяльність педагогів, вчених, практичних співробітників органів правосуддя, судочинства і правозахисних організацій для реалізації в освітньому, науковому і практичному середовищі, ідей духовності, справедливості і професіоналізму з метою перемоги добра над злом [9].

Література:

1. Гик С.П. Криміналістика. Регенсбург, 1948. 221 с.
2. Біленчук П.Д., Чисніков В.М., Стрілець Г.О., Береський Я.О. Степан Гик – вчений, правознавець, лікар, меценат: до 105-річчя з дня народження.: монографія / за ред. П.Д. Біленчука. Київ: УкрДГРІ, 2017. 92 с.
3. *Степан Гик – фундатор української криміналістичної науки: історія, теорія, практика.* Програма міжнародного криміналістичного конгресу (м. Київ – м. Львів – м. Доброміль, 04-08 листопада 2017 року). Київ: Інтелектуальний форум «Єдина Європа», 2017. 10 с.
4. [Hanns Gross](#). Handbuch für Untersuchungsrichter, Polizeibeamte, Gendarmen u.s.w Graz: Leuschner & Lubensky, 1893. 620 S.
5. Hans Gross. Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik. 3., Verm. Aufl. Graz: Leuschner & Lubensky, 1899. 813 S.
6. Біленчук П.Д., Лихова С.Я., Малій М.І. Ганс Гросс – засновник та інноватор світової криміналістики. *Наукові читання пам'яті Ганса Гросса: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції*

- (м. Чернівці, 09 грудня 2021 р.). Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці: Технодрук, 2021. 280 с. С.24-28.
7. Біленчук П.Д., Лихова С.Я., Малій М.І. Перший у світі музей криміналістики імені Ганса Гросса. *Наукові читання пам'яті Ганса Гросса: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції* (м. Чернівці, 09 грудня 2021 р.). Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці: Технодрук, 2021. 280 с. С.28-33.
 8. Біленчук П.Д. Століття розвитку української, європейської і світової криміналістики. *Збірник тез круглого столу, присвяченого 68-й річниці прийняття Загальної декларації прав людини* (м. Київ, 9 грудня 2016 р). Харків: Магулін, 2017. С. 44-50.
 9. Біленчук П.Д. Криміналістика нового тисячоліття. У Києві відкрився перший у світі музей криміналістики імені Ганса Гросса. *Юридичний вісник України*, 2017. №46. С. 14-15.

Мисливий В. А.,
*професор, доктор юридичних наук,
професор кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права, Національний технічний університет
України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
м. Київ, Україна*

СИНЕРГЕТИКА ГАНСА ГРОССА – ТВОРЦЯ КРИМІНАЛІСТИКИ

У вступі до одного з вітчизняних видань відомої праці Ганса Гросса «Руководство для судебных следователей как система криминалистики» [1] обґрунтовано відзначається, що вона уявляє великий інтерес для дізнавачів, слідчих, суддів, прокурорів, адвокатів, викладачів, аспірантів і студентів юридичних вузів, а також для всіх, хто цікавиться питаннями наук кримінального циклу, в тому числі судової медицини, судової психіатрії та судової психології.

Насправді ж значення цієї наукової праці Г. Гросса, виданої в 1892 році, як і вся діяльність цієї видатної постаті, творця світової криміналістики на теренах європейського континенту, є неперевершеними. Діяльність Г. Гросса є взірцем того, як людині з надзвичайними творчими здібностями, практику вдалося органічно поєднати теоретичні та прикладні засади у сфері протидії злочинності, результатом чого стало відкриття ним нової самостійної науки у сфері юриспруденції.

Згодом криміналістика була визнана однією із фундаментальних юридичних наук, без якої сьогодні важко уявити існування та розвиток споріднених з нею наук кримінально-правового циклу, а також існування багатьох юридичних професій.

Наукова діяльність Г. Гросса як практикуючого юриста, обізнаного у адвокатській, прокурорській, судовій та слідчій діяльності, та його неоціненний внесок у систему правових наук й сьогодні важлива тим, що має безпосередній зв'язок з певними викликами, які іноді спорадично виникають у зв'язку з ідеями сучасних трансформацій вищої юридичної освіти в Україні. Зокрема, нещодавно в органах державної влади, провідних вищих навчальних закладах, що готують майбутніх юристів, серед осередків юридичної спільноти, засобами масової інформації висвітлювалося та було предметом активного обговорення одне із питань, що піднімалось під гаслом, чи потрібна слідчому вища юридична освіта?

Провідна ідея цього виклику зводилась до того, що представники цієї професії можуть обійтися без її здобуття, адже слідчий у своїй діяльності може виконувати свої функції без найвищого рівня знань, умінь та навичок, якими наділяє майбутнього слідчого вища освіта. Думка про відсутність потреби слідчого у вищій юридичній освіті висловлювалася на засіданні Комітету з питань освіти, науки та інновацій та інших поважних державних структур. При цьому іноді опонентами такої «новації» відзначалось, що відсутність вищої юридичної освіти у працівників слідчих підрозділів поставить їх у нерівне становище з іншими учасниками кримінального процесу [2].

Натомість, на наш погляд, ключова проблема виконання слідчим своїх професійних обов'язків постає не у його перевагах чи нерівному становищі чи статусу з адвокатами, прокурорами, суддями та іншими учасниками кримінального процесу, а в тому, що слідчий як представник органів досудового розслідування, образно кажучи, здійснює свою діяльність «до суду і для суду», що на практиці означає – слідчий є одним із найважливіших суб'єктів кримінального судочинства, від діяльності якого багато в чому залежить досягнення завдань правосуддя, а, врешті-решт, і торжество закону у боротьбі зі злочинністю.

На наш погляд, абсурдність самої постановки питання про відсутність потреби слідчого у набутті всього комплексу традиційної системи юридичних знань є очевидною, доказом чому є творчий спадок Г. Гросса, на підґрунті якого в Україні сформувалась та розвинулась класична школа криміналістики, представлена плеядою таких її фундаторів, як Л. Ю. Ароцкер, В. П. Бахін, В. Г. Гончаренко, В. К. Лисиченко, Г. А. Матусовський, В. О. Коновалова, Н. І. Клименко, М. В. Салтевський, В. П. Колмаков, О. Н. Колісниченко, С. І. Тихенко й інших вітчизняних учених-криміналістів та їх учнів, внесок яких на ниві вищої юридичної освіти і, зокрема, у підготовці майбутніх слідчих неможливо переоцінити.

Професійна діяльність слідчого, що вбачається зі змісту творчих надбань Г. Гросса, у кожному кримінальному провадженні спрямована на виконання величезного обсягу розумової, організаційної, виховної й іншої процесуальної та непроцесуальної роботи. Слідчому необхідно мати та розвивати навички аналітичної роботи, уміння висувувати обґрунтовані версії, збирати та надавати правильну оцінку зібраним доказам, бути обізнаним не тільки в теорії, але й творче узагальнювати у своїй практичній

діяльності як свій власний досвід, так і досвід слідчої, прокурорської та судової практики.

Беззаперечно, що неоціненну допомогу в цьому надає криміналістика, без якої слідча діяльність була б взагалі неможливою, оскільки саме вона озброює слідчого надійним науковим, методичним, технічним, тактичним, психологічним та іншим теоретичним і прикладним інструментарієм для розкриття і розслідування кримінальних правопорушень, необхідним для реалізації норм матеріального та процесуального права.

При цьому не лише у сфері юриспруденції та глибоких знань її галузей вбачав Г. Гросс систематизацію успішних прийомів розслідування злочинів, адже вважав необхідним наполегливо вивчати досягнення різних наук: хімії, фізики, ботаніки, зоології, психології, фізіології, фотографії, мікроскопії та інших напрямків знань та їх практичного використання [3, с. 144]. Розслідування за своєю сутністю має багато загального з науковим дослідженням, шлях від певних гіпотез до їх відкидання або підтвердження в цілому нагадує працю вченого-дослідника. При цьому слід враховувати, що процес розслідування здійснюється в обмежені законом процесуальні строки, що вимагає від слідчого знання та дотримання засад ретельно продуманого поточного та перспективного планування як по конкретному, так і по всій низці кримінальних справ, що знаходяться в його провадженні.

Безумовно, що оволодіти всією скарбницею знань, умінь та навичок у цій сфері незалежно від того, представником якої професії мріє стати в майбутньому студент, неможливо без здобуття вищої освіти. Свідченням цьому є приклад усього життєвого шляху Г. Гросса – практика, дослідника, вченого, педагога, організатора юридичної освіти європейського рівня.

У сучасній теорії відзначається, що синергія – це посилюючий ефект взаємодії двох або більше факторів, що характеризується тим, що їх спільна дія істотно перевершує просту суму дій кожного із зазначених факторів, перетинаючись на конструктивному синтезі моделювання, філософії та предметних знань. Відтак синергетика Г. Гросса вбачається у багатьох її вимірах: унікальному поєднанні та використанні теорії та практики юриспруденції; міждисциплінарного поєднання окремих юридичних галузей (кримінального права, кримінального процесу, кримінальної психології та ін.) науки криміналістики; побудові на основі поєднання

філософських, природничих, технічних та інших галузей знань самостійного вчення – системи криміналістики.

Література:

1. Гросс, Ганс. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Киев: «Центр учебной литературы», 2021. 1080 с. URL: <https://jurkniga.ua/contents/rukovodstvo-dlya-sudebnykh-sledovateley-kak-sistema-kriminalistiki.pdf>.
2. Ефремова І. Реформування чи руйнування юридичної освіти в Україні? *Юридична Газета online*. 16 лютого 2021 року. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/reformuvannya-chi-ruynuvannya-yuridichnoyi-osviti-v-ukrayini.html>.
3. Чисников В. Н. Ганс Гросс – основоположник науки криминалистики и криминальной психологии (к 170-летию со дня рождения). *Криміналістичний вісник*. № 2 (28), 2017. С. 144-153. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/16837/1/Visnik_2-28-2017-144-153.pdf.

Тарнавська Л. М.,
*аспірант лабораторії «Використання сучасних досягнень науки
і техніки у боротьбі зі злочинністю» НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України
м. Харків, Україна*

СЛІДЧА ВАЛІЗА ЯК НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ЗАСІБ: ВІЗІЯ ГАНСА ГРОССА ТА СУЧАСНІСТЬ

Відомий вчений та батько криміналістики Ганс Гросс [1] отримав славу фундатора обґрунтування криміналістики як науки, практичної діяльності та університетської дисципліни, ввів у науковий обіг термін «криміналістика», заснував Інститут криміналістики Грацького університету імені Карла і Франца (K. K. Krimianalistischen Universitatinstitutes) та часопис «Archiv fur Kriminal-Anthropologie und Kriminalistik», розробив Музей криміналістики Грацького університету імені Карла і Франца, винайшов слідчий портфель (tatortkoffer), реформував правоохоронну та судову системи, вищої юридичної системи Австрійської імперії та інших європейських держав, був активним учасником Міжнародного криміналістичного союзу (Internationale Kriminalistische Vereinigung) [2, с. 204].

Дослідження біографії Ганса Гросса дозволяють вказати на те, що його життя завжди було пов'язано із створенням інноваційних криміналістичних засобів та новітніх інституцій, які діяли з метою найбільш ефективної боротьби зі злочинністю.

Одним із таких новітніх на той час науково-технічних засобів боротьби зі злочинністю стало створення Гансом Гроссом слідчої валізи (портфеля). Він був створений з метою пошуку та фіксації слідів на місці події та за деякими даними був представлений на виставці криміналістичної техніки в Дрездені (1903) [3, с. 150].

Зразок відомої слідчої валізи, створеної Гансом Гроссом, зберігається в Криміналістичному музеї імені Ганса Гросса (Hans Gross Kriminalmuseum) Грацького університету і є його центральним об'єктом [4]. На офіційному сайті Криміналістичного музею вказується, що Ганс Гросс зібрав інструменти, необхідні для роботи на місці злочину.

Ці предмети він носив із собою у так званій «комісійній сумці» (commissionstasche) – «валізи місця злочину» (tatortkoffer). Вона містить технічне обладнання, вимірювальні прилади та речовини, необхідні для проведення хімічних аналізів, а також файли, письмові матеріали та офіційні печатки (мал. 1) [5]. Також відзначається, що «для допиту дітей у слідчій валізі міститься банка з цукерками, тому що: «цей простий засіб перетворює

дитину, що плаче, повзає, в сміливого, оповідаючого, довірливого свідка». Сигари повинні служити подібній меті: «кілька запасних сигар можуть мати таке ж значення для курців, оскільки в поспіху часто забувають портсигар або погано його наповнюють. Розтин без куріння досить дратує, принаймні для нас, юристів, навіть з великим досвідом» [5]. Онлайн екскурсія Криміналістичним музеєм імені Ганса Гросса дає можливість не тільки детального ознайомлення із наповненням слідчої валізи, але й надає його розміри – 15,8 x 54 x 42 см [7]. Фактично відоме Керівництво для судових слідчих [8] став порадиником, яке могли напряму використовувати слідчими разом із слідчою валізою для досягнення найбільш ефективного результату. Потрібно погодитися із С. І. Нежурбідою, що «діяльність Гросса, його здобутки, прагнення до досконалості в своїй справі, вважаємо, мають стати яскравим прикладом у діяльності сучасних науковців» [9, с. 121].

Слідча валіза стала настільки вдалим, своєчасним та зручним науково-технічним засобом, що використовуються вже більше 100 років і залишається актуальним сьогодні. Тепер слідча валіза (слідчий портфель, слідча сумка) розуміється як «набір або комплект техніко-криміналістичних та інших засобів (приладів, пристосувань, інструментів, матеріалів) для роботи з доказами під час проведення слідчих (розшукових) дій – слідчого

огляду, обшуку, слідчого експерименту та ін.» [10, с. 62]. Також окремо наголошується, що слідча валіза «використовується при проведенні різних слідчих (розшукових) дій для вивчення та фіксації матеріальної обстановки злочину, виявлення, фіксації, вилучення і збереження доказів, їх попереднього дослідження, а також при підготовці об'єктів для експертизи. Слідчі валізи бувають трьох типів: універсальна (призначена для вирішення різноманітних завдань), спеціалізована (для роботи експерта-криміналіста, працівника дорожньої поліції, спеціаліста-вибухотехніка та ін.) і набір зі змінним змістом (формується безпосередньо перед проведенням певної слідчої (розшукової) дії)». Також відзначається, що в Україні розроблено комплект пошукових засобів слідчого (набір-пошук), комплект науково-технічних засобів огляду місця ДТП, комплект науково-технічних засобів для огляду місця пожежі (набір-пожежа), комплект науково-технічних засобів для огляду ВП і місця вибуху (набір-вибух), комплект науково-технічних засобів для роботи з мікрооб'єктами (набір «Мікро» або «Молекула»), комплект науково-технічних засобів роботи зі слідами рук (дактилоскопічний набір), комплект слідчого для огляду документів, оперативний одорологічний комплект [11, с. 62]. У іноземній традиції створення слідчих валіз (crime scene investigation kit, forensic kit) відзначається формування спеціалізованих валіз для збирання доказів згвалтування (rape kit) [12, с. 350] або сексуального насильства (sexual assault kit) [13, с. 377]. Важливим також стає те, що «з розвитком техніко-криміналістичних засобів спостерігається зміщення у їх використанні від слідчого до спеціаліста та судового експерта на місці вчинення кримінального правопорушення» [14, с. 182].

Прикладом таких науково-технічних розробок може стати універсальний криміналістичний комплект слідчого (модифікація «С»), який випускається компанією «Кримтех експерт». Такий засіб являє собою комплект техніко-криміналістичних та інших засобів (прикладів, пристосувань, інструментів, матеріалів) для роботи зі слідами та речовими доказами під час огляду та інших слідчих дій, який призначений для органів досудового слідства [15, с. 78].

Таким чином, Гансу Гроссу, батькові криміналістики, вдалося створити науково-технічний засіб, – слідчу валізу, – яка пережила її створювача на більше ніж століття. При цьому, актуальність використання слідчої валізи та інших подібних криміналістичних та експертних

комплектів не втрачається. Нові типи та види таких валіз створюються та отримують нові рішення, що дозволяють ефективніше працювати із доказами з метою їх збирання та дослідження.

Література:

1. Mühlbacher T. Elementary, my Dear Holmes! Hans Gross, Father of Criminalistics, and Arthur Conan Doyle. *A First Printed Criminalist*. # 18, 2019. P. 11-23.
2. Шепітько В., Шепітько М., Нежурбіда С. Hans Gross. Кримінальне право, криміналістика та судові науки: енциклопедія. Харків: Право, 2021. С. 203-207.
3. Чисников В. Н. Ганс Гросс – основоположник науки криміналістики и кримінальної психології (к 170-летию со дня рождження). *Криміналістичний вісник*, № 2 (28), 2017. С. 144-153.
4. Vacchiesl C. The Hans Gross Museum of Criminology at the Karl-Franzens-University Graz. URL: <https://edoc.hu-berlin.de/bitstream/handle/18452/9291/32.pdf?sequence=1>
5. Hans Gross Kriminmuseum. URL: <https://gams.uni-graz.at/archive/objects/context:km/methods/sdef:Context/get?mode=case>
6. Swoboda N. CSI Graz – und das vor mehr als 100 Jahren. *Austria Forum*. Mit freundlicher Genehmigung zur Verfügung gestellt von der Kleinen Zeitung (Montag, 28. Dezember 2015). URL: https://austria-forum.org/af/Wissenssammlungen/Essays/Bildung/Hans_Gross
7. Hans Gross Kriminmuseum. URL: <https://gams.uni-graz.at/o:km.9063>
8. Gross H. Handbuch für Untersuchungsrichter Polizeibeamte, Gendarmern u.s.w. Graz, 1893. 620 p.
9. Нежурбіда С. Ганс Гросс: людина, вчений, вчитель. Вісник академії прокуратури України, № 3, 2006. С.119-123.
10. Шепітько В. Валіза слідча. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т.: Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія. Харків: Право, 2018. С. 62-63.
11. Шепітько В. Валіза слідча. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т.: Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія. Харків: Право, 2018. С. 62-63.
12. Шепітько В., Шепітько М. Rare Kit. Кримінальне право, криміналістика та судові науки: енциклопедія. Харків: Право, 2021. С. 350.

13. Шепітько В., Шепітько М. Sexual Assault Kit. Кримінальне право, криміналістика та судові науки: енциклопедія. Харків: Право, 2021. С. 377.
14. Шепітько В., Шепітько М. Forensic Kit. Кримінальне право, криміналістика та судові науки: енциклопедія. Харків: Право, 2021. С. 182.
15. Кримтех експерт здійснює. Криміналіст першодрукований, № 1, 2010. С. 78.

Шепітько В.Ю.,

*доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри криміналістики
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
дійсний член (академік) Національної академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України,
м. Харків, Україна*

ВІД ВІЗІЇ ГАНСА ГРОССА – ДО ДОКТРИНИ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ

Ганс Гросс – видатний австрійський учений-криміналіст, засновник європейської школи криміналістики та кримінальної психології, який здійснив значний внесок у розвиток та становлення криміналістики як науки. Заслугою Ганса Гросса є систематизація криміналістичних знань, формулювання власного бачення розвитку науки для судових слідчих, визначення напрямів її розвитку. В інтерпретації Ганса Гросса зміст криміналістики складають: вчення про виявлення, вивчення та використання речових доказів, дослідження окремих видів злочинів, а також побуту злочинців.

Криміналістичні знання відображають певні тенденції у сучасному глобальному світі. У сучасних умовах можливо розглянути стан, тенденції та перспективи розвитку криміналістики в Україні та інших країнах світу, простежити формування теоретико-методологічної моделі криміналістики, її структури (системи), встановити зв'язки з іншими науками (природничими, гуманітарними, соціальними, формальними), визначити співвідношення з судовими науками (судовою медициною, судовою токсикологією, судовою археологією, судовою психологією, судовою психіатрією, судовою біологією, судовою хімією та ін.) та судово-експертною діяльністю.

Формування доктрини криміналістики та судової експертизи пов'язано із визначенням теоретико-методологічної моделі науки, встановленням рівня розробленості загальної та окремих теорій криміналістики, а також стану судової експертизи у певний часовий період.

Криміналістика пов'язана із судовою експертизою та її методологічними засадами – судовою експертологією. Розвиток криміналістики та судової експертизи обумовлено виникненням та становленням інституту залучення обізнаних осіб до кримінального (чи іншого) провадження... Судова експертиза є дослідженням, яке засноване на використанні

спеціальних знань, його проводить згідно з процесуальним і/або іншим законом особа, яка має спеціальні знання [1, с. 93]. Особливо тісно криміналістика і судова (криміналістична) експертиза перетинаються крізь призму криміналістичної техніки та її галузей.

Розвиток криміналістичних знань у різних країнах світу простежується у формуванні як єдиної науки «криміналістики», так й окремих галузей судових наук (Forensic Sciences). Зокрема, криміналістика та судові науки є відображенням різного розвитку науки, що формувалася в різних школах і відповідно – наукових напрямках із використанням тих правових, технічних, тактичних та методичних можливостей, які були в арсеналі її кращих представників [2, с. 89]. Судові науки лише за останні кілька десятиліть суттєво розвинулися – і продовжують розвиватися швидкими темпами. Ці результати обумовлені як здійсненням наукової діяльності, так і зміненням суспільства та злочинності [3, с. VII].

Історія знає періоди, коли криміналістика мала ідеологічну складову. У ХХ ст. в СРСР криміналістика знаходилася лише «на службі слідства» і допомагала здійснювати репресивні функції тоталітарної держави. У підручнику з криміналістики (Москва, 1949) вказано, що радянська криміналістика покликана слугувати певним політичним цілям, вона сприяє розкриттю злочинів, спрямованих проти радянського ладу та встановленого Радянською державою правопорядку [4, с. 6]. Навіть у підручнику опублікованому українською мовою вживається словосполучення «Радянська криміналістика» (Київ, 1973). Окрім того, у цьому виданні зазначається, що «в умовах жорсткої класової боротьби каральні органи Радянської держави – надзвичайні комісії, кримінальний розшук, слідчий апарат революційних трибуналів та інші – набували досвід у боротьбі з ворожими елементами і злочинністю» [5, с. 13].

У сучасних умовах в Україні криміналістика та судова експертиза мають європейський вектор свого розвитку. Це пов'язано із формування правової, демократичної держави в Україні, всебічним розвитком прогресивних інститутів, прагненням до захисту загальнолюдських цінностей, забезпеченням прав і свобод людини і громадянина, а також встановлення належного співвідношення заходів безпеки і свободи. Необхідність забезпечення сторін кримінального провадження (сторони обвинувачення і сторони захисту) криміналістичними прийомами,

методами та засобами дозволяє зробити припущення про формування змагальної криміналістики [6, с. 428].

До предмета криміналістики традиційно віднесено закономірності, які пов'язані із процесами доказування (збиранням, дослідженням, оцінкою та використанням доказів). Криміналістика – це наука про формування доказової інформації. Європейські підходи простежуються у пропонуванні переліку (системи) стандартів доказування, які мають застосовуватися під час кримінального провадження («баланс ймовірностей», «перевага доказів», «наявність чітких та перевірених доказів», «поза розумним сумнівом») [7, с. 132-139]. Категорія стандарту доказування почала застосовуватися у процесуальному праві під впливом практики Європейського суду з прав людини.

Наближення України до міжнародного та європейського співтовариства обумовлює необхідність уніфікації термінології у науковій галузі [8]. Розвиток криміналістики та судової експертизи потребує формування термінологічного апарату – мови науки. Підтвердженням цьому є підготування і публікація словників та енциклопедій в цій царині науки [6, 8]. У загальній теорії криміналістики «вчення про мову» розглядається як криміналістична теорія наукознавчого спрямування [9, с. 72].

Тенденції криміналістики пов'язані із формуванням окремих криміналістичних напрямків (галузей): медичної криміналістики, генотипоскопічної криміналістики, воєнної (польової) криміналістики, аерокосмічної, цифрової або ядерної криміналістики. На сьогодні можна констатувати появу нового криміналістичного напрямку – «цифрової криміналістики» [10, с. 148] (Digital Forensic, Digital Forensic Science or Digital Criminalistics). Розвиток цифрової криміналістики відбувається у трьох основних напрямках: 1) формування окремої наукової галузі в криміналістиці; 2) застосування спеціальних знань під час роботи з цифровими доказами; 3) проведення судових експертиз (зокрема, комп'ютерно-технічної експертизи) [11, с. 21].

До нових наукових напрямків криміналістики може бути віднесено й ядерну криміналістику. У сучасних умовах ядерна криміналістика (Nuclear Forensics) розглядається як нова галузь комплексного наукового дослідження, вид судової експертизи або окремий напрямок криміналістики. У довідкових джерелах ядерна криміналістика (ядерна форенсіка) визначається як вид судової експертизи, що полягає в дослідженні ядерних та інших радіоактивних матеріалів щодо пошуку доказів їх походження, а також

місця та шляхів їх незаконного обігу та збагачення, а також слабких місць забезпечення безпеки таких матеріалів [8, с. 302].

Криміналістика як наука є складним феноменом за своєю сутністю та змістом. Дослідження доктринального підходу в криміналістиці передбачає не лише розгляд сучасної системи поглядів у цій галузі науки, а й визначення її місця серед інших наук, її сутності і змісту, напрямів та тенденцій.

Література:

1. Шепітько В. Ю. Правове регулювання експертної діяльності та тенденції формування єдиного європейського простору в галузі судової експертизи. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики*. Зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф.-полілогу (м. Харків, 15-16 квітня 2021 р.). Харків: Право, 2021. С. 92-94.
2. Шепітько М. В. Концептуальні засади розвитку криміналістики та судових наук. *Архів кримінології та судових наук*. 2020. № 1. С. 89-97.
3. Tompson J. Foreword. *Encyclopedia of Forensic Sciences*. Editor-in-Chief Jay A Siegel. Academic Press, 2000. P. VII-X.
4. Винберг А. И., Шавер Б. М. Криминалистика. Москва: Госюриздат, 1949. 272 с.
5. Радянська криміналістика. Криміналістична техніка і слідча тактика / за заг. ред. В. П. Колмакова. Київ: Вища школа, 1973. 296 с.
6. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія. Харків: Право, 2018. 952 с.
7. Крет Г. Р. Система стандартів доказування у кримінальному процесі України. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 19. С. 132-139.
8. Шепітько В., Шепітько М. Кримінальне право, криміналістика та судові науки: енциклопедія. Харків: Право, 2021. 508 с.
9. Журавель В. Формування та розвиток окремих криміналістичних теорій (учень). *Право України*. 2021. № 8. С. 65-76.
10. Шепітько В. Ю. Інновації в криміналістиці як віддзеркалення розвитку науки. *Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці: матер. міжнар. «круглого столу»* (Харків, 12 грудня 2019 р.). Харків: Право, 2019. С. 147-150.
11. Шепітько В., Шепітько М. Доктрина криміналістики та судової експертизи: формування, сучасний стан і розвиток в Україні. *Право України*. 2021. № 8. С. 12-27.

Шепітько І.І.,

кандидат юридичних наук, професорка кафедри права Національної безпеки та правової роботи Військово-юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна

РОЛЬ ГАНСА ГРОССА У ФОРМУВАННІ СУДОВОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ

Професор Г. Гросс здійснив значний внесок у процес виникнення, становлення та розвитку криміналістики як науки. Його уявлення про криміналістику визначають її як науку для судових слідчих, чинів жандармерії та поліції, як вчення про реалії кримінального права. За переконанням Г. Гросса, сутність цієї науки полягає: 1) у відкритті істини по кожній кримінальній справі (практичний аспект); 2) у вивченні злочинця і пізнанні злочину (теоретичний аспект) [1]. Тобто фактично мова йде й про такий напрямок, як судова криміналістика, оскільки саме в суді має відбуватися «відкриття істини», досягнення справедливості.

Тенденції криміналістики обумовили формування не лише системи криміналістики, яка складається з чотирьох розділів (загальна теорія криміналістики, криміналістична техніка, криміналістична тактика, криміналістична методика), а й формування окремих напрямків або галузей криміналістики. Це стосується спроб щодо формування галузевої криміналістики, наприклад, «медичної криміналістики» (Е. Кноблох), «природничо-наукової криміналістики» (К. Д. Поль), «судової криміналістики» (Л. Ю. Ароцкер) [2, с. 428].

Проблеми застосування судом даних криміналістики знайшли своє відображення в концепції Л. Ю. Ароцкера (1965) [3, с. 216; 4], який писав, що визначення черговості встановлення фактів у справі, послідовність провадження судових дій, побудова судового слідства відповідно до характеру кримінальної справи (категорії злочину) – всі ці положення криміналістичної тактики мають бути відомі суду [4].

Сучасний стан державотворення в Україні пов'язаний із формуванням системи правосуддя, яка будується на засадах верховенства права і відповідає європейським стандартам, впровадженням електронного суду та Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Відбуваються й зміни в судовій криміналістиці, у застосуванні криміналістичних знань

різними сторонами кримінального провадження. У спеціальних літературних джерелах все активніше обговорюються проблеми «судової криміналістики», «криміналістики судової діяльності», «тактики та методики судового слідства». Саме у цей період відбуваються наукові дискусії щодо «криміналістичної адвокатології», «криміналістичного забезпечення діяльності прокурора», криміналістичної складової суду» [5, с. 868].

Судова криміналістика має охоплювати певну систему криміналістичних засобів: 1) сучасні техніко-криміналістичні засоби, прийоми та технології (у тому числі, автоматизовані робочі місця (АРМ) судді, прокурора, захисника, бази знань, електронні кримінальні провадження, засоби дистанційного зв'язку та проведення відеоконференцій, технічні засоби фіксації судового розгляду, тощо); 2) арсенал тактико-криміналістичних засобів (найбільш раціональні тактичні прийоми проведення судових дій); 3) методико-криміналістичні рекомендації судового розгляду різних кримінальних справ (комплекси окремих криміналістичних методик в діяльності суду).

Суттєвою ознакою судового розгляду має бути те, що це діяльність, яка здійснюється в умовах змагальності. Що означає здійснення судової діяльності в умовах змагальності? Кримінальне процесуальне законодавство пов'язує змагальність із самостійним обстоюванням сторонами кримінального провадження (стороною обвинувачення і стороною захисту) їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів (ч. 1 ст. 22 КПК України). Окрім того, закон передбачає рівні процесуальні можливості – сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав (ч. 2 ст. 22 КПК України). За результатами анкетування прокурорів та адвокатів було встановлено, що на думку практичних працівників, належний баланс поділу процесуальних функцій сторін з боку обвинувачення та захисту у змагальному кримінальному провадженні не забезпечено (вказали – 73% адвокатів і 40% прокурорів) [6, с. 12, 13].

Під час судового розгляду кримінальних справ принцип змагальності може бути реалізований повною мірою лише тоді, коли з'являться серйозні наукові розробки щодо тактичного забезпечення діяльності сторін у судовому провадженні. Причому засоби криміналістичної тактики мають відповідати не тільки їх загальним засадам, а й особливостям судової

діяльності функціональному спрямуванню її учасників [7, с. 45]. У зв'язку з цим можна говорити про тактику суду (судді), тактику обвинувачення і тактику захисту [3, с. 217].

Розвиток судової криміналістики передбачає необхідність розроблення криміналістичних рекомендацій щодо проведення судових дій. Судова дія – це передбачена законом процесуальна дія щодо отримання, перевірки, дослідження, оцінки і використання судом доказів, поданих сторонами кримінального провадження [3, с. 290]. Іншими словами – судова дія – структурний елемент (компонент) судового розгляду у вигляді процесуальної дії пізнавального характеру, певної системи способів дії сторін кримінального провадження та суду у змагальному судовому провадженні, спрямованої на перевірку, дослідження та оцінку доказів [6, с. 17]. Сутність судових дій полягає у дослідницькому характері судової діяльності – дослідженні доказів. Судові дії віднесено до процесуальних дій дослідницького (пізнавального) характеру.

Зміст судового розгляду складається із системи судових дій. Цей перелік у КПК України є вичерпним (допит обвинуваченого, допит свідка, допит потерпілого, допит малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого, пред'явлення для впізнання, допит експерта в суді, дослідження речових доказів, дослідження звуко- і відеозаписів, консультації та роз'яснення спеціалістів, огляд на місці, проведення експертизи за ухвалою суду) [6, с. 145]. Проведення судових дій не може відбутися без використання засобів, методів та прийомів криміналістики.

Проведення судових дій відбувається під час судового розгляду в кримінальному провадженні (статті 351-361 КПК України). Судові дії проводяться судом, але активну участь у їх здійсненні беруть сторона обвинувачення (прокурор), сторона захисту (захисник, обвинувачений), потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, їх представники та законні представники [3, с. 292]. Ініціатива у проведенні судових дій, спрямованих на отримання доказів, має надходити від представників сторін кримінального провадження та інших учасників. Суд ініціює проведення судових дій, якщо виникає потреба у перевірці наявних (поданих сторонами) доказів, усуненні суперечностей між окремими з них, визначенні їх достовірності й можливості використання в процесі доказування, а конкретні судові дії дозволять вирішити такі завдання [2, с. 179-183].

Таким чином, Г. Гросс передбачив необхідність формування судової криміналістики, яка має сприяти «відкриттю істини по кожній кримінальній справі», що є можливим лише під час здійснення судової діяльності.

Література:

1. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. – Новое изд., перепеч. с изд. 1908 г. Москва: ЛексЭст, 2002. 1088 с.
2. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редкол.: В. Ю. Шепітько (голова) та ін. Харків: Право, 2018. 952 с.
3. Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 1 / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків: Право, 2019. 456 с.
4. Ароцкер Л. Е. Криминалистические методы в судебном разбирательстве уголовных дел: автореф. дис. ...д-ра юрид. наук: 12.00.09. Москва, 1965. 44 с.
5. Правова доктрина України: у 5 т. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. Харків: Право, 2013. 1240 с.
6. Шепітько І. І. Судовий розгляд в системі судового провадження у першій інстанції: монографія. Харків: Право: Вид. агенція «Апостіль», 2018. 224 с.
7. Вільгушинський М. Й. Тактика судового слідства в системі криміналістики: тенденції та наукові дискусії. *Судова апеляція*. 2009. № 2(15). С. 40-45.

Юсунов В.В.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз
навчально-наукового інституту № 2,
Національна академія внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ У НАУКОВИХ ПРАЦЯХ ГАНСА ГРОССА ДОСВІДУ ВЛАСНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ: ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД ТА ПРИКЛАД ДЛЯ СУЧАСНИХ УМОВ

У біографії видатного криміналіста, судового психолога, доктора права, професора Ганса Гросса залишається малодослідженим період його армійської служби та роботи військовим слідчим протягом 1878-1881 років. Досвід, набутий за цей час, мав суттєвий вплив на формування знань і спеціальних навичок розслідування кримінальних правопорушень засновника нової науки «Криміналістики».

Ганс Густав Адольф Гросс народився 26 грудня 1847 року в сім'ї військового офіцера. Його батько – Густав Гросс служив військовим адміністративним комісаром. Прадід Ганса – Йоганн Гросс займав посаду придворного радника Імперського Верховного Суду в м. Вецлар. Вся його сім'я вірно служила імператору та австрійській монархії протягом багатьох років.

Кінець ХІХ століття був часом великих історичних подій у політичній сфері (війни, повстання, революції, «злети та падіння» держав), в економічній (виникнення важкої промисловості, епоха розвитку капіталістичної економіки), а також у сфері культури, науки та техніки [1, с. 39].

Майже 30 років різних воєн у Європі, марші потужних армій руйнували села та міста. Масово вчинювалися вбивства, пограбування, насильства та інші злочини, пов'язані з війною. У той час відбулася безпрецедентна в історії людства деморалізація суспільства. Відповідно, зростала кількість вчинених злочинів.

Відповіддю держав на ці явища стало оновлення поліцейських сил (у деяких країнах вперше запроваджувалася поліція), які на жаль, використовували старі методи розслідування: спостереження, доноси агентів, допит свідків та підозрюваних (дуже часто з використанням жорстоких методів допиту), але з поступовим запровадженням у процес розслідування останніх досягнень сучасної науки та техніки.

У XIX столітті швидкими темпами розвивалася наука і техніка. Відбулася низка інновацій у біології, медицині, токсикології, хімії, фізиці, які швидко пристосовувалися до потреб суспільства.

В Австрії підрозділи поліції в містах і селах були укомплектовані колишніми солдатами, які довели свою моральну надійність імператору і фізичну силу. Вони добре знали, як підтримувати мир і порядок без допомоги будь-якого технічного оснащення, просто застосовуючи природний розум і здоровий глузд, що підтримувався символом Імперської влади [2, с. 76].

Сімейне життя і професійну діяльність тридцятирічного Ганса Гросса, який на той час працював прокурором у судовій колегії міста Грац, переривають події 1878 року. В країні була оголошена мобілізація у зв'язку з воєнними діями у Штірії – прикордонній місцевості Австро-Угорської імперії. Ганс Гросс, відповідно до патріотичного поклику, у відповідь на маніфест імператора Франца Йозифа пішов на службу до армії. Навіть будучи призваним на військову службу (спочатку – молодшим офіцером та ротним командиром, потім – слідчим військової прокуратури), Гросс не полишав науку [3, с. 202], він був відданий принципам юриспруденції, дотримувався справедливості як у військовій службі, так і буденних відносинах.

Ганс Гросс мав військову підготовку. У 1869 році він пройшов навчання у 27-му лінійному піхотному полку в місті Грац, а в 1872 році закінчив Школу офіцерів запасу при цьому полку. За професійною освітою він стає військовим слідчим. Живе в різних регіонах Боснії, набуває практичного досвіду. Вивчає сербську та хорватську мови. Старанно виконує обов'язки військового слідчого. За мужність він був нагороджений Лицарським хрестом ордена Франца Йозифа і підвищений до лейтенанта. Коли в 1881 році ситуація в Боснії почала поступово нормалізуватися внаслідок австро-угорської окупації, Г. Гросса звільнили з армії. Він повертається у своє рідне місто Грац і обіймає посаду прокурора. Ганс Гросс дуже активний у професійному плані, а також багато пише наукових публікацій [1].

Розслідуючи різні злочини, Ганс Гросс, будучи людиною амбітною, прогресивною, активно запозичує останні здобутки науки (зокрема, одним із перших упроваджує фотозйомку місця події у слідчу практику). При цьому він виходить далеко за межі юриспруденції – джерелом знань для

нього стають природничі та суспільні науки, а також випадки із власної слідчої практики з розслідування воєнних злочинів.

У подальшому, в 1893 році доктор права Ганс Гросс видає «Handbuch für Untersuchungsrichter, Polizeibeamte, Gendarmen u. s. w» [4]. Книга стала настільки популярною у світовій практиці розслідування злочинів, що перевидавався кілька разів багатьма мовами. Третє видання цього рукопису Ганс Гросс назвав «Порадник для судових слідчих як система криміналістики» [5].

Фундаментальна робота «Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik» стала першим підручником з нової науки про розкриття злочинів – криміналістики, свого роду практичним керівництвом у роботі слідчого. Вона була перекладена майже всіма європейськими мовами. Навіть сьогодні ця праця не втрачає актуальності, її продовжують перекладати іноземними мовами [6].

Наявність військового досвіду, роботи військовим слідчим дозволило Гансу Гроссу описати низку важливих криміналістичних питань, пов'язаних із вчиненням злочинів із застосуванням зброї.

У своїх «Порадниках для судових слідчих» різних років видання він описував зброю як знаряддя злочину; осіб, які володіли спеціальними знаннями з вогнепальної зброї. Окрему главу відомий криміналіст присвячував відомостям про зброю. У ній детально описано вогнепальну зброю і холодну (ріжуча і колюча зброя), боєприпаси (вогнепальні припаси). Цікавим є тогочасний підхід по класифікації вогнепальної і холодної зброї. Зокрема, видами вогнепальної зброї вважали: рушниці, пістолети, револьвери. Значна увага приділялася поділу рушниць, як найбільш частішого знаряддя злочинів, на: рушниці для стрільби шротом; рушниці для стрільби кулею. Також ці рушниці класифікувалися по числу стволів, якості матеріалів, конструкції запалу. Холодна зброя (ріжуча і колюча) поділялася по типу мечів, ножів, списів [7].

У Порадниках описувалися вогнепальні рани як тілесні ушкодження, а також досліджувалися питання шахрайства відносно старовинної зброї.

Водночас такий підхід до класифікації зброї, зокрема вогнепальної, відповідав нормативним актам того часу і у подальшому послугував основою для правового регулювання окремих питань обігу вогнепальної зброї в Австрії [8, с. 62-64].

Також у відповідних виданнях характеризувався спосіб застосування зброї, її далекобійність (дальність польоту кулі), боєздатність вогнепальних

снарядів та інші важливі питання балістики. Серед обізнаних осіб у зброєзнавстві Ганс Гросс радив звертатися не лише до зброярів, а й до мисливців, лікарів, офіцерів, фізиків, хіміків, мікроскопістів. Він рекомендував для дослідження обставин насильницьких злочинів, вчинених із застосуванням зброї, проводити комплексні експертизи із залученням вище зазначених фахівців [7, с. 279-280].

Знання Гроса про технологію виготовлення куль дозволили йому запропонувати рекомендації щодо спільної групової належності кулі, виявленої на місці події, та боєприпасів, знайдених під час обшуку у підозрюваного [7, с. 280-281].

Отже, своїми патріотичними вчинками, наполегливістю і завзятістю у професійній діяльності з розкриття злочинів життя Ганса Гросса є достойним прикладом для сучасників.

В умовах повномасштабного військового вторгнення росії на територію України, змінилися пріоритети правоохоронної діяльності. Саме працівники поліції, які повертаються до визволених населених пунктів, беруть громадян під правовий і фізичний захист.

Нині головні функції слідчих, спеціалістів-криміналістів, вибухотехніків та інших фахівців Національної поліції України і судових експертів у деокупованих регіонах держави полягають у здійсненні ексгумації тіл з місць поховань, проведенні судово-медичних експертиз трупів з вогнепальними ушкодженнями, виявленні та знешкодженні снарядів, гранат, різноманітних вибухових пристроїв, тощо.

В умовах зміни вектору практичної діяльності поліцейські потребують науково-методичного забезпечення спеціальної правоохоронної діяльності, зумовленої веденням активних військових дій в Україні.

Отже, в основі сучасної правоохоронної діяльності найбільш затребуваними стають спеціальні знання із зовнішньої балістики, судової медицини, криміналістичної вибухотехніки, інших складових криміналістики і судової експертології та суміжних галузей знань. Це обумовлює сучасні завдання різних фахівців – справжніх патріотів України.

Література:

1. Kasprzak Je., Jusupow W. Hans Gross – postać znana i nieznana. *Studia Prawnoustrojowe*. Olsztyn, Polska. Vol. 51. 2021. S. 39-56.
2. Грассбергер Р. Ганс Гросс (1847 – 1915). *Криминалисть. Первонечатный*. 2017. № 14. С. 75-87.
3. Матюшкова Т. П., Акімов М. О. Синергетичний підхід у практичній діяльності та наукових дослідженнях Ганса Гросса. *Наукові читання пам'яті Ганса Гросса: збірник тез міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Чернівці, 9 грудня 2021 р.). Чернівці: Технодрук, 2021. С. 201-205.
4. Hans Gross. *Handbuch für Untersuchungsrichter, Polizeibeamte, Gendarmen u. s. w.* Graz: Leuschner & Lubensky, 1893. VIII, 620 S.
5. Hans Gross. *Hanbbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik*. 3., Verm. Aufl. Graz: Leuschner & Lubensky, 1899. XIV, 813 S.
6. Hans Gross. *Podręcznik dla sędziego śledczego jako system kryminalistyki: Opracowanie i przekład / Kasprzak Jerzy*. Warszawa: Difin, 2021. 561 S.
7. Гросс Г. *Руководство для судебных следователей как система криминалистики / Г. Гросс ; [пер. с нем. Л. Дудкина и Б. Зиллера]*. С-Пб.: Тип. М. Меркушева, 1908. 1040 с.
8. *Правова регламентація обігу зброї: історія, сучасний стан і перспективи розвитку: монографія / А. В. Кофанов, В. В. Юсупов, Т. В. Михальчук*. Харків: Право, 2021. 608 с.

СЕКЦІЯ 2. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Гарашук Д.П.,

*ад'юнкта кафедри криміналістики та домедичної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОГО ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО ЗАЙНЯТТЯ РИБНИМ ДОБУВНИМ ПРОМИСЛОМ

Допит є однією з найпоширеніших слідчих (розшукових) дій, спрямованої на отримання інформації стосовно обставин кримінального правопорушення. Процесуальні вимоги, щодо проведення допиту регламентовані Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК), які є обов'язковими для виконання.

Зазначимо, що В. Ю. Шепітько визначає допит, як процесуальну слідчу (розшукову) або судову дію, що є регламентованим кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічним процесом спілкування осіб, які беруть у ньому участь, та спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні [3, с.306].

Загальними завданнями допиту є:

- отримання доказів за кримінальним провадженням;
- встановлення об'єктивної істини;
- перевірка слідчих версій, висунутих на початковому етапі розслідування;
- встановлення фактичних даних про підготовку, вчинення та приховання кримінальних правопорушень;
- встановлення обставин, що сприяли або перешкоджали вчиненню кримінальних правопорушень;
- збирання відомостей про особу правопорушника, злочинця та його зв'язки;
- вжиття заходів профілактичного характеру та ін.

Загальними принципами допиту є: законність, об'єктивність, всебічність і повнота, активність, цілеспрямованість, своєчасність, необхідність

врахування особистих якостей допитуваного, використання розшукової інформації та ін. [2, с. 309].

Розглянемо більш детально особливості такого виду допиту, за процесуальним статусом, як допит підозрюваного та його особливості при проведенні розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом, передбаченого ст.249 КК України.

Перш за все, слід зазначити, що підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276-279 КПК України, повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень [4].

Вчені-криміналісти визначають 3 етапи проведення допиту: підготовчий, робочий та заключний. На підготовчому етапі прокурор, слідчий або дізнавач ретельно ознайомлюються з матеріалами кримінального провадження та визначаються з колом обставин, які необхідно з'ясувати під час проведення допиту. На робочому етапі здійснюється отримання інформації за допомогою застосування необхідного тактичного прийому. Під час заключного етапу уповноважена особа складає протокол допиту згідно вимог КПК.

Допит підозрюваного під час розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом здійснює прокурор або дізнавач у випадку досудового розслідування кримінальних проступків, передбачених ч.1 ст.249 КК України та прокурор або слідчий при розслідуванні злочинів за ч. 2 ст.249 КК України. Слідча практика свідчить про те, що одразу після повідомлення про підозру найкраще проводити допит підозрюваної особи.

В ході проведення допиту уповноваженій особі на проведення досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом необхідно встановити коло наступних обставин:

- 1) час та місце вчинення кримінального правопорушення;
- 2) спосіб вчинення (спосіб готування, вчинення, приховування);
- 3) мотив та мету вчиненого кримінального правопорушення;
- 4) знаряддя вчинення (рибальська сітка, електровудка, тощо);
- 5) засоби вчинення (човен, гумові забродні чоботи, тощо);
- 6) предмет злочинного посягання - порода риби та її кількість;
- 7) наявність інших співучасників вчиненого протиправного діяння.

Серед загальних тактичних прийомів, що застосовують під час допиту, слід назвати:

- встановлення комунікативного контакту;
- викладення показань у формі «вільної розповіді»;
- постановка запитань;
- пред'явлення доказів;
- актуалізація забутого в пам'яті допитуваного [6, с.258].

Вибір тактики допиту залежить від факторів, що перебувають у складній взаємодії між собою, зокрема від: ситуації допиту (перший, повторний, додатковий, наявність або відсутність психологічного контакту); особливостей допитуваного (вік, наявність злочинного досвіду, рівень правової поінформованості), його процесуального положення і рівня зацікавленості; характеру інформації та доказів, якими володіє слідчий.

Застосування тактичних прийомів носить вибірковий характер, що передбачає вибір й використання тих із них, які сприяють одержанню об'єктивних, правдивих та повних показань. Тактичні прийоми не повинні бути ізольованими один від одного. Майстерність й професіоналізм слідчого полягає у тому, щоб, використовуючи усі прийоми і засоби, правильно спланувати їх, вміти варіювати ними під час допитів, відмовляючись від одних і переходячи до інших, виходячи зі слідчої ситуації [2, с. 315].

Заслуговує на увагу думка С. О. Книженко, яка зазначає, що у ситуаціях, коли підозрюваний не визнає своєї вини, слідчому доцільно за наявності належних підстав використовувати такі тактичні прийоми: пред'явлення речових доказів, оголошення показань свідків, оголошення результатів окремих слідчих (розшукових) дій, деталізація свідчень підозрюваного (продумати всі свої показання підозрюваний не може), проведення повторних допитів щодо тих самих обставин [1, с.199].

О. В. Одерій досліджуючи практику розслідування злочинів проти довкілля зауважує, що певні складності в допит підозрюваного може внести участь захисника, оскільки це суттєво ускладнює тактику його проведення. Участь захисника не повинна заважати тактиці провадження цієї слідчої (розшукової) дії. В ст. 224 КПК, що регламентує участь захисника у проведенні допиту, закріплене правило, відповідно до якого він має право ставити запитання особам, що дають свідчення, лише з дозволу слідчого. При цьому «дозвіл слідчого» слід розуміти не як право дати дозвіл або

заборонити захиснику ставити запитання, а як право встановлювати момент, коли він їх може ставити. Тому редакцію цієї статті слід тлумачити не відносно дозволів, а у процедурному значенні [5, с. 373].

Таким чином, підсумовуючи слід зазначити, що допит підозрюваного є складною слідчою (розшуковою) дією, яка потребує застосування необхідного тактичного прийому в залежності від слідчої ситуації, яка склалася. Оскільки підозрюваний не зацікавлений в наданні необхідної інформації з приводу обставин, які стали підставою до притягнення його до кримінальної відповідальності, що в свою чергу ускладнює реалізацію завдання кримінального провадження, щодо повного розслідування.

Література:

1. Криміналістика : у 2 т. / Волобуєв А. Ф. та ін. ; за ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової. Харків : ХНУВС, 2018. Т. 2. 312 с.
2. Криміналістика : підруч. / Чаплинський К. О. та ін. Дніпро : Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
3. Криміналістика : підруч. / за ред. В. Ю. Шепітько. Київ: Ін Юре, 2016. 640 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 29.11.2022).
5. Одерій О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля : монографія. Харків : Діса плюс, 2015. 528 с.
6. Слідчі (розшукові) дії : навч. посібник / за заг. ред. Р. І. Благути та Є. В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС, 2013. 416 с.

Дударенко І.В.,
завідувач сектору дактилоскопічного обліку
Чернівецького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС,
м. Чернівці, Україна

Герелюк О.Н.,
судовий експерт сектору дактилоскопічного обліку
Чернівецького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС,
м. Чернівці, Україна

ДАКТИЛОСКОПІВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Криміналістичний облік є одним із найважливіших видів практичної діяльності експертних підрозділів, що відображає загальний рівень обліку, систематизації та концентрації об'єктів або відомостей про них за їх ідентифікаційними ознаками з метою використання облікових даних для виявлення та запобігання злочинів. Дактилоскопічний облік містить дактилоскопічну інформацію та ідентифікаційні дані про раніше дактилоскопійованих осіб і забезпечує зберігання, облік та видачу довідкової інформації за певною категорією запитів. За допомогою цих даних здійснюється ідентифікація осіб та розшук злочинців за слідами, виявленими на місці події, встановлення особи невідомої людини [1, с. 104].

Ідентифікація за допомогою дактилоскопії є одним з найдоступніших, найефективніших та найменш затратних методів ідентифікації особи.

Працівники ОВС відповідно до чинного законодавства проводять дактилоскопіювання осіб, які:

- затримані за підозрою у вчиненні злочину;
- взяті під варту;
- звинувачуються у вчиненні злочину;
- піддані адміністративному арешту [2, п.1.3].

Поза увагою діючих нормативних актів залишилися мігранти, особи, діяльність яких пов'язана з професійним ризиком, душевно хворі, які втікають з лікарень чи місць проживання і гинуть, поповнюючи показники невідомих трупів, чи просто не можуть озвучити свої дані та ін. Практика зняття відбитків пальців рук у кожного армійця була ще в період Другої світової війни та залишилась в деяких країнах і по теперішній час.

Наприклад, США, де знімають відбитки рук у всіх державних службовців, а у таких категорій осіб як пожежники, рятувальники, військові, льотчики дактилоскопіюють ще й ступні ніг. Окрім того відбитки пальців рук знімаються у родичів військовослужбовців, та в осіб, які займаються волонтерською діяльністю і роботою з дітьми.

Історія виявляє закономірну необхідність дактилоскопіювання військовослужбовців. До прикладу, американські військові відбирали відбитки та відтиски рук у новобранців під час. Військовий Джозеф Байерлі з 101-ї повітряно-десантної дивізії, який в червні 1944 року, вистрибнувши з літака, що попав під обстріл, втратив зв'язок з іншими парашутистами і через кілька днів потрапив у полон до німців. Байерлі був в'язнем семи різних німецьких в'язниць та двічі намагався втекти, але невдало. Третя спроба у 1945 році була вдалою. Домагаючись репатріації як військовополонений, Д. Байерлі з'ясував, що Військовий департамент США оголосив його загиблим ще 10 червня 1944 року. Ідентифікаційні жетони військовослужбовця були відібрані у Джозефа, коли він потрапив у полон, тому йому було важко переконати співробітників посольства в тому, що він справжній Джо Байерлі. На той час вважалося, що нацисти відбирали жетони американських солдат з німецькими іменами, використовуючи їх щоб активізувати 5-ту колону в США. До підтвердження особи за допомогою відбитків пальців, Байерлі утримувався під охороною морських піхотинців у готелі «Метрополь» [3].

З 24 лютого в нашій країні як ніколи гостро постало питання ідентифікації осіб нерозпізнаних загиблих, розшук безвісти зниклих людей та підтвердження даних осіб, які вимушені переїжджати, навіть не маючи документів. У кожному звільненому місті та селищі знаходять масові поховання не тільки солдат, а й цивільних громадян, тіла яких так само потребують встановлення особи. Часто потрібно ідентифікувати людину за наявності лише частини тіла.

Процедура зняття відбитків пальців рук, яка дуже допомогла б в таких випадках, не потребує спеціального устаткування та може проводитись у будь якому місці, не вимагає суттєвих фінансових витрат, окрім паперу та фарби, організації спеціальних служб чи підрозділів, довготривалої специфічної підготовки спеціалістів. Впровадження її не потребуватиме значних зусиль та часу, оскільки можна використати вже існуючі бази дактилоскопічних обліків в незалежних структурних підрозділах системи МВС та Національної поліції України – Державному науково-дослідному

експертно-криміналістичному центрі МВС та у Департаменті інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції України. Автоматизовані дактилоскопічні ідентифікаційні системи показали себе як дієвий інструмент, ефективність якого напряму залежить від обсягу дактилоскопічної інформації, яка зберігається в базі даних системи і постійно розширюється. Необхідним є включення у перелік осіб, що підлягають обов'язковому дактилоскопіюванню, працівників професій групи ризику – першочергово військовослужбовці, медики, працівники ДСНС, працівники поліції. Однак на законодавчому рівні це питання не врегульоване. Враховуючи, що з 24 лютого 2022 року в Україні введено воєнний стан [4], і кількість загиблих щоденно росте, нагальним є обов'язкове дактилоскопіювання військовослужбовців, працівників професій групи ризику, людей, що займаються волонтерською діяльністю та часто бувають в зонах бойових дій. Також, зважаючи на кількість жертв серед мирного населення, вважаємо доречним впровадження добровільного дактилоскопічного обліку всіх громадян нашої країни, наприклад, під час отримання паспорта громадянина України. Відкритим питанням лишається законодавче врегулювання дактилоскопіювання усіх категорій населення України.

Література:

1. Кажанов С. П. Використання автоматизованої інформаційної системи ідентифікації пальцевих відбитків в організації розкриття та розслідування злочинів. Київ, 2016. 104 с.
2. Офіційний веб-сайт Верховної ради України Наказ № 785 від 11.09.2001 із змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1066-01#Text> (дата звернення: 01.12.2022)
3. Офіційний веб-сайт телерадіоорганізації VOA «Голос Америки». URL: <https://www.golosameriki.com/a/252726.html> (дата звернення: 01.12.2022)
4. Офіційний веб-сайт президента України Наказ № 64/2022 від 24.02.2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 01.12.2022)

Обіход Т.В.,

*кандидат фізико-математичних наук, старший науковий співробітник
Інституту ядерних досліджень НАН України,*

м. Київ, Україна

Біленчук П.Д.,

*кандидат юридичних наук, професор
Європейської академії прав людини,*

м. Київ, Україна

ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗНАТЬ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ КІБЕРТЕРОРИЗМУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Розвиток космічної промисловості України був пов'язаний із польотом першого українського космонавта Леоніда Каденюка на американському БТКК «Колумбія» місії STS-87, запуском супутників серії SICN, розробкою проектів «Морський старт», «Земля старту». Сьогодні у космосі вже більше 5000 супутників і їх корисність важко переоцінити, особливо це стосується військової галузі в умовах воєнного стану в Україні. Військова операція в Україні показала переваги застосування космічних технологій, коли зв'язок та мобільність дозволяють вигравати битви завдяки отриманню інформації про техніку та пересування ворога, навігацію та координацію між підрозділами із космосу. Для забезпечення своїх потреб військові використовують три типи космічних апаратів: наглядові, комунікаційні та навігаційні. Використання кіберпростору робить космічні апарати вразливими до кібератак [1, 2]. Наприклад, в очікуванні вторгнення в Україну, хакери намагалися втрутитися в роботу космічних кораблів, що передають команди українським військовим безпілотникам, вимкнули супутникові Інтернет-мережі американської компанії Viasat. Тому, армія повинна добре координувати дії власних підрозділів, вміти приховати свої дії, замаскувати себе. Задля перевірки надійності інформації на перший план виходять супутники інтелекту, за допомогою яких можна отримати достовірну інформацію про розгортання противника та його рух. Розглянемо різновиди супутникових систем:

- 1) Супутник інтелекту в оптичному діапазоні. Оскільки резольуція зображень в оптичному діапазоні становить кілька десятків сантиметрів, цього достатньо, щоб оцінити накопичення обладнання та військ противника.
- 2) Нічне бачення орбітальних пристроїв. Для того, щоб бачити щось на землі протягом суток використовуються супутники інфрачервоного

діапазону, коли можна побачити теплі предмети навіть вночі. В інфрачервоному діапазоні чітко видно танки та іншу броньовану бойову транспортну техніку. 3) Спостереження з радарми. Спрямоване радіовипромінення є ефективним, коли необхідно подолати хмари, які ефективно поглинають випромінення у багатьох діапазонах. Принцип радіовипромінення використовується космічними кораблями з радарми на борту. Ці складні системи використовують передавач та систему напрямку для створення радіохвилі. Зворотня відбита з поверхні хвиля повертається назад і детектується антеною.

Українська криза пролила світло на критичність космічних активів для військових операцій. В контексті посилення загроз та ретельних державних фінансів військові супутники тепер повинні реагувати на нові імперативи: мати крім економічної ефективності кращу чуйність та покращену стійкість. Військові супутники часто демонструють застарілі космічні технології порівняно з комерційними колегами, збільшуючи залежність військових та комерційних суб'єктів від фінансових витрат, оскільки виграє той супутник на орбіті, який має більш конкурентоспроможні технології. Велику перевагу має модульність у супутниковому дизайні задля роз'єднання навантажень на супутники. Простота використання такої системи генерує ефективність виробництва для виробників за допомогою більшої інтеграції, підвищеної сумісності та більшій гнучкості в розробці супутникових об'єднань. Важливою складовою супутникового використання мають сучасні цифрові технології, успішна праця яких забезпечується запобіганням кібератакам на цифрове забезпечення супутників. Використання сучасного технологічного надбання – Інтернету пов'язано із системою Starlink SpaceX, яка забезпечує широкосмуговий доступ до Інтернету через кластер, що складається з приблизно 2000 супутників. Оскільки Інтернет – це глобальний ресурс, тому зрозуміло, що питання безпеки обчислювальних ресурсів є глобальним питанням, пов'язаним із галуззю управління Інтернетом. Інциденти із кібератаками прискорили кіберозброєння багатьох країн. Деякі країни оголосили «кіберпростір» п'ятим військовим доменом після суші, моря, повітря та простору і вкладають значні бюджетні кошти на військові можливості щодо кібератак.

Зрозуміло, що успішна реалізація цих завдань неможлива без криміналістичного запобігання кібертероризму, що пов'язано із вивченням

засобів, прийомів і методів кіберзлочинності з метою розкриття та запобігання злочинів. Тому необхідно знати:

1) типи атак на інформаційні системи: віддалене проникнення, локальне проникнення, атака на відмову в обслуговуванні, мережні сканери, сканери уразливостей, зламувачі паролів, аналізатори протоколів, спам e-mail, перехоплення каналу зв'язку;

2) реалізацію поняття «інформаційна безпека»: законодавча, нормативно-правова та наукова база; структура та завдання органів, що забезпечують безпеку ІТ; організаційно-технічні та режимні заходи та методи (Політика інформаційної безпеки); програмно-технічні способи та засоби забезпечення інформаційної безпеки.

Перелічимо складові реалізації кібербезпеки в Україні. Законодавча, нормативно-правова та наукова база це Конституція України, ЗАКОН УКРАЇНИ Про основні засади забезпечення кібербезпеки України [3], Наказ «Про затвердження Положення про управління координації космічної діяльності департаменту стратегічного розвитку сектору оборони та безпеки», [4]. Відповідно до статті 5 Закону України «Про космічну діяльність» [5], державне регулювання та управління у сфері космічної діяльності в Україні здійснюються шляхом: законодавчого встановлення основних принципів, норм і правил космічної діяльності; розробки концептуальних основ державної політики у галузі дослідження і використання космічного простору в мирних цілях та в інтересах безпеки держави; формування Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України; планування та фінансування космічної діяльності за рахунок коштів Державного бюджету України, а також сприяння залученню інших джерел фінансування, не заборонених чинним законодавством України; цільової підготовки кадрів за рахунок Державного бюджету України; запровадження ліцензування такої діяльності; контролю за здійсненням зовнішньоекономічної діяльності суб'єктами космічної діяльності. У 2019 році парламентом було ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державного регулювання космічної діяльності» № 143-ІХ, яким встановлюються важливі нововведення для космічної галузі з метою підвищення її інвестиційної привабливості, формування конкурентного середовища для суб'єктів космічної діяльності різних форм власності. Документом передбачається, що суб'єктами космічної діяльності можуть бути підприємства, установи та організації будь-якої форми власності та організаційно-правової форми.

Закон також визначає основні засади космічної діяльності в Україні, зокрема: державна підтримка комерціалізації космічної діяльності та залучення інвестицій у космічну галузь України; відкриття космосу для громадян та юридичних осіб і можливість вільно досліджувати та використовувати космос, включно з використанням космічного простору та ресурсів, що містяться в ньому; еволюційність розвитку та послідовність реформування державної політики у галузі дослідження та використання космічного простору [6].

Щодо політики інформаційної безпеки, то вона повинна бути пов'язаною із автоматизованим механізмом збору даних, контекстним розумінням інцидентів безпеки та візуальним контролем над прихованими в мережі потенційними загрозами.

Програмно-технічні засоби забезпечення кібербезпеки мають дві складові: кадрове забезпечення і постійне оновлення програмного забезпечення задля запобігання: несанкціанованого доступу, аналізу інформпотоків, моніторингу мереж, системи аутентифікації. Важливою складовою кібербезпеки є аудит, який визначає стан кібербезпеки в організації.

Щоб робота з цих ключових аспектів безпеки приносила свої плоди, організаціям важливо використовувати щодо кожного елемента своєї інфраструктури безпеки комплексний платформний підхід, який включає сегментацію та інтеграцію, дієвий аналіз загроз і автоматизацію у поєднанні з машинним навчанням.

Література

1. Біленчук П.Д., Обіход Т.В. Кібербезпека і засоби запобігання та протидії кіберзлочинності й кібертероризмі. Часопис Київського університету права, 2018, № 3. С. 235-239.
2. Біленчук П.Д., Обіход Т.В. Правове і наукове забезпечення кібербезпеки України. Юридичний вісник України. № 44–46 (1424–1426), 1-17 листопада 2022р. с. 16-17.
3. ЗАКОН УКРАЇНИ Про основні засади забезпечення кібербезпеки України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 45, ст.403).
4. МІНІСТЕРСТВО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ І ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ НАКАЗ «Про затвердження Положення про управління

координації космічної діяльності департаменту стратегічного розвитку сектору оборони та безпеки» №328 від 27.02.2019.

5. Про космічну діяльність: Закон України від 15.11.1996 р. Космічне право України: Збірник національних і міжнародних правових актів. 5-те вид., переробл. та допов. / відповід. ред.: Е.І. Кузнецов, Н.Р. Малишева. Київ: Атіка, 2007. С. 15–28.
6. Шемшученко Ю.С., Семеняка В.В. Сучасний стан та необхідність реформування космічного законодавства України. Часопис Київського університету права, 2019, №2, С. 9-16.

Остафійчук Л.А.,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри процесуального права,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

ФІКСАЦІЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ЦИФРОВИХ ДАНИХ

Воєнні злочини призвели до загибелі 8385 мирних жителів (включаючи 437 дітей) і поранення 11322 цивільних осіб (включаючи 839 дітей). Зруйновано та пошкоджено 65 тисяч об'єктів цивільної інфраструктури. Серед злочинів, які перебувають на процесуальному контролі Офісу Генерального прокурора України, незаконне позбавлення волі, жорстоке поводження та вбивства, обстріли цивільних об'єктів і мирного населення, примусове переселення [1]. Звісно, що під час вторгнення та обстрілів ніхто не задумується над фіксуванням, збором та документуванням воєнних злочинів. В таких умовах основним завданням українців є збереження власного життя, життя своїх рідних і виживання. Однак воєнні злочини і злочини проти людяності скоєні під час російської збройної агресії в Україні не мають залишатися безкарними.

Огляд місця події вважається ключовою процесуальною дією, яку здійснюють на початковому етапі розслідування та від якості проведення якої залежить хід досудового розслідування кримінальних правопорушень. Загальна мета огляду місця злочину полягає у визначенні та вивченні слідів, що характеризують механізм події загалом із подальшою їх фіксацією у відповідних процесуальних документах. Зрозуміло, що неповнота відомостей про обставини події, недоліки у виявленні та фіксації слідів злочину знижують якість розслідування правопорушень. Тому, в цифрову епоху огляд місця події за допомогою комп'ютерних даних набуває особливого значення.

У березні 2022 року КПК України зазнав відповідних змін та доповнень. Відповідно до ч. 1 ст. 237 КПК України з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей, документів та комп'ютерних даних. Частиною 2 ст. 237 КПК України встановлено, що огляд комп'ютерних даних проводиться

слідчим, прокурором шляхом відображення у протоколі огляду інформації, яку вони містять, у формі, придатній для сприйняття їх змісту (за допомогою електронних засобів, фотозйомки, відеозапису, зйомки та/або відеозапису екрана тощо або у паперовій формі). Також, КПК України доповнено новою статтею 245-1, якою врегульовано порядок зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису [2].

Використання даних із відкритих джерел для збору і документування ймовірних воєнних злочинів і злочинів проти людяності, скоєних під час російської збройної агресії в Україні, потребують координування зусиль різних організацій, належних спроможностей та ресурсів.

У березні 2022 р. Мінцифрою спільно з Офісом Президента України, Міністерством юстиції, Офісом Генерального прокурора, Представництвом Президента України в Автономній Республіці Крим та Київською школою економіки запущено сайт для збору доказів злочинів, вчинених окупантами. Сайт складається з 3 окремих платформ для документування різних видів злочинів [3]. Якщо особа стає свідком пошкодження цивільної інфраструктури, поранення або загибелі мирних від зброї окупантів, ведення бойових дій окупантом у житлових кварталах міста, фізичного насилля чи позбавлення волі, диверсії, потрібно негайно надіслати докази на сайт <https://dokaz.gov.ua/>, з інформацією про себе, описом порушення та фото- або відеопідтвердження.

Зараз в Україні вже створено низку цифрових платформ і застосунків, що суттєво спрощують збирання доказів військових злочинів рф: портал [RussianWarCriminals \(shtab.net\)](https://shtab.net/); застосунок [eyeWitness to Atrocities](https://eyeWitness.to/); платформа [WarCrimes](https://warcrimes.gov.ua/) – за підтримки Офісу Генпрокурора України; чат-бот [WarCrime](https://warcrime.gov.ua/) Міністерства юстиції України; чат-бот Держекоінспекції для документування злочинів проти довілля; чат-бот [TRIBUNAL UA@tribunal_ua_bot](https://tribunal.gov.ua/); портал «Культурні злочини» для збору доказів руйнування російською армією історичних та культурних пам'яток; проєкт «росія заплатить» для документування матеріальних збитків [1].

Відмітимо, що журналісти-розслідувачі теж документують воєнні злочини в Україні, якими запущено проєкт <https://rwc.shtab.net/en> з метою ідентифікації військовослужбовців Російської Федерації, які безпосередньо беруть участь у війні РФ проти України для подальшого використання українськими та міжнародними слідчими та надання цих доказів в українських судах та Міжнародному кримінальному суді. Неабияке

значення у доказуванні воєнних злочинів має використання даних із відкритих джерел, які містять геолокаційні дані про злочини проти цивільного населення. Наразі Bellingcat працює над створенням платформи, яка дозволить індексувати численні архіви та перетворювати їх на платформу для пошуку [1].

В цьому контексті доцільно використовувати можливості Будапештської конвенції Ради Європи про кіберзлочинність щодо залучення до кримінальної справи розвідувальних даних із відкритих джерел та інформації з іноземних джерел. Зокрема, ст 32 Будапештської конвенції врегульовує транскордонний доступ до комп'ютерних даних, які зберігаються, за згодою або у випадку, коли вони є публічно доступними. Докази з відкритих джерел можуть стати допустимими доказами під час розгляду справ у судовому порядку за умови використання та дотримання належних процесуальних повноважень і практичних інструментів. Стаття 33 цієї конвенції врегульовує питання взаємної допомоги у збиранні даних про рух інформації у реальному масштабі часу [4].

Специфіка методології розслідування воєнних злочинів, які вчиняються в умовах збройного конфлікту полягає переважно в колективному (груповому) методі розслідування, розслідуванні за «гарячими слідами» та спеціальних порядках проведення слідчих (розшукових) дій в умовах збройного конфлікту. Це стосується як традиційних слідчих (розшукових) дій (допит, обшук, огляд місця злочину тощо), так і нових для криміналістики прийомів, які знайшли широке практичне застосування лише в місцях збройних конфліктів (наприклад, допит військових, ув'язнених, обстеження місць масових поховань, аналіз радіопередач тощо) [5, с. 684].

Зауважимо, що з інтерпретацією інформації з відкритих джерел та її використанням як електронних доказів існують деякі проблеми. Окремі з них вирішуються за допомогою лінгвістичних експертиз. Наприклад, відповідно до висновку експерта за результатами проведення судової лінгвістичної (семантико-текстуальної) експертизи, у висловлюваннях ОСОБА_1, реалізованих у мобільних застосунках «Whatapp» та «Telegram», у соціальній мережі « ІНФОРМАЦІЯ_3 », а саме акаунту «ОСОБА_14» («ОСОБА_2») за посиланням https://vk.com/ОСОБА_14 містяться: виправдовування, визнання правомірною збройної агресії рф проти України, глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію рф проти

України (російської армії, чеченців, які взяли участь у російському вторгненні), виправдовування, визнання правомірною збройної агресії РФ проти України, розпочатої у 2014 році [6].

Як правильно зазначають І.В. Гловюк і Г.К. Тетерятник, важливі й контекстуальні обставини у воєнних злочинах, вчинених військовими РФ з лютого 2022 року, завдяки яким отримано інформацію з відкритих джерел, супутникових знімків, радіоперехоплень, відеозаписів з камер очевидців, а також камер, які були розташовані на місцевості, де вчинялися злочини [7, с. 397]. Наприклад, у кримінальній справі вина ОСОБА_2 у вчиненні інкримінованого йому кримінального правопорушення була підтверджена безпосередньо та детально дослідженими у судовому засіданні доказами, серед яких – дані протоколу огляду від 11.06.2022 року, згідно з яким старший слідчий в ОВС 3 відділу 1 управління досудового розслідування ГСУ СБ України ОСОБА_51. оглянув інтернет ресурси, на яких розміщено нормативно правову базу для примусової мобілізації та військових дій так званої ДНР [8]. Однак чіткої процедури порядку встановлення особи, яка розмістила певну інформацію в мережі Інтернет та її достовірності на рівні закону не визначено.

Тому, мають бути розроблені нові криміналістичні методи дослідження, які застосовуватимуться лише для фіксування воєнних злочинів за допомогою цифрових даних (аналіз розвідувальної інформації (наприклад, дані супутників, радіоперехоплення тощо); залучення до провадження фотознімків, аудіо- та відеоматеріалів, що доводять вчинення військових злочинів, поданих цивільними особами; дослідження даних відкритих джерел в Інтернеті; порядок долучення до кримінального провадження матеріалів журналістських розслідувань тощо).

Література:

1. Електронні докази воєнних злочинів і роль журналістів, медіа та соціальних медіа. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/electronic-evidence-of-war-crimes-and-the-role-of-journalists-media-and-social-media>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. <https://www.facebook.com/diia.gov.ua/photos/a.196543131750045/767598614644491/?type=3>

4. Конвенція про кіберзлочинність, прийнята Радою Європи 23.11.2001 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text
5. Kononenko, N., Patskan, V., Hromova, M., Utkina, H., & Mykhailo, S. (2022). International guidelines for managing investigation and collection of evidence of war crimes: Reglamento internacional de la organización de investigación y recolección de pruebas de delitos militares. *Cuestiones Políticas*, 40(72), 670-689. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4072.39>
6. Шевченківський районний суд м. Києва: вирок від 6.07.2022, справа № 761/10809/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106493566>
7. Гловюк І.В., Тетерятник Г.К. Контекстуальні елементи у провадженнях щодо воєнних злочинів: предмет доказування sui generis. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2022. № 6. С. 394–398.
8. Шевченківський районний суд м. Києва: вирок від 7.07.2022, справа № 761/11884/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106493569>

Пиріг І.В.,

доктор юридичних наук, професор

професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТІВ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

З початком повномасштабної війни росії проти нашої країни значно збільшилось кількість воєнних злочинів. За даними Офісу Генерального прокурора України станом на 20.11.2022 року зареєстровано 48195 злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (порушення законів та звичаїв війни; планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни, геноцид; найманство тощо) та 19018 злочинів проти основ національної безпеки (пособництво державі-агресору, колабораційна діяльність, державна зрада, диверсія тощо) [1].

Порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України [2]) включає в себе такі дії, як розграбування національних цінностей на окупованій території, що може бути пов'язано з вбивством, нанесенням тілесних пошкоджень, мордуванням, жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт тощо. Складність розслідування таких кримінальних правопорушень обумовлена багатьма факторами, першим з яких є забезпечення безпеки учасників розслідування, які проводять слідчі (розшукові) дії, як у зоні прямої так і непрямой загрози. Дотримання заходів безпеки необхідне при проведенні будь-яких дій на деокупованій території, де можуть знаходитись нерозірвані снаряди, міни тощо.

Зазначені застереження стосуються, перш за все, учасників огляду місця події, що за криміналістичними рекомендаціями повинен проводитись невідкладно для запобігання втрати з часом слідової інформації. Також потрібно враховувати можливості зміни ситуації, внаслідок ведення бойових дій, якщо місце події розташовано безпосередньо у зоні їх проведення. Оглядом місця події при розслідуванні воєнних злочинів можуть бути: воронки від ракет, снарядів; ділянки місцевості, що були піддані бомбардуванню; окремі будівлі, гаражі, сараї зі слідами влучання боєприпасів; ділянки місцевості на яких розташована військова техніка

(вантажні машини, танки, бойові машини піхоти, зенітно-ракетні установки, бронетранспортери тощо), як боєздатна, так і зі слідами влучання боєприпасів, зламана, частково згоріла, пошкоджена; будівлі, що зазнали пожежі внаслідок воєнних дій; ділянки місцевості на якій знаходяться нерозірвані боєприпаси, міни, ракети (їх частини), вогнепальна зброя; трупи та частини тіл на місці їх виявлення; місця поховань, включаючи масові. Також окремо можуть бути оглянуті предмети, вилучені з місця події: автомобілі, військова техніка, зброя, боєприпаси тощо.

Зважаючи на різноманіття об'єктів, що підлягають огляду, слідчому необхідно залучати велику кількість спеціалістів. Залежно від об'єктів огляду, окрім спеціаліста-криміналіста, який залучається майже завжди, можуть бути залучені вузькопрофільні спеціалісти: балісти, вибухотехніки, зброєзнавці, фахівці у галузі ракетної та авіаційної техніки, артилеристи, механіки тощо. Крім того, можуть залучатись пожежники або працівники ДСНС для огляду місця пожежі, судово-медичні експерти або лікарі для огляду трупів, кінологи зі службовими собаками, спеціалісти-біологи для відібрання зразків ДНК та ін. Поряд зі спеціалістом-криміналістом, який може здійснювати фото-, відеозйомку, бажано залучати окремо спеціаліста з відеозйомки, оскільки ст. 615 КПК України, що регламентує особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану, передбачає проведення обов'язкової безперервної відеофіксації під час проведення огляду або обшуку житла чи іншого володіння особи, обшуку особи за умови відсутності понятих. Для відео-, фотофіксації доцільно застосовувати квадрокоптери. Відзняті матеріали можуть бути використані при складанні план-схеми місця події, особливо у випадку, якщо потрібно негайно завершити огляд у зв'язку зі зміною оперативної обстановки та можливістю переміщення місця події у небезпечну зону.

Огляд дозволяється проводити виключно після підтвердження спеціалістами-вибухотехніками чи саперами відсутності на місці події вибухонебезпечних об'єктів. Перед проведенням огляду місця події необхідно забезпечити огорожу території за їх рекомендаціями. Кожний із залучених спеціалістів виконує роботу у межах своєї компетенції. Так дії спеціаліста-криміналіста достатньо традиційні та полягають у виявленні різного роду слідів: взуття, папілярних візерунків рук, знарядь вчинення злочину, слідів контактної взаємодії (боротьби, інших насильницьких дій), біологічного походження, недопалків, загублених речей та документів

злочинця. Серед останніх можуть бути: списки військовослужбовців РФ, найманців, документи на військову техніку, особисті речі військових (аптечки, сухий пайок, одяг тощо), таблиці позивних, графіки нарядів, особисті зошити командирів із записами номерів телефонів тощо.

Важливе значення мають виявлені спеціалістами на місці події предмети та зброя, що вказує на заборонені міжнародним правом методи ведення війни: види озброєння, що завдають надмірних страждань: запалювальні та розривні кулі; снаряди, що перевертаються або сплющуються у тілі людини; зброя, що має невивіркову дію: касетні боєприпаси, міни-пастки, протипіхотні міни тощо; залишки або упаковки з-під засобів бактеріологічної чи хімічної зброї; сліди осколкових боєприпасів: шматочки металу, пластмаси, дрібні відколи скла та дерева в людському тілі, що складно виявити; розривні або снаряди з вибуховою (запалювальною) речовиною тощо.

На місцях події, пов'язаних з обстрілами бажано проводити попередні дослідження з визначенням напрямку, звідки було здійснено бомбардування. Якщо можливо, визначається вогнева позиція, з якої здійснювався обстріл, вид зброї, час обстрілу, відстань, з якої стріляли. Такі дослідження виконує спеціаліст-баліст або спеціаліст з питань озброєння. Бажано, щоб він склав відповідну схему та роз'яснив результати своїх досліджень у поясненні, передбаченому ст. 105 КПК України.

З місця події вилучаються: військове спорядження; зброя, боєприпаси; по можливості, всі предмети або їх частини, на яких є сліди пороху, кіптяви; з епіцентру вибуху збираються зразки ґрунту; у разі вибуху в приміщенні вилучаються залишки штукатурки, бетону; у разі утворенні воронки від снаряду відбирається ґрунт із найглибшої та найвищої частин воронки, а також з неушкодженої вибухом ділянки, що упаковуються окремо; при вибуховому пошкодженні автомобіля вилучаються деталі зі слідами оплавлення. Вибухові речовини, виявлені в невеликій масі, вилучаються повністю, в інших випадках беруться їх зразки. Кожний об'єкт упаковується окремо за криміналістичними рекомендаціями з дотриманням вимог щодо транспортування. Від кількості та якості вилучених при огляді місця події об'єктів залежить повнота отримання інформації для розслідування, оскільки вони у подальшому стають об'єктами експертних досліджень.

Узагальнюючи, можна зазначити, що нами розглянуто окремі питання

використання спеціальних знань у формі залучення спеціаліста до проведення огляду місця події при розслідуванні злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, що на сьогодні є вкрай актуальним. Участь різнопрофільних спеціалістів сприяє отриманню повної та об'єктивної доказової інформації та неминучому притягненню винних до відповідальності.

Література:

1. Офіс Генерального прокурора України. Злочини, вчинені у період повномасштабного вторгнення РФ. URL: <https://www.gp.gov.ua/>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 23.11.2022).

Тазиров М.О.,
*старший судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень
Чернівецького науково-дослідного експертно-криміналістичного
центру МВС
м. Чернівці, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ СИЛІКОНОВИХ КОМПАУНДІВ В ДАКТИЛОСКОПІЇ

Одним з основних напрямків роботи експерта-криміналіста на місці злочину є пошук та вилучення слідової інформації. Кількість методів виявлення слідів рук невинно зростає, в той час як інструментарій для їх вилучення є доволі обмеженим.

У випадку рівної та гладкої поверхні для копіювання слідів використовуються липкі стрічки або силіконові дактилоплівки. Якщо ж поверхня рельєфна, або у випадку виявлення об'ємного сліду, необхідно застосовувати полімерні силіконові компаунди [1].

Силікони (поліорганосилоксани) – оксигеновмісні високомолекулярні кремнійорганічні сполуки, з загальною формулою $[R_2SiO]_n$, де R – органічна група. Принцип дії таких компаундів заснований на реакції полімеризації силіконових сполук, який відбувається в присутності каталізатора [2].

Перед вилученням сліду, виявленого дактилоскопічним порошком, або перед виготовленням зліпку об'ємного сліду папілярних ліній, необхідно змішати компоненти компаунду та обережно нанести на об'єкт. Після затвердіння суміші одержується готовий зліпок.

Якщо слід виявлено на сипучих матеріалах (наприклад борошно, пил, цемент, тощо), то перед виготовленням зліпку обов'язково проводиться закріплення на цих речовинах. В якості закріплювача можна використати лак для волосся, розчин каніфолі в спирті, перхлорвінілову смолу тощо, які наносяться пульверизатором на слід для рівномірного зволоження [3, ст. 126].

На сьогоднішній день дактилоскопія залишається одним з найпростіших та найефективніших методів ідентифікації особи (осіб причетних до кримінальних правопорушень; осіб, які приховують персональні дані; трупів невстановлених осіб, тощо) [4].

Однією з актуальних проблем дактилоскопії залишається складність одержання якісних дактилокарт, у випадках:

- дефектів кінцівок, при яких в недостатній мірі розгинаються пальці рук;
- шкірних (грибкових) захворювань пальців рук;
- трупних змін та залякання кінцівок.

Враховуючи властивості силіконових компаундів та простоти у використанні, була розглянута можливість їх застосування для виготовлення зліпків папілярних узорів пальців рук, з метою отримання зразків для порівняння, у тих випадках, коли провести дактилоскопіювання традиційними методами не виявляється можливим.

На базі Чернівецького НДЕКЦ МВС було апробовано силіконовий компаунд «Silmark» виробника «BVDA» для виготовлення зліпків пальців кистей трупа невстановленої особи.

Візуальним дослідженням кінцівок було встановлено, що більшість пальців зазнали трупних змін у вигляді руйнування шарів епідермісу та дерми. На нігтьових фалангах двох пальців частково зберігся папілярний узор, однак через трупне залякання та висихання шару епідермісу, одержати відбитки звичним дактилоскопіюванням, які б дозволили ідентифікувати особу було неможливим.

На нігтьові фаланги пальців наносилась дактилоскопічна фарба та виготовлявся зліпок з силіконового компаунду. Надлишки фарби з одержаного зліпку видалялись механічно, таким чином забарвленими залишались лише рельєфні впадини зліпку, які відповідають папілярним лініям.

Зазначеними маніпуляціями вдалось одержати зліпок з відображенням папілярного узору, за яким можливо ідентифікувати особу.

При дактилоскопіюванні, із застосуванням силіконових компаундів, живих осіб, в якості забарвлюючої речовини, можна використовувати дактилоскопічні немагнітні порошки.

В залежності від змін, яких зазнав труп, проводиться попередня обробка кистей рук, яка спрямована на покращення або відновлення папілярного узору:

- муміфікація кінцівок: проводиться штучна мацерація з використанням гліцерину та розчину мила;
- гниття: кисті занурюються в розчин оцтової кислоти;
- втрата рельєфності папілярних ліній: нігтьові фаланги кистей занурюють в розплавлений тваринний жир.

В подальшому планується дослідити вплив попередньої обробки кистей трупа на якість зліпків, одержаних з використанням силіконових компаундів.

Отже, окрім застосування силіконових компаундів для вилучення об'ємних слідів рук, розглянуто можливості одержання якісних зліпків для порівняльного дослідження та ідентифікації особи, у випадках, коли звичне дактилоскопіювання є малоефективним.

Література:

1. Методика дактилоскопічної експертизи. Експертна спеціальність 4.6 «Дактилоскопічні дослідження» / [укл. Жолтанська І.І., Кузнецов В.А., Щавелєв А.В., Димитрова Ю.В., Кушніренко Н.В.]. К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2014. 119 с.
2. Силікони. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Силікони> (дата звернення 20.11.2022).
3. Криміналістика: підручник. В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. – К.: «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.
4. Кожакарь І.Ю. Історіографія проблеми дактилоскопіювання невідомого трупа. *Криміналістичний вісник*. 2017. №2(28) ст.78-84.

Шевчук В. М.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики*

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
провідний науковий співробітник НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, заслужений юрист України,
м. Харків, Україна*

ТЕНДЕНЦІ ТА ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації вплинула на всі сфери життєдіяльності нашої держави. Російські окупаційні війська вчиняють на території України масові вбивства мирних людей, знищення об'єктів інфраструктури та помешкань громадян, гвалтування жінок і дітей, мародерство [1, с. 896]. За даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ ООН) втрати серед цивільних осіб із 24 лютого по 27 листопада становлять становлять 17023 цивільні, зокрема 6665 загиблих. Причиною більшості зафіксованих випадків загибелі або поранення цивільних осіб було застосування зброї вибухової дії з великою зоною ураження, зокрема обстріли з важкої артилерії та реактивних систем залпового вогню, а також ракетні та авіаудари [2]. Вбачається, що фактичні цифри у порівнянні наведеними даними є значно вищими, оскільки отримання інформації з деяких місць, де тривали інтенсивні бойові дії, затримується, а багато повідомлень все ще чекають на підтвердження.

Воєнна агресія та повномасштабне вторгнення російських військ на територію нашої держави, замах на її суверенітет та намагання знищення українського народу як нації, супроводжуються безперервними атаками, бомбардуваннями і ракетними обстрілами не тільки об'єктів військової інфраструктури, а й домівок цивільного населення. Крім жахливих руйнувань цивільних об'єктів, вбивств мирного населення та використання забороненого озброєння, агресор постійно пошкоджує енергетичну інфраструктуру та природоохоронну мережу України, завдаючи значних збитків нашій державі. Лише станом з 24 лютого по вересень 2022 р. загальна сума задокументованих збитків житловій та нежитловій нерухомості, іншій інфраструктурі України склала понад \$127 млрд (за вартістю заміщення) [3]. В таких реаліях воєнного часу перед

криміналістикою і перед системою органів кримінальною юстицією постали нові виклики, які потребують новітніх підходів для їх вирішення.

В сучасних умовах війни зазнали і зазнають значних змін кількісна та якісна характеристики сучасної злочинності. За офіційними статистичними даними Офісу Генерального прокурора серед злочинів, вчинених в період повномасштабного вторгнення РФ, найпоширенішими є такі: а) злочини агресії та воєнні злочини – зареєстровано (станом на 03.12.2022 р.) – 50970 злочинів; б) злочинам проти національної безпеки – 18613 злочинів; в) злочини проти дітей (без повного врахування з місць активних військових дій) – загинули 443 дітей, поранено 852 дітей; 4) магістральна справа щодо агресії РФ – 627 підозрюваних представники військово політичного керівництва РФ (військове командування, посадовці, міністри, депутати, керівники правоохоронних органів та ін.) [4].

Вбачається, що динаміка злочинності в Україні під час війни значно вплинули на зміну пріоритетів завдань криміналістики та особливості формування і застосування криміналістичних знань. Така ситуація створює додаткове навантаження на судові і правоохоронні органи, в першу чергу Національної поліції, які у посиленому режимі забезпечують охорону громадського порядку, слідчих і прокурорів, на яких покладається виявлення та документування фактів воєнних злочинів та їх наслідків, а також суддів, які у цих складних і небезпечних умовах забезпечують здійснення судового контролю за кримінальним провадженням і правосуддя [5, с.18].

На сьогодні одним із головних завдань держави України є відсіч збройної агресії РФ та поновлення порушених прав і свобод українських громадян, а також забезпечення принципу невідворотності відповідальності винних осіб у вчиненні злочинів, пов'язаних із вторгненням російських загарбників на терени нашої країни. За таких обставин необхідно враховувати, що для судового розгляду таких воєнних злочинів, зокрема, як для судів України, так і будь-якого міжнародного суду основоположним буде встановлення причинно-наслідкового зв'язку між винними діями країни-агресора та наслідками, що настали, тобто заподіяною шкодою.

Сьогодні в умовах воєнного стану особливої значимості набуває врахування основних тенденцій розвитку криміналістики та їх вплив на особливості формування криміналістичних знань для вирішення сьогоденних завдань. У цьому плані варто зауважити, що тенденції розвитку криміналістичної науки залежить від різних чинників, зокрема,

серед них особливого значення набувають: інтеграційні процеси, вплив науково-технічного прогресу та тенденції підвищення рівня абстрактності теоретичного знання, проблеми формалізації наукових знань, поглиблення процесів математизації та технологізації наукових досліджень, запровадження інформаційних технологій, посилення суперечностей при взаємодії криміналістичної науки та практики [6, с. 236]. Більше того, у цьому сенсі доречним є твердження, що прогнозування тенденцій розвитку криміналістики потребує врахування змін у житті суспільства і рівня глобальної комунікації [7, с. 45]. Це в повній мірі відноситься й до терперішнього впливу на суспільство російсько-української війни та постаючих викликів й глобальних загроз.

Вбачається, що в сучасних умовах воєнного стану та процесів глобалізації сьогодні криміналістиці притаманні такі загальні риси: 1) розширення меж впливу криміналістики; 2) технологізація та інформатизація постулатів криміналістики; 3) уніфікація криміналістичних знань [8, с. 225]. При цьому однією із визначальних тенденцій криміналістики в реаліях сьогодення є трансформація та розширення її предмета, що обумовлено прагненням науки до змінення об'єктів, які вона вивчає. У свою чергу змінення парадигми криміналістики впливає на систему знань, яку відносять до криміналістичних [9, с. 15]. Водночас, на наш погляд, важливо зауважити, що трансформація криміналістичних знань, розширення предмета криміналістики та застосування криміналістичних рекомендацій у всіх сферах судочинства не призводить до появи нових об'єктів, які вивчаються криміналістикою. Адже об'єктами криміналістики залишаються, з одного боку – злочинність і кримінальні правопорушення, а з іншого – досудове розслідування, судовий розгляд та криміналістична профілактика сучасної злочинності.

Сьогодні тенденції розвитку та завдання криміналістики повинні знайти своє відображення у розробці методології науки, загальної теорії криміналістики, загальних положень теорії пізнання, її категорій в адаптації до існуючих та нових концепцій криміналістики. Серед інновацій криміналістичних досліджень особливого значення набувають наукові розвідки, загальної теорії криміналістики, які пов'язані із розробленням та удосконаленням наукознавчих засад, уточнення предмета і об'єкта криміналістики, вивчення та дослідження функцій, завдань тощо. У галуззі криміналістичної техніки – система техніко-криміналістичних засобів,

сучасні інформаційні технології, електронні бази знань, новітні прилади. У криміналістичній тактиці важливим є розроблення нових тактичних прийомів, їх комплексів, комбінацій, тактичних операцій, алгоритмів слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій. У криміналістичній методиці – це формування методик розслідування нових видів кримінальних правопорушень, тактичних операцій, розроблення криміналістичних характеристик військових кримінальних правопорушень тощо [10, с. 43-46].

У контексті вищезазначеного вбачається актуальним не тільки внесення змін до національного законодавства з метою його приведення у відповідність до міжнародно-правових стандартів регламентації воєнних злочинів, так і діяльності з їх виявлення, документування та розслідування, а й формування ефективних криміналістичних рекомендацій щодо техніко-, тактико- та методико-криміналістичного забезпечення діяльності слідчих зі збирання та дослідження доказів й планування, організації та проведення відповідних процесуальних дій, процесу досудового розслідування таких злочинів.

На сьогодні завдання криміналістики можна розподілити залежно від теоретико-пізнавальних і прикладних проблем на : 1) завдання, спрямовані на вдосконалення теорії криміналістики; 2) завдання, спрямовані на вдосконалення правозастосовної практики. Завдання криміналістики можуть бути розподілені також залежно від стратегічних і тактичних спрямувань. До стратегічного завдання криміналістики може бути віднесено не лише протидію злочинності, а й використання криміналістичних (спеціальних) знань різними суб'єктами юрисдикційного процесу. Тому й можна говорити про доцільність використання криміналістичних знань не тільки в кримінальному провадженні. Криміналістичні знання можуть бути успішно використані в цивільному, господарському, адміністративному та інших провадженнях [11, с. 8]. В таких умовах можна констатувати про формування воєнної криміналістики. При цьому у зміст наукової концепції воєнної криміналістики мають входити ідеї та теоретичні положення про об'єкт дослідження, систему знань, зміст її окремих елементів, місце в системі наукового знання, значення для теорії та практики слідчої роботи, завдання перспективних напрямів наукових досліджень.

Таким чином, в сучасних умовах війни подальших досліджень потребує інтегративна функція криміналістики, застосування системно-структурного, діяльнісного, функціонального, технологічного підходів, а

також посилення практичного спрямування криміналістичних досліджень. Сучасна парадигма криміналістики повинна бути спрямована на збереження та подальший розвиток криміналістики як юридичної науки прикладного характеру, виконання нею важливих функцій із забезпечення практики сучасними знаннями, засобами, методами і рекомендаціями, що підвищують ефективність діяльності органів правопорядку у протидії кримінальним проявам та викликам сучасності в умовах воєнного стану.

Література:

1. Konovalova V. O., Shevchuk V. M. Modern criminalistics in the conditions of war: problems of adaptation and reload. Modern research in world science: Proceedings of the 5th International scientific and practical conference (August 7-9, 2022). SPC – Sci-conf.com.ua. Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 896-903.
2. Дані Інформаційного агентства «Інтерфакс-Україна» : Війна в Україні забрала життя щонайменше 6665 цивільних, іще 10368 поранені – ООН <https://ua.interfax.com.ua/news/general/875160.html>
3. Звіт KSE Institute станом на вересень 2022 р. <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-skladaye-ponad-127-mlrd-zvit-kse-institute-stanom-na-veresen-2022-roku/>
4. Сайт Офіса Генерального прокурора <https://www.gp.gov.ua/>
5. Лук'янчиков Є.Д., Лук'янчиков Б.Є. Особливості початку кримінального провадження в умовах воєнного стану. Організаційно-правові аспекти взаємодії правоохоронних та судових органів під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з військовою агресією РФ проти України: збірник тез наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 30 квітня 2022 р.). Дніпро: Луг. держ. ун-т вн. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2022. С. 14-22.
6. Шевчук В.М. Сучасний стан та тенденції розвитку криміналістики: актуальні проблеми сьогодення. Пробл. законності. 2019. 146. С. 234–246.
7. Кендзерска Г. Меандри криміналістики ХХІ века. Криміналістика и судебная экспертиза: наука, обучение, практика. Vilnius, 2013. С. 45–58.
8. Шепітько В. Природа, предмет та тенденції криміналістики в умовах глобалізації сучасного світу. Кримінальний процес і криміналістика:

- виклики часу: всеукр. наук.-пр. конф. (ЛНУ імені Франка, 2020). С. 225-226.
9. Шепітько В., Шепітько М. Доктрина криміналістики та судової експертизи: формування, сучасний стан і розвиток в Україні. *Право України*, 2021, 8. С. 12-27.
 10. Шевчук В. М. Перезавантаження криміналістики в умовах війни: проблеми, завдання, перспективи. Проблематика документального оформлення, визначення шкоди та відшкодування збитків, завданих Україні та її громадянам внаслідок збройної агресії Російської Федерації: тези наук.-практ. конф. (м. Харків, 22 червня 2022 р.). Харків : НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2022. С. 40-47.
 11. Шепітько В. Ю. Криміналістика як система наукових знань в умовах глобальних загроз і трансформації злочинності. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2018. Вип. 18. С. 4–9.

Шепітько М. В.,

*доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри кримінального права Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого, секретар Української групи
Міжнародної асоціації кримінального права, радник-секретар
Міжнародного конгресу криміналістів
Харків, Україна*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОГЛЯДІВ ГАНСА ГРОССА: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ ТА ПОГЛЯД У МАЙБУТНЄ

Видатна постать Ганса Гросса, який заслужено вважається «батьком криміналістики» та її піонером [1, С. 397-405; 2, С. 75-87], захоплює та надає мотивацію щодо розвитку криміналістики та судових наук сьогодні та в майбутньому. Його фундаментальні праці та погляди стали основою для введення терміну «Криміналістика» в науковий обіг, заснування Інституту криміналістики Грацького Університету (K. K. Kriminalistischen Universitätsinstitutes), журналу «Archiv für Kriminal-Antropologie und Kriminalistik», Музею криміналістики Грацького Університету, винаходу слідчої валізи («tatortkoffer»), а також реформування вищої юридичної освіти шляхом включення криміналістики та інших суміжних наук до обов'язкових для викладання [3, С. 122].

Важливою стала й постійна та активна участь Ганса Гросса в діяльності Міжнародного Криміналістичного Союзу (Internationale Kriminalistische Vereinigung). Так, Ганс Гросс, працюючи в Чернівецькому університеті (Чернівці, Австро-Угорська імперія) в 1899-1902 рр. як ординарний професор [9, С. 19] та декан юридичного факультету та в інших Університетах Австро-Угорської імперії, фактично представляв не тільки Австрійську групу в МКС, але й українські (русинські) землі. Ганс Гросс певний час навіть очолював Австрійську національну групу [11, С. 8]. Саме на VI Конгресі МКС в Лінці Ганс Гросс заручився підтримкою делегатів у викладанні криміналістики в Університетах, базуючись на моделі допоміжних курсів за прикладом вже введеного курсу у Віденському університеті в 1894 р. [12, С. 576]. Результатом цього стало поступове введення криміналістики як обов'язкової навчальної дисципліни до юридичної освітньої програми Університетів світу. Важливою також стала рекомендація МКС щодо утворення Інститутів криміналістики за

прикладом Інституту, створеного в Граці. Такий інститут криміналістики мав поєднувати в собі вищий навчальний заклад та орган офіційної експертизи [11, С. 136, 137].

Видатні результати активної діяльності Ганса Гросса в становленні та розвитку криміналістики та судових наук застосовуються й сьогодні через створення та діяльність кафедр криміналістики та судових експертиз, інститутів судових експертиз практичного спрямування міністерств та відомств у різних країнах світу. Поступове реформування органів кримінальної юстиції змінює предмет криміналістики та розширює коло суб'єктів, які застосовують криміналістичні знання (від судового слідчого до прокурора, слідчого, адвоката, судді, слідчого судді, судового експерта, тощо).

Викладання криміналістики, залишається важливою проблемою в системі юридичної освіти, що дозволяє наблизитися в цьому напрямку цілими школами криміналістики. Так, 28 травня 2021 р. відбувся Цифровий Міжнародний Конгрес Криміналістів, що дозволило зібрати представників Австрії, Литви, Словаччини, Словенії, Німеччини, Польщі, України та Швейцарії, які доповіли стан викладання криміналістики та судових наук в їх країнах [13]. Результатом його проведення стало прийняття резолюції, яка констатувала необхідність:

1) узгодити освітні програми, які включають криміналістику та судові науки, з метою забезпечення студентам вищих навчальних закладів належного рівня якості освіти з визнанням таких дисциплін обов'язковими на рівнях бакалавра, магістра та доктора філософії;

2) визнати необхідність вивчення криміналістики та судових наук малими групами (5-10 студентів) з обов'язковим виконанням лабораторних робіт під час навчання;

3) рекомендувати поєднання криміналістики та судових наук з використанням інфраструктури практичних установ, проведення криміналістичних та судово-експертних досліджень;

4) ініціювати стажування викладачів та обмін студентами з метою створення умов для академічної мобільності та поглиблення вивчення криміналістики та судових наук, традицій та особливостей їх вивчення;

5) запропонувати створення в університетах інститутів (шкіл) криміналістики та судових наук за прикладом Грацького та Лозанського Університетів, а також міжнародних (національних) неурядових організацій

за прикладом Польської асоціації криміналістів та Міжнародного Конгресу Криміналістів (Україна);

б) створити групи з вивчення національного та міжнародного законодавства, які забезпечують криміналістичну та криміналістичну діяльність з метою забезпечення їх довгострокової та стратегічної гармонізації;

7) сприяти проведенню наступних Міжнародних конгресів криміналістів з метою моніторингу розвитку криміналістики та криміналістики та її правильного збалансованого розвитку та обміну між науковими школами (групами) [14].

Очевидно, що сама постановка питання на Цифровому Міжнародному Конгресі Криміналістів щодо розвитку криміналістики як науки та навальної дисципліни, продовження створення структурних підрозділів Університетів криміналістичного спрямування, діяльність практичних інститутів криміналістики та судових експертиз, а також їх взаємний обмін дає можливість вказати на те, що фундаментальні ідеї Ганса Гросса викладені наприкінці XIX – початку XX ст.ст. є актуальними й сьогодні та потребують їх розвитку в майбутньому.

Література:

1. Grassberger R. Hans Gross (1847-1915). *The Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science*. 1956. November-December, 47(4).
2. Грассбергер Р. Ганс Гросс (1847-1915) / за пер. С. І. Нежурбіді. *Криміналіст першодрукований*. № 14. 2017.
3. Шепитько М. В. Ганс Гросс. *Криміналіст першодрукований*. № 10. 2017.
4. Von der sechsten Hauptversammlung der internationalen kriminalistischen Vereinigung in Linz. *Allgemeine osterreichische Gerichts-Zeitung*. 1895, XLVI (36).
5. Congress der internationale kriminalistischen Vereinigung. *Gerichtshalle*. 1899, # 43 (41).
6. Felisch Dr. VIII. Generalversammlung der internationalen kriminalistischen Vereinigung. *Blatter fur Gefangnissskunde*. 1899, # 33.
7. Kronecker Der 9. Congress der Internationalen Kriminalistischen Vereinigung. *Deutsche Juristen-Zeitung*. 1902, # VII (21).
8. Die X. Internationale Versammlung der Internationalen Kriminalistischen Vereinigung. *Blatter fur Gefangnissskunde*. 1905, # 39.

9. Пробст К. Ганс Гросс – Основоположник криміналістики. *Ганс Гросс: праці вченого та література про нього з фондів Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: до 100-річчя з дня смерті: бібліогр. покажч. / уклад.: С. І. Нежурбіда, М. П. Дячук, Р. В. Сабадаш, Н. М. Загородна; наук. ред. С. І. Нежурбіда, Є. Д. Скулиш. Чернівці, 2015.*
10. Norst A. *Almamater Francisco Josephina. Festschrift zu deren 25-jahrigem Bestande.* Chernowitz, 1900.
11. Люблинский П. И. *Международные съезды по вопросам уголовного права (1905–1915): монограф.* Москва: ИНФРА-М, 2013.
12. Roux C., Robertson J. *The development and enhancement of forensic expertise: higher education and in-service training. Handbook of Forensic Science.* Ed. by J. Fraser, R. Williams. Padstow, Cornwall, 2009.
13. В Університеті відбувся «Цифровий міжнародний конгрес криміналістів». Сайт Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. URL: <https://nlu.edu.ua/v-universyteti-vidbuvsya-cyfrovuj-mizhnarodnyj-kongres-kryminalistiv/>
14. Digital International Criminlalistis Congress. A First Printed Criminalist. # 21-22. 2021.

Юдіна Н.Л.

*головний судовий експерт, сектор дактилоскопічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень
Чернівецького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС,
м. Чернівці, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ ПОВЕРХНЕВИХ СЛІДІВ, УТВОРЕНИХ ПАПІЛЯРНИМИ ЛІНІЯМИ

Людина є головним слідоутворюючим об'єктом у механізмі вчинення злочину. Практично кожна частина тіла людини може залишати сліди на контактуючих об'єктах. Але при скоєнні будь-яких дій найчастіше беруть участь руки і ноги людини. Тому, в першу чергу сліди-відображення будови рук використовують при розкритті і розслідуванні злочинів.

Швидке розкриття злочинів, виявлення осіб, які його вчинили та встановлення істини у справі залежить від вивчення слідів, що залишаються на місці вчинення злочину. Досліджуючи виявлені та вилучені сліди можна встановити низку факторів, які мають важливе криміналістичне значення.

Дактилоскопічна експертиза є найпопулярнішою і найбільш затребуваною серед усіх видів криміналістичних досліджень.

Основним завданням дактилоскопічної експертизи є ідентифікація особи за слідами її рук, які залишені на місці події. Окрім того, експертиза слідів рук вирішує і ряд неідентифікаційних завдань, пов'язаних з визначенням механізму слідоутворення, особливостями будови руки, яка залишила слід, деякими іншими характеристиками слідоутворюючого об'єкта.

Питання виявлення, вилучення та дослідження слідів рук розглядалось у багатьох наукових працях. Однак, і дотепер залишається дуже актуальним.

Оскільки, важливим є те, що під час проведення дактилоскопічних експертиз, з метою забезпечення реалізації принципу повноти досліджень та недопущення експертних помилкових висновків, необхідно аналізувати їх процедурні особливості та фактори, що можуть їм завадити [2].

Почнемо з фіксації факторів, що впливають на візуальне сприйняття експерта під час дослідження, зокрема, таких:

- процес слідоутворення (поверхня, речовина сліду, сила взаємодії слідосприймаючої та слідоутворюючої поверхонь);
- умови та час перебування сліду;
- засоби виявлення;
- засоби фіксації та транспортування.

Якщо останні три групи факторів впливають на можливість отримання якісної інформації (придатність сліду для дослідження), то перша група стосується можливого спотворення сліду (відображення папілярних ліній). Відповідно, усі групи пов'язані із рівнем якості висновку, який має у підсумку зробити експерт-дактилоскопіст.

Під час проведення дактилоскопічних досліджень виникають проблеми із дослідженням поверхневих слідів – це пов'язано із різницею умов слідоутворення. Через що в експертній практиці поверхневі сліди рук довелося поділити на позитивні та негативні, різниця між якими полягає у відображенні виступаючих частин папілярних узорів. Розглянемо цей момент докладніше.

При утворенні позитивних слідів потожирова речовина (або інша фарбуюча контрастна речовина-фарба, кров тощо) накладається на виступаючі деталі папілярного узору (папілярні лінії) та сприяє формуванню сліду за схемою: виступаючий елемент зображується темним кольором як заглиблення – як пробільна ділянка, що має лише контур. Такий тип зображення можемо спостерігати в дактилокартах, де сліди були виявлені за допомогою темних дактилоскопічних порошків.

При утворенні негативних слідів все відбувається навпаки: рельєфні виступаючі ділянки зображуються як пробільні, що мають лиш контур, а заглиблені ділянки рельєфу (міжпапілярні борозенки) у вигляді темних структур. У цьому випадку зображення папілярних ліній більш світле, ніж проміжки між ними. Прикладом слугують сліди папілярних узорів, виявлені за допомогою ефірів ціаноакрилової кислоти.

Незалежно від способу виявлення потожирових слідів рук необхідно встановити механізм відображення ознак папілярного узору. Рішення цього завдання дозволяє експерту у подальшому об'єктивно оцінювати ідентифікаційні ознаки, виключати можливість помилкового висновку про особу, що залишила сліди.

Обов'язковою умовою утворення негативного сліду при контакті слідоутворюючої поверхні із слідосприймаючою поверхнею об'єкта є

наявність слідоутворюючої речовини у міжпапілярних борозенках та відсутність її на поверхні папілярних ліній.

Для утворення негативного сліду нігтьової фаланги пальця руки необхідно прикласти зусилля. Під силою натиску або захоплення потожирова речовина з поверхонь папілярних ліній потрапляє на міжпапілярні борозенки. Але такі особливості механізму утворення слідів рук впливають на відображення окремих ознак папілярного узору і папілярних ліній, тому окрім негативних чи позитивних слідів можуть утворитися і комбіновані. Комбіновані сліди папілярних ліній можуть включати часткове негативне та позитивне зображення (Рис. 1).

Рисунок 1

В такому випадку для більш ефективного результату у визначенні орієнтації позитив-негативного чи комбінованого сліду папілярних ліній доцільно скористатись декількома дослідницькими підходами, зокрема:

– методом еталонного позитивного зображення, де за еталон береться ідеально позитивне зображення в дактилокарті (Рис. 2) та порівнюється із наявним слідом;

– методом аналізу відображення пор – можна застосовувати при аналізі саме цього елемента папілярних ліній (в разі їх вигляду у виді чорних плям маємо негативну ділянку, окреслену безбарвною ділянкою-позитивом);

– методом слідування за папілярною лінією – при наявності відображення потоку папілярних ліній можна шляхом слідування за обраною папілярною лінією в слідів встановити на якій ділянці він стає негативним.

Рисунок 2

Слід, що на Рис. 1, виявлений за допомогою ефірів ціаноакрилової кислоти. В центральній зоні сліду папілярні лінії забарвлені білим кольором – на поверхні папілярних ліній проглядаються пори у вигляді темних крапок. При цьому, в дистальній та базисній зонах папілярні лінії мають забарвлення темного кольору, пори забарвлені білим кольором.

Таким чином при вирішенні питання про віднесення сліду до числа позитивних, комбінованих або негативних усі виявлені ознаки повинні розглядатися й оцінюватися комплексно. Тільки за таких умов можна гарантувати правильність та точність при формулюванні висновку.

Підсумовуючи зазначене можна дійти висновку, про доцільність і корисність глибшого теоретичного вивчення проблематики позитивних, негативних і комбінованих слідів рук, розробки відповідних рекомендацій для практичного застосування.

Література:

1. Дубовий О.П., Лукашенко В.Я., Рибалко Я.В. та ін. Криміналістичне дослідження слідів рук: Науково-практичний посібник. / За ред. Я.Ю.Кондратьєва.- К.: Атіка, 2000.- 152 с.

2. Закон України «Про судову експертизу» Закон України. Відомості Верховної Ради. 1994. № 28. Ст. 232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.
3. Методика дактилоскопічної експертизи. Експертна спеціальність 4.6 «Дактилоскопічні дослідження» // [укл. Жолтанська І.І., Кузнецов В.А., Щавелєв А.В., Димитрова Ю.В., Кушніренко Н.В.]. – К. : ДНДЕКЦ МВС України, 2014. – 119 с.
4. Полтавський А.О. Збирання та використання дактилоскопічної інформації у розслідуванні злочинів: актуальні питання XXI століття. Криміналістична судова експертиза. Вип. 62. URL: <https://digest.kndise.gov.ua/wp-content/uploads/2019/03/a2fc25cb69-216-228.pdf>
5. Полтавський А. О. Про деякі проблемні питання використання дактилоскопічної інформації на сучасному етапі // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дидоренко. Луганськ, 2008. Вип. 4. С. 187–196.

СЕКЦІЯ 3. СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА: ВИКЛИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Голецек О.В.,

*судовий експерт сектору трасологічного обліку
відділу криміналістичних видів досліджень
Чернівецького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС,
м. Чернівці, Україна*

ЗАСТОСУВАННЯ АВТОМАТИЗОВАНИХ ІДЕНТИФІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ “TRASOSCAN” В СУДОВО ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Важливим і необхідним кроком на етапі реформування Чернівецького НДЕКЦ МВС України є подальше матеріально-технічне зміцнення за рахунок придбання новітньої техніки та модернізації наявного технічного обладнання для впровадження нових методів досліджень і приведення у відповідність до вимог європейських стандартів.

В теперішній технологічний час, велике значення має застосування електронних ідентифікаційних систем на зразок “TRASOSCAN”. Такі системи не тільки полегшують роботу експерта в пошуку та виявленні окремих ознак, а й надають можливість формувати електронний трасологічний облік. Розроблена чеськими інженерами система “TRASOSCAN” – це багатофункціональна система для дослідження відбитків взуття та згарядь зламу, відбитків пальців та документів, а також інших плоских поверхонь.

Використання ідентифікаційної систему “TRASOSCAN” надає можливість більш ефективно та швидко проводити порівняння слідів методом суміщення та накладання зображення одне на одне, сканування та формування відповідних графічних каталогів.

До науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів МВС України автоматизовані ідентифікаційні системи “TRASOSCAN” постачають зі столом з вакуумною фіксацією об'єктів досліджень та тримачем взуття для сканування підошви, що має можливість регулюватися по довжині різних розмірів взуття. Керування елементами системи здійснюється через програмне забезпечення.

Система “TRASOSCAN” сканує об’єкт дослідження з максимальними розмірами 220ммх410мм висотою до 200мм та формує глибокофокусне зображення для подальшої каталогізації.

Для освітлення досліджуваних об’єктів з різних сторін та під різним кутом система містить шість панелей бічного освітлення, які розміщені під трьома різними кутами. При дослідженні об’єктів панель освітлення регулюються по висоті та по довжині через програмне забезпечення, що надає можливість забезпечити чіткість рельєфних об’єктів по всьому полі зору та зробити геометричні виміри на зображенні об’єкта експертизи з каталогу. Мультиспектральні панелі освітлення високої потужності дозволяють візуалізувати приховані сліди завдяки люмінесценції. Також експертне дослідження проводиться використовуючи світлофільтри помаранчевий, червоний та жовтий, що надає можливість експерту побачити сліди, які не видно при звичайному освітленні. Освітлення вмикається окремо та у всіх можливих комбінаціях з використанням автофокусування. Отже, сучасна система “TRASOSCAN” є інструментом, що дозволяє оперативно здійснити сканування поверхні з метою пошуку придатних слідів, які в подальшому будемо співставляти.

В порівняльному дослідженні використовують загальнонауковий метод зіставлення, накладання та суміщення. Порівняння має бути повним і достовірним, необхідно виявити, як збіги, так і розбіжності. Застосування такої системи покращує та полегшує роботу експерта, а також скорочує час виконання експертизи. Можливості системи “TRASOSCAN” відрізняються від обладнання на якому експерти працювали до цього часу, але вона не працює самостійно і є лише інструментом в руках експрта, адже процесом сканування, вибором та збереженням результуючих зображень, а також додавання опису, анотацій та інших метаданих до зображення керує експерт. Під час роботи з системою в компетенції судового експерта залишаються питання, що підлягають визначенню для здійснення ним оцінки результатів проведеного дослідження та формування висновку, зокрема:

- визначення стійкості та індивідуальності виявлених ознак;
- визначення суттєвості комплексу ознак, що збігаються і різняться, їх значущість для висновку про наявність чи відсутність тотожності;

- оцінка результатів проведеного дослідження на підставі всебічного, повного й об'єктивного наукового аналізу всіх ідентифікаційних ознак, а саме:

- визначається, чи утворюють ознаки, що збігаються, сукупність, достатню для ідентифікації конкретного об'єкта, явища, процесу;

- визначається, чи є розбіжність стійкою і суттєвою, чи достатня вона для висновку про відсутність тотожності;

- якщо в процесі порівняльного дослідження виявлено ознаки, що збігаються, й ознаки, що різняться, вказуються, які з них є більш суттєвими та чим це пояснюється.

Оцінка ознак, що збігаються, здійснюється на основі:

- визначення стійкості ознак (чи повторюються ознаки; чи не є ознаки випадковими; чи не піддалися ознаки викривленню, а якщо піддалися - якою мірою);

- визначення частоти поширеності ознак;

- збігу варіацій ознак;

- визначення достатності сукупності ознак, що збігаються, для ідентифікації конкретного об'єкта, явища, події.

Оцінка ознак, що різняться, здійснюється на основі визначення:

- стійкості чи випадковості розбіжності ознак;

- чи не обумовлена розбіжність ознак їх видозміною або викривленням унаслідок різних умов формування і відображення ознак;

- чи не є розбіжність результатом того, що в розпорядженні судового експерта було недостатньо зразків (якщо розбіжність стійка і не може бути пояснена причинами, судовий експерт визнає її суттєвою, що є підставою для негативного висновку) [2. п4.5].

Система надає можливість:

- проведення геометричних вимірів на результуючому зображенні;

- обертання зображення при перегляді;

- порівняння двох окремих зображень, що розділяються розмежувальною лінією;

- вільно нахилити, заломлювати розмежувальну лінію у зворотній точці;

- збільшувати зображення незалежно одне від одного;

- накладати зображення одне на одне з регулюванням прозорості для кожного;

- обертати зображення незалежно одне від одного.

Маючи таке якісне, чітке відскановане зображення і спеціальні знання експерт формує висновок – без права на помилку, виконуючи свій обов’язок особисто провести повне дослідження і дати обґрунтований та об’єктивний письмовий висновок на поставлені йому запитання, а в разі необхідності - роз’яснити його [1. ст 69 п5.1].

Можливість створення електронної картотеки це ще одна вагома перевага системи “TRASOSCAN”. Раніше експерт самостійно створював реєстраційну картку та вносив в неї записи після чого поміщав її до картотеки. Система надає можливість каталогізації експертиз із створенням карток та внесення інформації про експертизу, тип досліджуваних об’єктів, зберігання зображень об’єктів експертизи. Подальша робота з картою полегшується можливістю відбору зображень серед всього каталогу експертиз при налаштуванні фільтрів по інформації, яку потрібно знайти в картках. Також, значною перевагою є створення звітів по збереженим шаблонам. Програма має відповідний зручний інтерфейс, який полегшує роботу і пошуки карток.

До витрат часу на проведення судової експертизи або експертного дослідження включається час, фактично витрачений на проведення дослідження та виконання робіт, які безпосередньо пов’язані з проведенням судової експертизи або експертного дослідження (виїзд на огляд об’єктів дослідження, надання та отримання консультацій тощо, а також оформлення результатів проведеної судової експертизи або експертного дослідження [2. п1.13]. Розробка системи з єдиним підходом впорядковує роботу та скорочує час виконання експертиз.

Застосування “TRASOSCAN”, окрім практичної сторони, має також невизначену правову сторону. З позиції визначених в Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків Експертної служби МВС України 2009 року, криміналістичні обліки можуть вестися з використанням комп’ютерної техніки та програмного забезпечення, погодженого з ДНДЕКЦ МВС України. Для запобігання втраті інформації (вихід з ладу комп’ютерної техніки, збоїв програмного забезпечення), уміщеної до автоматизованих криміналістичних обліків, забезпечуються її постійне дублювання на оптичних носіях (CV/DVD) [3.п.1.12]. Наразі очікується впровадження нового нормативного порядку, що регулюватиме питання криміналістичних обліків з урахуванням досягнень сучасних рішень та

технологій, в тому числі застосування автоматизованих ідентифікаційних систем “TRASOSCAN”.

Література:

1. Кримінально - процесуальний кодекс України:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17#Text>.
3. Про затвердження інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09#Text>.

Дудкевич С.Е.,
*старший судовий експерт сектору балістичного обліку відділу
криміналістичних видів досліджень
Чернівецького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС,
м. Чернівці, Україна*

Генцарюк Р.В.,
*завідувач сектору балістичного обліку відділу криміналістичних видів
досліджень Чернівецького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС,
м. Чернівці, Україна*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОБІГУ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

З моменту повномасштабного вторгнення РФ в Україну гостро постала проблема застосування зброї цивільними особами та правовий аспект її обігу і обліку. Враховуючи положення частини першої статті 65 Конституції України, згідно з якою захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є обов'язком громадян України [1].

З метою залучення громадян для стримуванні збройної агресії Російської Федерації, в перші дні війни, було прийнято рішення роздати зброю та боєприпаси. Згодом Верховною Радою України (Далі – ВРУ) було прийнято відповідний Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України», який регламентував питання участі громадян в період дії воєнного стану застосування цивільними особами вогнепальної зброї, отриманої відповідно до цього Закону.

Прийняття спеціального закону який би врегулював правовий стан вогнепальної зброї в Україні на обговоренні у ВРУ вже з вересня 2019 року. Було зареєстровано два законопроекти 1222 та 1222-1, проте після обговорень їх було повернуто ініціаторам на доопрацювання. У 2021 році було подано проект Закону про право на цивільну вогнепальну зброю №5708 від 25.06.2021.

Напередодні вторгнення 23.02.2022 ВРУ було прийнято першому читанні Постанову «Про прийняття за основу проекту Закону України про право на цивільну вогнепальну зброю (реєст. № 5708)».

Положеннями даного Проекту Закону було передбачено функціонування Єдиний державний реєстр вогнепальної зброї (Далі – ЄРЗ). Проект Закону визначено, що ЄРЗ – це єдина інформаційно-телекомунікаційна система обліку зброї, що призначена для збирання, накопичення, обробки, захисту, обліку та надання інформації про вогнепальну зброю, основні частини до неї, які мають ідентифікаційні номери, про права на вогнепальну зброю, а також про об'єкти та суб'єкти цих прав (далі - Реєстр).

Реєстр складається із цивільного та спеціального обліків. Також визначено поняття обліку зброї як процесу наповнення Реєстру інформацією про обіг вогнепальної зброї та встановлено засади ведення Єдиного державного Реєстру цивільної зброї. Обліку в Реєстрі підлягає вогнепальна зброя всіх категорій та основні частини до неї, що мають ідентифікаційні номери.

Облік цивільної вогнепальної зброї являє собою комплекс заходів, які полягають у:

- внесенні відомостей до Реєстру, їх накопиченні, узагальненні, зберіганні та передачі інформації про цивільну вогнепальну зброю, її власників, місць зберігання цивільної вогнепальної зброї, документів на цивільну вогнепальну зброю та її користувачів;
- перевірки документів, які є підставою для отримання Посвідчення власника зброї на кожен одиницю цивільної вогнепальної зброї;
- перевірки відсутності будь-яких обтяжень за даними Державного реєстру обтяжень рухомого майна;
- звірки та, за необхідності, дослідженні маркування вогнепальної зброї та огляді зброї;
- внесенні інформації про притягнення власників цивільної вогнепальної зброї до адміністративної відповідальності за статтею 191 Кодексу України про адміністративні правопорушення;
- внесенні іншої передбаченої порядком ведення Реєстру інформації [2].

Наразі Проект Закону України Про право на цивільну вогнепальну зброю, ще не прийнято, тому його положення можуть бути використані виключно в доктринальному сенсі. Свідченням імплементації положень майбутнього Закону «Про право на цивільну вогнепальну зброю» є Наказ Міністерства Внутрішніх Справ №2 від 10.01.2022 «Про затвердження Положення про функціональну підсистему ЄРЗ єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ. Положення визначає основні

завдання, мету, функції, структуру функціональної підсистеми, загальні вимоги та порядок доступу до інформації в ЄРЗ. Розпочато роботу по створенню та введення в дію ЄРЗ [2].

Положення визнає поняття **обігу зброї** як виробництво, сертифікація, торгівля, передача, придбання, продаж, облік, колекціонування, експонування, спадкування, дарування, заохочення, зберігання, носіння, перевезення, використання, переробка, ремонт, вилучення, знайдення, добровільна здача, вихолощення, деактивація, знищення, утилізація, ввезення до України, транзитне перевезення, вивезення з України, а також здійснення інших цивільно-правових та господарсько-правових угод чи операцій, об'єктом яких є предмети чи вибухові матеріали .

Предметом, відповідно вважається вогнепальна зброя, її основні частини та боєприпаси до неї, охолощена, нейтралізована, пневматична зброя калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду, холодна зброя, пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів, а також газові пістолети і револьвери та патрони до них калібру 6, 8 і 9 міліметрів, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівної дії[2].

Внесенню в ЄРЗ підлягають, інформація про предмети (у тому числі про їх технічний стан і відстріл) та вибухові матеріали, їх фотографії, а також електронні копії (фотокопії) документів, виданих органами з оцінки відповідності МВС або Експертною службою Міністерства внутрішніх справ України (Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України (далі – ДНДЕКЦ) та науково-дослідні експертно-криміналістичні центри (далі – НДЕКЦ).

Положенням визначено низку повноважень які реалізують Експертна служба Міністерства внутрішніх справ України ДНДЕКЦ, НДЕКЦ вносять відомості про інформаційний об'єкт «предмет» (набір даних про предмети або вибухові матеріали, які досліджено органами з оцінки відповідності МВС або Експертною службою Міністерства внутрішніх справ України на відповідність вимогам, установленим законодавством) на підставі інформації про нього у Класифікаторі.

З метою забезпечення уніфікованості інформації про предмети та вибухові матеріали в ЄРЗ використовується електронний класифікатор

зброї, боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів. Формування та ведення Класифікатора в ЄРЗ здійснюється ДНДЕКЦ [3].

Що стосується саме обліку, то як частина загальнонаціонального обліку зброї, він являє собою базу даних куди вносяться відповідні відомості про зразки куль гільз зі слідами зброї, якою володіє конкретна особа або на законних підставах в контексті сучасного законодавства, також втрачена, викрадена, вилучена з незаконного обігу чи під час огляду місць події.

Облік куль, гільз зі слідами зброї (кулегільзотека) – вид криміналістичного обліку, що ведеться відповідним органом Міністерства внутрішніх справ у порядку, визначеному законодавством [4]. Це питання регулюється підзаконними нормативно правовими актами, а саме Наказ МВС № 622 від 21.08.1998, Наказ МВС №390 від 10.09.2009, наказ МВС №379дск від 13.06.2000 та деякі інші.

Вищевикладене свідчить про те, що бажання законодавця врегулювати обіг зброї, породило видачу ще більшого каскаду підзаконних нормативних актів МВС та окремих рішень, що стосуються застосування зброї цивільними у військовий час. Проте найбільш ефектним могло б бути саме прийняття зрозумілого закону та розробка, вже на підставі нього, комплексних рішень щодо його виконання. Фактично нові підзаконні акти розширили певні поняття визначені в інших підзаконних актах, як Наказ МВС № 622, №390 та не внесли зрозумілого правового механізму обігу зброї на підставі закону.

Література:

1. Конституція України Закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/Z960254K>(дата звернення: 04.12.2022).

2. Постанова Верховної Ради України «Про прийняття за основу проекту Закону України про право на цивільну вогнепальну зброю» від 23.02.2022 № 2096-IX [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://ips.ligazakon.net/document/T222096?hide=true&snippet_id=snippet_1104 (дата звернення: 04.12.2022).

3. Наказ МВС від 10.01.2022 № 2 «Про затвердження Положення про функціональну підсистему «Єдиний реєстр зброї» єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ» [Електронний ресурс] – Режим

доступу:

https://ips.ligazakon.net/document/RE37426?an=1&hide=true&snippet_id=snippet_29 (дата звернення: 04.12.2022).

4. Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України, затверджена Наказом МВС України від 10 вересня 2009 року №390. Верховна Рада України // [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09#Text> (дата звернення: 04.12.2022).

Кожсакарь І.Ю.

*заступник завідувача відділу криміналістичних видів досліджень
Чернівецького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС,
асистент кафедри кримінального права Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці Україна*

**МОЖЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ЗРОСТУ ОСОБИ
ЗА СЛІДАМИ ВУШНИХ РАКОВИН**

В умовах військового протистояння російській агресії, значно погіршується економічна складова існування українського соціуму. Наслідком такого погіршення зазвичай є загострення криміногенної ситуації в країні, що виливається у збільшення кількості майнових злочинів.

Крадіжки з квартир громадян є одним із найбільш розповсюджених майнових злочинів, що потребує використання новітніх криміналістичних методів та засобів судових експертиз.

Одним із таких ефективних криміналістичних методів є афтіскопія (з грецької *αυτι* – «вухо», *σκοπέω* – «слідувати», «йти») [1, с.160], що передбачає трасологічне дослідження слідів вушних раковин з подальшою експертною ідентифікацією особи за матеріальними відображеннями (слідами) вушних раковин.

На тепер актуальність такого методу підтверджується, що лиш Чернівецьким НДЕКЦ МВС України по слідам вушних раковин було проведено 63 експертизи та встановлено належність конкретним особам 11 слідів [2, с.114].

І це незважаючи на розповсюджену думку, що сліди вушних раковин, відносно рідко зустрічаються в слідчий та судовій практиках [3, с.163].

Питання використання такої слідової інформації пов'язане із кількома досить практичними умовами:

- 1) необхідні знання по пошуку таких слідів у осіб, які проводять огляд (місця де можуть міститися такі сліди та як вони виглядають, бо часто такі сліди нагадують випадкові плями й нашарування [4, с.136]);
- 2) межі огляду (оглядаючи квартиру в якій відбулась крадіжка, можна не виявити таких слідів на вхідних дверях, але на сходиноківій клітинці теж

є двері інших квартир, двері яких теж могли слухати і на них могли лишитися сліди вушних раковин; не кажучи вже про відпрацювання дверних поверхонь усього під'їзду).

Але окрім ідентифікаційної значимості таких слідів, що дає змогу встановити особу яка їх залишила є ще ряд аспектів, які можна спробувати встановити за допомогою дослідження слідів вушних раковин та місця їх виявлення, а саме:

- зріст особи яка залишила слід [4, с.138];
- лівою чи правою вушною раковиною залишено слід;
- характеристика зовнішності особи у вигляді відображення прикрас та довгого волосся;
- кількість осіб, що залишили сліди [3, с.163].

Саме перші дослідження по визначенню зросту особи розпочались в Чернівецькому НДЕКЦ МВС України в 2006 році та в результаті такого дослідження був виокремлений коефіцієнт різниці між зростом людини та відстанню до верхньої точки місця розташування сліду [4, с.138] (Фото 2), що в подальшому та зазнав уточнення та практичного використання в ході розслідування.

Основою розрахунку такого коефіцієнту складала відстань від крайньої верхньої точки вуха до маківки голови (фото 1) в сантиметрах. Що зазвичай у дорослих чоловіків складає в середньому від 8.5 до 10.5 см (таблиця № 1)

Таблиця: Приклад замірів анатомічної відстані у осіб чоловічої статі.

№	відстань від крайньої верхньої точки вуха до маківки голови	загальний зріст людини
1	10 см	175 см
2	9 см	172 см
3	9.1 см	178 см
4	8.7 см	188 см
5	9.7 см	185 см
6	10.5 см	186 см
7	9.5 см	170 см

8	9.5 см	185
9	8.5 см	167 см
10	9.3 см	177 см

Фото 1: Відстань від верхньої точки вушної раковини до маківки голови.

Фото 2: Вимірювання положення сліду вушної раковини на дверях в ході огляду.

Суму отриманих вимірів поділили на кількість учасників та отримали 9.4 (що в подальшому округлили до 9 см), що буде середнім показником анатомічної посадки вуха.

В подальшому було враховано, що при природному контакті вушної раковини з поверхнею за умови невимушеного прослуховування (відсутнє присідання чи бажання прослухати саме якийсь отвір чи щілину дверей) людина зміщається на 2-4 см в сторону слідоприймаючої поверхні, де також середнім числом буде 3 см. При додаванні середнього числа анатомічної посадки вуха 9 до середнього числа зміщення людини при прослуховуванні отримуємо 12 см, що і буде умовним коефіцієнтом різниці

між зростом людини та відстанню до верхньої точки місця розташування сліду. Чого коефіцієнт буде умовним, тому що лишаються 3 відкриті характеристики:

- висота взуття людини;
- анатомічні варіації посадки вушної раковини та розмір черепної коробки людини;
- часто невідомий механізм слідоутворення (прослуховування), бо те що прослуховування відбувалось у невимушений природний спосіб це наша версія при розгляді будь-якого факту (бо якщо з нахилом приблизно можна розібратись у математичній площині, то з присіданням при прослуховуванні неможливо), яку ми маємо перевірити експертним шляхом чи в рамках слідчої дії.

При цьому при дослідженні експериментального прослуховування, коли вимірювали зріст людини, а потім розташування слідів вушних раковин, які залишались на слідоприймаючій поверхні такий коефіцієнт складав 14-16 см, що може бути пояснено якраз відкритими характеристиками зазначеними вище.

В результаті проведеного дослідження було отримано два умовні коефіцієнти змодельований у вигляді 12 см та практичний 14-16 см, що дає змогу зрозуміти, що точний зріст людини за слідами вушних раковин на даному етапі розвитку судової експертизи та криміналістики визначити неможливо.

Але лишається можливість криміналістичної класифікації його на високий (для чоловіків вище 174 см+/для жінок вище 169 см), середній (для чоловіків 160-174 см/для жінок 155-169 см) та низький (менше 155 см для чоловіків/менше 150 см для жінок) [5, с.17].

Що в ході розслідування однієї квартирної крадіжки в м. Чернівці дало змогу швидкого розшуку підозрюваного. В ході огляду місця події за фактом квартирної крадіжки на зовнішній стороні входних дверей було виявлено слід вушної раковини, що містився на відстані 180 см від підлоги. Спираючись на згаданий коефіцієнт різниці зросту людини по відношенню до розташування сліду, мала місце версія, що підозрювана особа має мати зріст під 2 м. Це допомогло в сусідньому під'їзді виявити свідка, який бачив чоловіка високого зросту, що представлявся працівником газової служби і дзвонив в усі квартири. Протягом доби свідок впізнав підозрюваного по зовнішності за фотобазою раніше судимих осіб.

Література:

1. Кожакарь І.Ю. Афтіскопія, як дієвий метод ідентифікації особи. Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики ХХІ століття: тези доп. Учасників II Всеукр. Наук.-практ. конф.. – Харків, 2019. – С. 160-162.
2. Кожакарь І.Ю. Трасологічні дослідження слідів вушних раковин . Наукові читання пам'яті Ганса Гросса: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 09 грудня 2021) Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці: Технодрук, 2021 – С. 113-116.
3. Коновальцева О.С. Потенціал можливостей та перспективи використання анатомічних особливостей будови зовнішнього вуха людини з метою ідентифікації особи. Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики ХХІ століття: тези доп. Учасників Всеукр. Наук.-практ. конф.. – Харків, 2020. – С. 163-165.
4. Кожакарь І.Ю. Використання слідів вушних раковин у криміналістиці. Криміналістичний вісник. – 2006 № 2(6). – С. 135-139.
5. Бурик В. И., Пилипчук В. Ф. Признаки внешности человека и их использование в розыскной деятельности : справ. пособ. Киев : РИО МВД УССР, 1982. 272 с.

Косован В.С.,

заступник директора Чернівецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру, завідувач відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Чернівецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС, м. Чернівці Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ НЕРУХОМОГО МАЙНА В УМОВАХ ВІЙНИ

Ринок нерухомості – це живий організм, який змінюється, адаптується, а також страждає від криз. У перші місяці війни ринок нерухомості та житлового будівництва фактично зупинився. Міністерство юстиції відразу ж закрило доступ до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, щоб не допустити втручання в систему і незаконного заволодіння житлом. Лише нещодавно доступ до системи відновили. Разом з цим, оновилися правопорушення у сфері нерухомого майна.

Ускладнення криміногенної ситуації в сфері нерухомого майна зумовило необхідність частішого проведення оціночно-будівельних, оціночно-земельних експертиз. Глобальна кредитно-фінансова криза показала, що результати оцінки власності, отримані навіть місяць назад, в умовах війни швидко втрачають актуальність, можуть не відповідати реальності. Для експерта-оцінювача майна завдання коректного визначення цінового показника власності в наш неспокійний час суттєво ускладнилося.

Різним аспектам основ проведення оцінки об'єктів нерухомості присвячені праці західних економістів: Дж. Марда Майкла, Р. Хитчнера Джеймса, Тома Копленда, Тіма Коллера; російських: А. Грязнової, М. Федотової, В. Рутгайзера, Г. Попова, Л. Темпана. Істотний внесок у розвиток теорії та практики оцінки нерухомості внесли українські вчені: В. Лєсняк, Я. Маркус, С. Скринько, Н. Лебедь, В. Олєфіренко, Л. Тимошик. Проте, дослідження питань врегулювання та узагальнення підходів до визначення вартості об'єктів оцінки в умовах війни розкрито у сучасній спеціальній літературі доволі слабо.

Визначення вартості нерухомого майна є складним аналітичним процесом, що охоплює весь спектр внутрішніх і зовнішніх економічних зв'язків об'єкта оцінки.

Теоретичною підставою, на якій базується загальна теорія оцінки об'єктів нерухомості, є набір погоджених між собою основних принципів оцінки, що визначають закономірності формування вартості майна та обґрунтовують підходи до аналізу ринкової інформації.

Під час проведення судової оціночно-будівельної, оціночно-земельної експертизи у час війни важливо, щоб судовим експертом враховувався ситуативний показник ринкових цін у відповідному регіоні і за відповідних умов. Протягом певного часу спостерігався зріст попиту на купівлю й оренду житла в західних регіонах України, а далі знову спад. Це говорить про те, що дані щодо вартості нерухомості отримані навіть місяць назад, у таких умовах швидко втрачають актуальність, можуть не відповідати реаліям.

Що стосується комерційної нерухомості, то ситуація з нею складна, бо багато бізнесів «упали» й не могли більше оплачувати оренду. Правда, дехто намагається закріпити за собою офіси, справляючи хоча б комунальну плату, проте нових угод немає. Тут у судового експерта виникає низка труднощів в процесі проведення оцінки такої нерухомості – актуальні дані щодо вартості такої нерухомості відсутні, а скористатися даними, що були актуальні деякий час тому назад, буде некоректно. Відповідно до вимог нормативно-правових актів з оцінки майна висновок експерта не може ґрунтуватися на припущеннях. Інформація, що використовується експертом має бути неупередженою і повною.

Проте, продажі після початку війни відбуваються. Їхні об'єми не варто порівнювати з довоєнними – це швидше сигнал про позитивний тренд і активне відновлення ринку. Тому, судовому експерту з напрямку оцінки нерухомості важливо вміти адаптуватися до сучасних реалій. Результат експертизи напряму залежить від досвіду і професійності фахівця, а також його вміння аналітично мислити і працювати «не по шаблону». Але, разом з тим, експерт мусить не виходити за рамки вимог національних стандартів з оцінки майна та нормативно-правових актів, що регулюють процес оцінки.

У випадках, коли вичерпну інформацію знайти не вдається, і доступний лише обмежений її обсяг, у висновку експерта необхідно вказати власну оцінку ступеню повноти використаної проміжної й допоміжної інформації.

У разі відсутності або недостатності інформації щодо ціни продажу (пропонування) подібного майна у висновку експерта зазначається якою

мірою це вплинуло на достовірність висновку про ринкову вартість об'єкта оцінки. Це вимагається Національним стандартом №1 [1].

До аналізу даних необхідно підходити з обережністю, оскільки саме від цього залежить кінцевий результат експертизи/експертного дослідження. Для правильної оцінки необхідно вміти оптимізувати дані.

Отже, під час проведення судової експертизи з визначення ринкової вартості нерухомого майна в умовах війни, слід враховувати: специфічність українського ринку нерухомості в реаліях сьогодення; характерну йому інформаційну закритість; обмежений оборот в окремих його сегментах, нерівномірність в сегментах і у регіонах. Водночас, слід враховувати і виникнення різкого дисбалансу між попитом і пропозицією на об'єкти нерухомості.

Головною і необхідною якістю фахівця з оцінки нерухомого майна є здатність аналізувати. Крім того, він зобов'язаний знати правову базу і орієнтуватися в законах і підзаконних нормативних актах, що регулюють ринок нерухомості та ринок землекористування, а також слідкувати за змінами в політичному та економічному житті країни, визначати тенденції становлення, функціонування і розвитку ринку нерухомості, включаючи його особливості у трансформаційній економіці. Словом, у полі зору потрібно завжди тримати все, що може спричинити зміни на ринку нерухомості та ринку землекористування.

При проведенні судової оціночно-будівельної, оціночно-земельної експертизи важливо звернутися до справжніх фахівців, що володіють актуальною законодавчою та потужною матеріально-технічною базою.

Література:

1. Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» : Постанова Кабінету Міністрів України; Стандарт від 10.09.2003 № 1440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14> (дата звернення: 02.11.2022).
2. Про затвердження Національного стандарту N 2 «Оцінка нерухомого майна» : Постанова Кабінету Міністрів України; Стандарт від 28 жовтня 2004 р. № 1442. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1442-2004-%D0%BF#Text> (дата звернення 02.12.2022).
3. Оцінка майна на дату, віддалену від поточної / Маркус Я.І. та ін. ; під заг. ред. Я.І. Маркуса. *Практика оцінки майна*. 2018. №1. 17 с.

Марчук А.А.,

заступник завідувача відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності

*Чернівецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС,
м. Чернівці, Україна*

Ткачук В.А.,

судовий експерт сектору товарознавчих та гемологічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних,

*земельних досліджень та оціночної діяльності Чернівецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС,
м. Чернівці, Україна*

ОЦІНКА МАЙНА І ТЕХНІКИ ВІЙСЬКОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ОЗБРОЄННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Проведення судової експертизи військового майна передбачає дослідження військового майна, військової техніки та озброєння.

Об'єктами експертизи військового майна виступає: майно Збройних сил України та інших військових формувань, у тому числі всі види озброєння, боєприпаси, військова техніка, спеціальні запасні комплектуючі вироби і частини до військової техніки та майна, вибухові речовини, аеродромне, шкіперське, речове та інше закріплене за військовими формуваннями, Держспецзв'язку, майна МВС, (за виключенням нерухомого майна).

Основними завданнями експертизи військового майна є:

- визначення вартості наданих на дослідження об'єктів, які використовуються як військове майно;
- визначення типу та призначення наданих на дослідження об'єктів;
- визначення виробника, країни походження, року виготовлення (комплексно з трасологічним дослідженням) наданих на дослідження об'єктів;
- визначення змін показників якості наданих на дослідження об'єктів (комплексно з відповідними фахівцями з експлуатації подібного майна);

- визначення характеристик та властивостей наданих на дослідження об'єктів відповідно до Українського класифікатора товарів зовнішньоекономічної діяльності.

Орієнтовний перелік питань, що вирішуються:

- яке найменування та призначення наданого на дослідження об'єкта?
- чи укомплектовано наданий на дослідження об'єкт відповідно до нормативно-технічної документації, а якщо ні, то в чому саме полягає неуплектованість або невідповідність?
- який ступінь зносу наданого на дослідження об'єкта?
- яка залишкова вартість об'єкта дослідження (назва, марка, модель), що знаходився в експлуатації з (зазначається дата/період) початку або строк експлуатації об'єкта дослідження (зазначаються особливості об'єкта дослідження – витрати ресурсів, умови зберігання, категорії якісного/технічного стану, стан засобів тощо) станом на (дата оцінки)?
- яка ринкова вартість об'єкта станом на визначену дату (з урахуванням наданої експерту інформації щодо укладених угод купівлі-продажу аналогічних об'єктів на міжнародному ринку)?
- яка вартість ліквідації об'єкта станом на визначену дату?
- який розмір матеріальної шкоди, завданої у результаті пошкодження чи повного знищення об'єкта?

Дата оцінки – дата (число, місяць та рік), на яку проводиться оцінка майна та визначається його вартість.

Для визначення бази оцінки враховуються мета оцінки та умови використання її результатів.

Визначення вартості майна, майнових прав регулюється Законом про оцінку та здійснюється суб'єктами оціночної діяльності відповідно до нормативно-правових актів з оцінки майна: національних стандартів оцінки майна, що затверджуються Кабінетом Міністрів України, методик та інших нормативно-правових актів, які розробляються з урахуванням вимог національних стандартів і затверджуються Кабінетом Міністрів України або Фондом державного майна.

Відповідно статті 4 Закону про оцінку діяльності судових експертів, пов'язаною з оцінкою майна, що здійснюється на умовах і в порядку, передбаченому Законом України «Про судову експертизу» [1], з урахуванням особливостей, визначених Законом про оцінку щодо методичного регулювання оцінки цього майна. Зазначена стаття зобов'язує

судових експертів дотримуватися положень національних стандартів оцінки майна під час здійснення експертних досліджень, суть яких полягає у визначенні вартості майна [2].

Оцінка майна, майнових прав (далі – оцінка майна) – процес визначення їх вартості на дату оцінки за процедурою, що встановлена нормативно-правовими актами статті 9 Закону про оцінку [2], відповідно до якої нормативно-правові акти, що регулюють питання вартості (ціни) майна, не повинні суперечити положенням (національним стандартам) оцінки майна. Встановлення вартості майна має здійснюватися виключно із дотриманням національних стандартів оцінки та дотриманням всіх процедур, передбачених законодавством про оцінку майна.

Залишкова вартість майна Збройних Сил, СБУ, Управління державної охорони, Національної гвардії, Держприкордонслужби та інших утворених відповідно до законів військових формувань, Держспецзв'язку, а також майна МВС для цілей його відчуження, реалізації, утилізації, списання та оренди рухомого військового майна, визначається за методикою визначення залишкової вартості майна Збройних Сил України та інших військових формувань, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 29 травня 1998 р. № 759 [4].

Для проведення роботи з визначення залишкової вартості військового майна у військових формуваннях утворюються комісії, до яких подаються документи, що містять інформацію про оцінюване військове майно, включаючи завірені належним чином копії формулярів, паспортів, актів технічного стану, затверджених уповноваженими особами військових формувань.

Вартість речового майна, яке підлягає реалізації, визначається на підставі висновку про незалежну оцінку військового майна, яка проводиться суб'єктом оціночної діяльності – суб'єктом господарювання.

Оцінка впливу військових дій – справа, на жаль, добре знайома в Україні. Економічний (зовнішній) знос, зумовлений впливом соціально-економічних, екологічних та інших факторів на об'єкт оцінки. Визначення розміру матеріального збитку при знищенні об'єкту оцінки – внаслідок підриву чи інших дій – може бути розрахований у виді вартості ліквідації. Тобто вона може дорівнювати вартості металолому, кольорових металів або інших цінних матеріалів, які можна отримати у результаті переробки.

Під час проведення судової експертизи військового майна основними методичними підходами щодо визначення вартості є порівняльний і витратний.

Оцінка товарів проводиться із застосуванням бази, що відповідає ринковій вартості або неринковим видам вартості.

Результатами дослідження є висновок судової експертизи військового майна чи висновок комплексної експертизи (разом з судово-балістичною), що використовуються органами досудового та судового слідства як джерела доказів у кримінальних, цивільних, господарських справах і справах про адміністративні порушення. Сюди також відносяться висновки експертних досліджень по заявах фізичних і юридичних осіб.

У сучасних умовах війни в Україні підготовка фахівців з оцінки військового майна постала нагальним та актуальним питанням. До сьогодення знання судових експертів товарознавців обмежувалися маркетинговою сферою.

Нині, межі їх відповідальності поширилися на оцінку майна і техніки військового призначення та озброєння. Потреба проведення експертизи військового майна в умовах війни в Україні стала професійним викликом, на який вони мусять дати чітку обґрунтовану експертну відповідь.

Література:

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>
2. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні : Закон України від 12.07.2001 № 2658-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14>
3. Про затвердження Національного стандарту № 1 “Загальні засади оцінки майна і майнових прав”» : Постанова Кабінету Міністрів України; Стандарт від 10.09.2003 № 1440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14>
4. Про затвердження Методики визначення залишкової вартості майна Збройних сил України та інших військових формувань» : Постанова Кабінету Міністрів України; Методика, Форма типового документа, Акт, Порядок від 29.05.1998 № 759. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/759-98-%D0%BF#Text>

Яцишина Г.О.,
*завідувач сектору товарознавчих та гемологічних досліджень,
відділу товарознавчих, гемологічних, економічних,
будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності
Чернівецького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС,
м. Чернівці, Україна*

СПЕЦИФІКА ТОВАРОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ В УМОВАХ ВІЙНИ

Судово-товарознавчі експертизи необхідні для розслідування кримінальних проваджень. Призначаються вони у наступних випадках: розкрадання державного, суспільного або приватного майна, вчинення грабежів та розбоїв, фальсифікації продукції, недобросовісної конкуренції тощо. Товарознавчу експертизу застосовують під час розгляду цивільних справ, що призначаються для вирішення господарських спорів, розподілу майна, виключення майна із опису, відшкодування збитків при пошкодженні майна тощо. Особливим випадком є призначення товарознавчих експертиз в період воєнного стану, під час якого спостерігається збільшення кількості різноманітних кримінальних проваджень. Адже, не секрет, що в час війни збільшується випадки скоєння тяжких злочинів, а саме: розбоїв, грабежів, мародерства. Це також кримінальні правопорушення, що можуть потребувати судово-товарознавчої експертизи, наприклад, для визначення вартості викраденого чи пошкодженого майна.

Сутність судово-товарознавчої експертизи полягає в тому, щоб за допомогою спеціальних знань у галузі товарознавства дослідити товарні властивості виробів з метою визначення їх фактичного стану, якості та на основі цього обґрунтувати вартість наданих на дослідження об'єктів.

Мета товарознавчого дослідження визначається під час проведення судових експертиз у кримінальному провадженні залежно від обставин справи [3, с.1].

Об'єктами товарознавчих експертиз є різноманітне майно: машини та обладнання (енергетичне, інформаційне, господарське та ін.); електропобутові товари; одяг та текстиль; парфумерно-косметичні товари; товари господарського призначення; ювелірні вироби; медичні товари; продовольчі товари; живі тварини; сировина, тощо. Товарознавчій

експертизі підлягають об'єкти, нові (не вживані), які вже були у вжитку, що вибули з ужитку і навіть частини виробів (деталі).

Проводячи експертне дослідження на практиці за судово-товарознавчою експертизою, експерт вивчає маркування виробів, що нанесене безпосередньо на виріб або міститься на ярликах чи етикетках. Маркуванням може бути: текст, умовне позначення, малюнок, який містить дані про виробника; позначки у вигляді цифр чи літер, що характеризують якість товару (наприклад розмір, сорт); штрих-код, який теж вміщує дані про країну виробника та товар, а також різні логістичні знаки, які вказують на спосіб поводження із вантажем чи догляду за виробом.

Дослідження маркувальних даних, що розкривають характеристики основних властивостей виробів, необхідне при вирішенні ряду питань. Наприклад, під час вирішення завдання щодо визначення відповідності чи невідповідності фактичних властивостей виробів значенням маркування в частині артикулу або при вирішенні питань щодо відповідності чи невідповідності фактичної якості досліджуваних виробів даним, що містяться на маркуванні. Отримавши всі необхідні вихідні дані, ідентифікувавши та описавши об'єкт дослідження, судовий експерт переходить безпосередньо до визначення його вартості, якщо це передбачено документом про призначення судової експертизи (постанова, ухвала, заява).

Отже, викликів в умовах війни під час проведення товарознавчих досліджень є чимало, адже ринок наповнюється товарами різного походження, які часто виявляються фальсифікованими, неправильно маркованими або такими, що містять маркувальні позначення тільки іноземною мовою без перекладу. Що стосується перелічених товарів, нині, в рамках чинного законодавства, зокрема Конституції України, згідно якої (частина друга статті 50 Основного Закону) *«...кожному гарантовано право вільного доступу до інформації, зокрема про якість харчових продуктів і предметів побуту. Така інформація ніким не може бути засекречена»,* також згідно Закону України *«Про захист прав споживачів»* частина перша статті 15 *«Право споживача на інформацію про продукцію 1. Споживач має право на одержання необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації про продукцію, що забезпечує можливість її свідомого і компетентного вибору. Інформація повинна бути надана споживачеві до придбання ним товару чи замовлення роботи (послуги)....»* частина друга статті 15 *«Інформація споживачеві повинна надаватися*

згідно із законодавством про мови. 2. Інформація, передбачена частиною першою цієї статті, доводиться до відома споживачів виробником (виконавцем, продавцем) у супровідній документації, що додається до продукції, на етикетці, а також у маркуванні чи іншим способом (у доступній наочній формі), визначеним відповідними нормативно-правовими актами, у тому числі технічними регламентами, або, прийнятим для окремих видів продукції або в окремих сферах обслуговування....». [3, с. 4].

Відповідно до вищезазначеного, такі товари забороняються до реалізації та продажу, тому і визначити їх ринкову вартість не являється можливим. У цих випадках, коли об'єктами дослідження є вказані товари, висновок експерта може бути негативним або ж судовим експертом складається повідомлення про неможливість проведення судової експертизи.

У випадках, коли майно, що потребує оцінки, відсутнє або пошкоджене внаслідок впливу чинників зовнішнього середовища (пожежі, потопу та ін.), та не містить ознак, за допомогою яких, під час проведення дослідження, можливо його ідентифікувати, а саме, без наявних маркувальних позначень, щодо: найменування торгової марки, найменування виробника, модельного ряду та інших технічних або споживчих характеристик; крім цього, потерпілі не володіють вихідними даними щодо цього майна, в такому разі, виконання товарознавчих досліджень та складання позитивних висновків не буде можливим. Зазначені випадки в умовах війни, нажаль, досить поширені.

Крім того, що стосується економічної ситуації у воєнний час, слід зазначити, що цінові пропозиції на то чи інше майно значно коливаються на споживчому ринку є вразливими та неоднозначними – залежать від валютного діапазону та інших чинників. При цьому, економічна ситуація нерозривно пов'язана з положенням справ на споживчому ринку, що під час проведення експертних досліджень у галузі товарознавства – встановлення вартості об'єктів – може стати причиною суттєвих розбіжностей цінового діапазону. Наприклад, якщо вказана дата оцінки в минулому у або у довоєнний час. Отож, в таких випадках, висновок експерта скрадатиметься із застереження щодо його достовірності, включатиме градацію ступеня ймовірності позитивних відповідей на поставлені запитання.

Отже, враховуючи економічну ситуацію у період війни, що безпосередньо впливає на експертну діяльність у галузі товарознавства, слід зауважити, що нині експертні висновки частіше містять застереження щодо достовірності та ступеню ймовірності позитивних відповідей на поставлені

запитання. В інших випадках, коли судовому експерту недостатньо вихідних даних за тих чи інших обмежених умов та встановлення ринкової вартості не являється можливим, судовим експертом складається повідомлення про неможливість проведення судової експертизи.

Література:

1. Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : МВС України; Наказ, Інструкція, Висновок [...] від 17.07.2017 № 591. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17> (дата звернення: 30.11.2022).
2. Про затвердження Національного стандарту № 1 “Загальні засади оцінки майна і майнових прав”» : Постанова Кабінету Міністрів України; Стандарт від 10.09.2003 № 1440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14> (дата звернення: 30.11.2022).
3. Конституція України : Верховна Рада України; Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 30.11.2022).

СЕКЦІЯ 4. КРИМІНАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Мельник О.В.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу
Національна академія внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

Попович М.В.,
*здобувач наукового ступеня доктора філософії
кафедри кримінального процесу
зі спеціальності 081 «Право»
Національна академія внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

ДОПИТ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО ЧИ ПСИХОТЕРАПІЯ ВТРАТ?

Під час проведення досудового розслідування та судового розгляду допит є найрозповсюдженішою слідчою (розшуковою) дією. Саме тому стає очевидним той факт, що аналізу його сутності, наповненості та організації присвячено багато науково-практичної літератури. За своїм характером та об'ємом дана дія привалює над всіма іншими як слідчими (розшуковими), так і оперативно-розшуковими діями. Можна впевнено констатувати, що в природі всіх процесуальних дій, за своїм кульмінаційним характером, не існує жодної, що могла б зайняти місце поруч із допитом.

Складність та значущість даної слідчої (розшукової) дії вимагає його подальшого поглибленого вивчення щодо окремих учасників кримінального процесу, і, в першу чергу, – потерпілого. На нашу думку, найгострішої проблеми сучасного кримінального процесу, ніж спілкування з потерпілими дітьми під час будь-яких процесуальних дій, – просто не існує. Адже сьогодні, як ніколи, загальна девальвація людських цінностей сприяє кризі повноцінного дбайливого ставлення до найслабших, – до неповнолітніх. І правильно вказував Сократ, що «хто хоче змінити світ, нехай зрушить себе». Настали часи, коли вкрай важливо розробити науково-практичні рекомендації для практичних співробітників щодо підготовки, організації та проведенню допиту неповнолітньої потерпілої дитини.

Ми раніше зазначали, що «пріоритетним є чуттєве ставлення до малолітнього/неповнолітнього. І як не згадати аксіому Аристотеля, що ніщо

не вийде в ум, якщо не вийде через чуття. Саме тому поняття «дитиноцентризм» та «чуттєве ставлення до дитини» співвідносяться та, врешті решт, будь-який вплив через чуття надважливий не лише для розслідування в цілому, а й для процесу авіктимізації потерпілої дитини.

Як результат розуміння кожним слідчим (який працює з дітьми) своєї високої ролі, що була довірена йому суспільством – є впровадження в кримінальний процес таких елементів допиту, що сприяли б звільненню від уяви конкретної дитини про те, що вона жертва. Уява дитини над всіма чуттями носить об'ємлюючий характер. Тож, вирішальним під час роботи слідчого з уявою дитини-жертви є виміщення болю дитини» [1, с. 246].

Таким чином, виконання завдань кримінального процесу в частині допиту неповнолітньої дитини повинно мати можливий терапевтичний ефект, що, врешті решт, залежить від високого професіоналізму.

Говорячи про психотерапію під час допиту дитини, ми повинні звернутися до аналізу страждань, що відчуває неповнолітній. Якщо б мали змогу висловити словами такі відчуття, то це могло б звучати як «боляче, самотньо». А система умов, що створюються спеціально для кращих потреб дитини, повинна змінити цю орієнтацію на протилежну: «легко, єдність з близькими».

Під час оцінювання стану потерпілої дитини ми маємо пам'ятати, що людина – це не лише тіло, але й весь його психічний всесвіт, та, передусім, зв'язок з поняттям дому. Дім – це те середовище (соціальне, побутове, психологічне), що оточує, але це не лише стіни домівок, дім – це, передусім, близькі та рідні, улюблені речі та тварини, тобто все, що оточує дитинку та створює його власне «я».

Зазвичай, коли неповнолітній потрапляє до територіального підрозділу поліції чи суду, він лишається дому, оскільки стає підпорядкованим режиму державної установи. Таким чином, відбувається депривація дома.

Термін «депривація» означатиме від лат. *deprivatio* – втрата, позбавлення, та означає сенсорну недостатність або недозавантаження системи аналізаторів, що проявляється у особи в умовах ізоляції чи при порушенні роботи основних органів чуття; йдеться про втрату чогось такого, що необхідно індивіду для задоволення певних важливих потреб [2].

Як антипод депривації власного дому до завдань допиту дитини під час розслідування чи судового розгляду можна віднести створення «дому» в своїх стінах, але такого дому, в якому дитина відчувала би себе

захищеною. Створення оптимальних умов по типу «зеленої кімнати» в приміщеннях органів досудового розслідування чи суду повертатиме дитині відчуття втраченого дома, оскільки нерідко дитина, в умовах комуналок та важких відносин в родині, хоча й має дах над головою, все ж таки буває самотньою та позбавленою домівки.

Безумовно, до завдань кримінального процесу не може входити лікування дитини, яка постраждала від кримінального правопорушення, проте створення кращих умов для дитини під час допиту та терапевтичний ефект від спілкування – це більш, ніж реальні речі. Такий паліативний підхід є виправданий.

Термін «паліативний» має свої витоки від грец. палій – зовнішнє плаття, простираadlo, плащ, та означає тимчасове рішення, створення захисту від хвороби (проблеми), проте не її лікування (вирішення). Це й визначає зміст і філософію паліативної допомоги: згладжування – пом'якшення виявів невиліковної хвороби та/або укриття плащем/створення покриву для захисту тих, хто залишився «в холоді та без захисту» [3].

До основних принципів паліативного характеру допиту дитини можна віднести: вміння слухати, терапія присутністю, важливість створення психотерапевтичного середовища, єдність представників правоохоронних органів з близькими та рідними дитини, залучення до участі психологів, використання всіх резервів, задоволення духовних потреб, індивідуальний підхід до кожної дитини.

Як бачимо, вкрай важливими в роботі представників органів досудового розслідування та суддів є звичайні людські чесноти, а також знання дитячої психології, належний рівень емпатії (здібності співчувати). На наше переконання, всі особи, хто впливає (а саме перебування в інших умовах, умовах державних інституцій завжди буде мати вплив) на дитячу психіку під час кримінального провадження мають мати спеціальний фах, тобто пройти навчання та підвищити свою кваліфікацію. Можливо, з'являться і в Україні тоді так звані «дитячі» слідчі, дізнавачі, прокурори, а, можливо, й адвокати.

Ми зазначали раніше в своїх роботах, що «...нині усі інституції та правоохоронні органи нерозривно пов'язані високою спільною метою у протидії дитячому насильству та захисті прав дітей, оскільки лише така координація зможе зумовити співпрацю якісного та ефективного подолання цієї проблеми, її викорінення. Таким чином, на найвищому державному рівні створюється «ударний показник» синергетичного походження...

Синергетичний підхід під час вирішення кримінальних процесуальних проблем досягається шляхом «впливу» зовнішніх факторів не лише на кримінальну процесуальну діяльність, а й на ситуацію, яка породжує кримінальні правовідносини. У цьому аспекті основні зусилля всіх об'єднаних у єдине ціле організацій повинні приділятися превенції, яка має превалювати над розслідуванням кримінальних правопорушень» [4, с. 136].

Якщо так, то стає логічним під час досудового розслідування кримінальних правопорушень встановлювати причини та умови, що сприяли вчиненню конкретного злочину чи кримінального проступку. Водночас, допит потерпілої дитини в частині встановлення таких причин та умов має бути проведений лише у випадку, що ці відомості неможливо отримати в інший спосіб. Таким чином, пропонуємо доповнити статтю 226 КПК України частиною 5 та викласти її відповідно в такій редакції: «Допит неповнолітнього потерпілого в частині встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, може бути проведений лише у випадку, що ці відомості неможливо отримати в інший спосіб».

Література:

1. Попович М.В. Дитиноцентризм як засада кримінального провадження / М.В.Попович / Актуальні проблеми досудового розслідування та судового розгляду злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, шляхи їх вирішення [Текст] : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 19 черв. 2020. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський, В. В. Корольчук]. – Київ : Видавництво Національна академія внутрішніх справ, –2020. – С. 246-249.
2. Депривація. Вікіпедія: вільна енциклопедія : [сайт]. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>.
3. Паліативна допомога. Вікіпедія: вільна енциклопедія : [сайт]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0_%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%B0.
4. Мельник О.В., Попович М.В. Синергія та її вплив на відносини, що виникають під час допиту неповнолітнього потерпілого у кримінальному провадженні України. KELM.2020.№ 3. С.134-139 (Республіка Польща).

Стратій О.В.,
кандидат юридичних наук, асистент кафедри
кримінального права юридичного факультету,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна

ПРАВОВІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Правова діяльність адвокатури, регламентується Конституцією України спеціальним законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», разом інших нормативно-правових актів, а також міжнародними угодами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Основною задачею адвокатури в Україні, є надання правової допомоги фізичним та юридичним особам. Однак, у зв'язку із запровадженням в Україні воєнного стану, процедура надання якісних юридичних послуг, стала набагато важчою, оскільки це пов'язано з цілою низкою об'єктивних і суб'єктивних факторів.

Відповідно до ст. 20 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», правовий статус та обмеження прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах воєнного стану, визначаються відповідно до Конституції України та цього Закону.

Відповідно до ч. 2 ст. 64 Конституції України в умовах воєнного або надзвичайного стану, можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень.

Відповідно до ст. 131-2 Конституції України, для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Громадянам в Україні також слід враховувати, що відповідно до ст. 26 Закону № 389-VIII, правосуддя на території на якій введений воєнний стан, здійснюється виключно судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України. При цьому, створення надзвичайних та особливих судів не допускається.

Проте, враховуючи вимоги ч. 3 ст. 34 Конституції України, гарантоване ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», право на інформацію, може бути обмежене в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності, або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання

розголошення інформації конфіденційного характеру, або ж для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Однак, правоохоронні органи, а також органи державної влади, можуть не надати адвокату інформацію для надання правової допомоги фізичній, чи юридичній особі, посилаючись на відповідне законодавство, як би не обґрунтовував адвокат, необхідність отримання такої інформації, особливо, це стосується деокупованих територій, оскільки там ще довгий період часу, належним чином не будуть функціонувати, як органи правопорядку, так і органи державної влади та місцевого самоврядування.

Величезною проблемою для діяльності адвокатури в Україні, в умовах воєнного стану, стали зміни, які були внесені до кримінального процесуального кодексу України, щодо особливого режиму досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану, оскільки відповідно до ст. 615 даного нормативно-правового акту, органам прокуратури надані права, які відносяться виключно до компетенції судів.

Наприклад: відповідно до п. 2 ст. 615 КПК України, якщо відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень, передбачених статтями 140, 163, 164, 170, 173, 206, 219, 232, 233, 234, 235, 245-248, 250 та 294 цього кодексу, то такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури, за клопотанням прокурора, або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором.

Для прикладу, візьмемо статті 170 та 173 КПК України: накладення арешту на майно та вирішення питання про арешт майна. Якщо слідчий суддя, з об'єктивних причин не може виконувати свої повноваження, особливо це стосується деокупованих територій, то чому законодавець не передбачив процедуру розгляду цих питань іншим слідчим суддею, іншого районного суду, а надав це право органам прокуратури? Чому законодавець передає обов'язки судді щодо захисту прав особи, яка тримається під вартою; це ж стосується строків досудового розслідування; проникнення до житла чи іншого володіння особи; процедури проведення обшуку; проведення негласних слідчих (розшукових) дій; загальних положень, щодо продовження строків досудового розслідування? На моє глибоке переконання, це є грубим порушенням прав та свобод людини, що неприпустимо, навіть в умовах воєнного стану.

Внесені зміни до КПК України, ще більше ускладнили процедуру надання правової допомоги, оскільки, перевірити законність та

обґрунтованість процесуальних рішень як органів, які здійснюють досудове розслідування, так і прокуратури, яка здійснює процесуальне керівництво, через механізм швидкого оскарження до слідчого судді, стало ще більш проблематичним.

Окремо, хотілося б зупинитись на доказах отриманих в період дії воєнного стану. Якщо виходити із позицій ч. 11 ст. 615 КПК України, то показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді, виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. Але виникає цілком логічне запитання: «А, якщо до проведення допиту, до свідка застосовувалось психічне, або ж фізичне насильство, з метою отримати «потрібні» органам досудового розслідування покази, як бути, з такими показаннями?» Така ж процедура належності та допустимості доказів, передбачена і для показань підозрюваного, однак, за участі в такій слідчій дії захисника.

Проте, знову ж таки виникає запитання, а як бути із ч. 4 ст. 95 КПК України, відповідно до якої, суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них. З дуже коротенького аналізу змін до КПК України, видно, що права та свободи людини, в умовах воєнного стану, стали більше обмежені, як і стали більш обмеженими можливості сторони захисту, надати кваліфіковану правову допомогу.

Окремо, слід зупинитись на психологічних аспектах діяльності адвоката в умовах воєнного стану. Професійна діяльність адвоката вимагає від останнього, суворих вимог щодо власної психіки, вміння керувати власними емоційно-вольовими якостями, оскільки адвокати нерідко перебувають у пригніченому психічному стані, стані нервозності, які часто переростають у депресивні стани. Тому, досить часто серед адвокатів розповсюджені психосоматичні розлади, які виникають від дії негативних емоцій, в умовах надання правової допомоги в умовах воєнного стану, а це у свою чергу негативно позначається на професіоналізмі, високій працездатності, якісному аналізу правових ситуацій, та відповідно прийнятті законних правових рішень.

Дуже важко адвокату протистояти негативним психічним явищам, в умовах воєнного стану, оскільки адвокат, який надає правову допомогу,

особливо це стосується кримінальних проваджень, повинен виступати як «санітар», з метою усунення із матеріалів кримінального провадження доказів, які здобуті з порушенням вимог законодавства України.

Однак, зробити це дуже не просто, оскільки адвокат працює як правило один, а працівників правоохоронних органів набагато більше, як і сил та засобів для виконання їхніх функцій, а також з урахуванням змін, які були внесені в законодавство України, у зв'язку із запровадженням воєнного стану.

Проте, незважаючи на реалії сьогодення, адвокат зобов'язаний розвивати, в собі насамперед якості, пов'язані із гнучкістю та логічністю мислення; нервово-емоційної стійкості; здатності впливати на оточуючих; вміння слухати та чути співрозмовника, що безумовно дасть можливість адвокату, відчувати себе більш впевнено, зміцнить його емоційно-вольову сферу психіки, створить свого роду захисний бар'єр, щодо ситуацій, які згубно впливають на професійну діяльність.

Підсумовуючи вищевикладене, слід сказати, що правова та психологічна діяльність адвоката щодо захисту прав та інтересів людини є складною та багатогранною, до кожної людини повинен бути свій метод, свій підхід, з метою встановлення особистого психологічного контакту, що надасть змогу надати якісну правову допомогу.

Література:

1. Конституція України – Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України – Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88.
3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» - Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2015, № 28, ст. 250.
4. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 27, ст. 282.

**СЕКЦІЯ 5. СИНЕРГІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА,
КРИМІНОЛОГІЇ ТА КРИМІНАЛІСТИКИ**

Klochko A. M.,

Doctor of Law, Professor,

Professor of the Department of International Relations

Sumy National Agrarian University, Sumy, Ukraine

researcher of the Department of Criminal Law and Procedure

University of Neuchâtel, Neuchâtel, Switzerland

Zelenskyi O.M.,

candidate for the degree of Doctor of Philosophy

Department of International Relations

Sumy National Agrarian University, Sumy, Ukraine

**INTERNATIONAL EXPERIENCE FOR THE FORMATION OF
THE ANTI-CORRUPTION CONCEPT OF UKRAINE**

Ukraine is a sovereign and independent, democratic, social, legal state in accordance with Art. 1 of the Constitution of Ukraine. The principles of rule of law, legality and justice apply to the entire territory of Ukraine. At the same time, the existence of corruption causes the levelling of these principles and numerous negative processes in the economy, politics, social development, investment activities, and the international image of the country. Corruption is a global phenomenon and a world problem inherent in all countries, regardless of political system and level of economic development. Throughout the entire period of independence, corruption remains one of the biggest problems of Ukraine. In the Corruption Perceptions Index (CPI), compiled by the global anti-corruption organization Transparency International [1] and based on the assessments of businessmen and analysts, according to the results of 2021, Ukraine ranked 122 out of 180 countries in the world. This confirms that in 30 years of independence, unfortunately, Ukraine has not managed to create an effective system of preventing corruption, which would be based on the principles of law and order, proper management of state affairs and property, honesty, incorruptibility and active public control. It should be noted that in the same ranking in 2021, Switzerland took the 7th place among 180 countries. Such indicators testify to a much more effective model of combating corruption in Switzerland than in Ukraine, therefore, the study of such mechanisms of combating corruption

manifestations will allow to significantly strengthen and improve the complex of anti-corruption measures in Ukraine. If to observe the dynamics over the past 10 years, where Ukraine's indicators have significantly improved, it will be possible to see stagnation in the fight against corruption over the past 3 years. The reason for this is that many important anti-corruption tasks are declarative in nature and are not carried out.

New types of corruption offenses have appeared against the background of military operations in Ukraine and require investigation for the timely criminalization (*corruption acts combined with attempts to illegally cross the state border of Ukraine by men of draft age and the other types of corruption abuses*). Moreover, the restoration of Ukraine after the end of the hostilities will require specific, consistent and structured active actions in the field of anti-corruption. This phenomenon, which arises and develops from within society, should not be a problem equal to that caused by external factors. In opinion of Drago Kos, the situation concerning corruption in Ukraine before the Russian invasion was not particularly encouraging. To avoid a scenario in which the country, having survived the war, could become a victim of corruption, the Ukrainian government, supported by the international community, will have the important task of renewing and enhancing the activities of national anti-corruption agencies in addition to that of assisting civil society in re-engaging in its monitoring functions[2]. External influence in this sense should be represented, for example, by international organizations and, directly, by states where models of combating corruption are as effective as possible. The obvious problems caused by the high level of bribery and abuse are the destruction of the society's value system, total distrust of public authorities, which ultimately leads to negative economic consequences, increasing inequality and slowing down the growth of population incomes. The main tasks of the anti-corruption policy include, first of all, the need for its effective practical implementation, and not its declarative essence of formulated tasks. Unfortunately, in certain states, anti-corruption policy is ineffective despite considerable efforts, adoption of new legislation, creation of new anti-corruption institutions and other measures. In this context, Ukraine is a young independent and promising for European integration state, that has a multi-sectoral infrastructure, an educated working human capital, a favorable geographical location in the Eurasian space, unique chernozems on a global scale and many other strong points of the economy. The whole world learned about the patriotism, strength and indomitability of Ukrainian citizens in

connection with the full-scale military invasion of the Russian Federation on February 24, 2022.

There is no doubt that with the support of the international community and the civilized world, the war in Ukraine will soon be stopped, and the actions of persons guilty of criminal offenses during the period of the legal regime of martial law will receive an appropriate legal assessment, which will result in their further prosecution. Ukraine will need the same help for its post-war rehabilitation and recovery, in particular with regard to the transformation of the essence of the anti-corruption policy and its practical and effective implementation. Corruption in Ukraine is recognized as a threat to national interests, sustainable development and European integration. Defects in legislation are manifested simply in the poor quality of laws, in the imperfection of the entire legal system, in the vagueness of law-making procedures, in the presence of norms that create additional opportunities for corruption.

The corruption in Ukraine takes on new and new forms, in particular in the conditions of the legal regime of martial law. Among such abuses, in particular: corruption when crossing the border to and from Ukraine, obtaining documents necessary for the import of goods, as well as during the delivery of military summons or corruption abuses within the scope of providing humanitarian aid from international organizations to regions and regions, which suffered from military aggression. For example, in 2021 alone, Switzerland delivered more than 2,000 tons of humanitarian aid to the Donetsk and Luhansk regions of Ukraine [3]. Already after the full-scale invasion of the Russian Federation in August 2022, Switzerland sent an additional 100 tons of humanitarian aid to Ukraine [4]. However, information on corrupt abuse and embezzlement of humanitarian aid in Ukraine is systematically updated, this is due to the lack of transparency of the mechanism of its distribution and the “corrupt culture” of society. This also shows that it is difficult for Ukraine to overcome this problem on its own, so the achievements of other states in the field of combating corruption with its minimal manifestations should be adapted for the unique system of preventing corruption in Ukraine. The uniqueness of such a countermeasure system is due to the fact that it should and can be fully implemented in the context of the post-war rehabilitation of Ukraine and the eradication of the established “corruption culture” in society. A comprehensive anti-corruption strategy for Ukraine, which will combine 3 main aspects: curbing corruption, prevention and anti-corruption education must be developed. It should be noted that during the period of the legal regime of martial law, measures are taken aimed specifically at minimizing the

consequences of military actions and curbing external threats. In this regard, the adoption of new legislation in Ukraine is an urgent necessity, somewhat hasty and chaotic. This also applies to the adoption of the Law on the Basics of State Anti-Corruption Policy for 2021-2022 No. 4135, which approves the Anti-Corruption Strategy for 2021-2025[5]. Only the fact that the relevant Law entered into force on July 10, 2022, and approves the Anti-Corruption Strategy starting in 2021, makes one aware of the fact that the very mechanism of its adoption is somewhat controversial. Moreover, we believe that the implementation of such a strategy is fully possible only after the end of the legal regime of martial law, taking into account the transformations of social relations that will take place at that moment. The importance of eradicating corruption, justice, rule of law and anti-corruption was also discussed during Ukraine Recovery Conference (URC2022) in July, 2022 in Lugano[6]. The innovative concept of combating corruption in Ukraine must be developed taking into account the experience of qualified foreign scientists-practitioners, for its implementation in the post-war period with the aim of the fastest possible rehabilitation of Ukraine. This is also important because on June 17, 2022, *the European Commission recommended granting Ukraine the status of a candidate for EU membership, and on June 23, 2022, the European Parliament adopted a resolution on the immediate granting of candidate status to the EU for Ukraine*[7]. As a result, the European Council granted Ukraine the status of a candidate for EU membership. However, certain requirements were defined as pre-requisite to Ukraine's accession to the EU. Among others, strengthening the fight against corruption is one of the priorities. According to the opinion of T. Becker and B. Eichengreen, by using international aid to create favorable conditions (including the prospect of joining the EU), Ukraine can become an attractive destination for foreign direct investment, which will accelerate the recovery and further integration of Ukraine into the global economy. The authors consider, that EU accession is critical for institutional reforms that aim to address Ukraine's chronic problems such as corruption, weak governance, concentration of economic power [8]. In the reformation of modern Ukrainian society, the study of the problems of combating corruption is relevant because corruption manifestations in the state apparatus are an obstacle to the implementation of any reforms, opportunities for geopolitical, economic and other state breakthroughs.

Literature

1. Transparency International, “Corruption Perception Index 2021”,
URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2021>.
2. Kos, D. (2022). War in Ukraine: legal and political challenges for the EU. Eucrim: the European Criminal Law Associations' forum. № 2, 2022, p. 152-157.
[URL:https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=8559848](https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=8559848).
3. Switzerland delivered more than 2,000 tons of humanitarian aid to Donetsk and Luhansk regions. The official website of the Ministry of Reintegration of the Temporarily Occupied Territories of Ukraine. URL: <https://minre.gov.ua/news/shveycariya-dopravyla-ponad-2-tysyachi-tonn-gumanitarnoyi-dopomogy-do-doneckoyi-ta-luganskoyi>.
4. War in Ukraine – Switzerland delivers an additional 100 tonnes of humanitarian supplies. Publisher: Federal Department of Foreign Affairs. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/war-ukraine-switzerland-delivers-additional-100-tonnes-humanitarian-supplies>.
5. About the foundations of the state anti-corruption policy for 2021-2025. Law of Ukraine. Strategy of 20.06.2022 № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>.
6. Ukraine Recovery Conference (URC2022) in Lugano. URL: <https://www.eda.admin.ch/eda/en/fdfa/fdfa/aktuell/dossiers/alle-dossiers/urc2022-lugano.html>.
7. European Council meeting (23 and 24 June 2022)– Conclusions. URL: https://www.consilium.europa.eu/media/57442/2022-06-2324-euco-conclusions-en.pdf?fbclid=IwAR06sBgyr5Ss1owQB6oUo-SiqBZpB56e8iogkBNB1wUZfCr0-tcNIfIh_uY.
8. Becker, T., B. Eichengreen, Y. Gorodnichenko, S. Guriev, S. Johnson, T. Mylovanov, K. Rogoff and B. Weder di Mauro (2022), A Blueprint for the Reconstruction of Ukraine, Centre for Economic Policy Research.

Bzova L.G.,
PhD, Assistenzprofessor für Verfahrensrecht
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
Czernowitz, Ukraine

DAS KONZEPT DES OPFERS ALS GEGENSTAND DER FORSCHUNG IN DER MODERNEN KRIMINOLOGIE

Nach dem Zweiten Weltkrieg, angesichts des Leidens der Juden, Kriminologie sich mit Opfern auseinandersetzte und sich ihnen als einem ihrer Forschungsobjekte näherte, was ein wichtiger Fortschritt war. Der Paradigmenwechsel des Opfers hatte für viele Folgen Sphären, sowohl im Strafrecht als auch in verwandten Sphären, in Bezug auf politische Definitionen von Straftätern und entsprechenden Strafen, Anwendungsformen öffentliche Sicherheit, vom Staat übernommen, und Strafverfolgung.

Es gibt mehrere gesetzliche und doktrinäre Opferkonzepte. Wie angegeben in Absätze 1 und 2 des Anhangs zur „Erklärung der Grundprinzipien der Gerechtigkeit über Opfer von Verbrechen und Machtmissbrauch“[3] der Vereinten Nationen (UN) vom 29. November 1985, Opfer sind Menschen, die gelitten haben einzeln oder kollektiv, Schäden jeglicher Art, einschließlich körperlicher oder psychische Schäden, seelische Belastungen, wirtschaftliche Verluste oder sogar erhebliche Verletzung ihrer Grundrechte durch die Begehung einer Straftat Straftat oder Verstoß gegen geltendes Strafrecht, Handlungen oder Unterlassungen, einschließlich Verstöße gegen Gesetze, die Missbrauch verbieten von den Behörden.

Das Opfer kann sowohl direkt sein, also jemand, der direkt ist erleidet schädliche Folgen, Schäden und indirekt. Die Doktrin weist auf drei verschiedene Stadien in der Entwicklung der Rolle des Opfers hin je nach ihrer prozessualen und kriminologischen Bedeutung, nämlich [1]:

a) Das Goldene Zeitalter der Opferrolle oder Protagonismus: Diese erste Phase umfasst den Zeitraum von vom Beginn der Zivilisation bis zum Ende des Hochmittelalters Diese Phase des Protagonisten bestand aus einer Zeit, in der private Rache vorherrschte, als das Opfer allein war Schadenersatz oder Bestrafung durchgeführt.

b) Neutralisierung des Opfers: Es scheint, dass seit dem Spätmittelalter zu Beginn des 12. Jahrhunderts, einer Zeit, die von der Krise des Feudalsystems geprägt war, die Entstehung von. Im Strafprozess der Inquisition und der

Kreuzzüge hatte das Opfer keine Mutter mehr angemessene Rolle, spielen eine führende Rolle in dem Prozess, beginnend ersetzt werden Souverän in kriminellen Konflikten.

c) Wiederentdeckung oder Neubewertung des Opfers: Wahrnehmungen von Wichtigkeit der Prozess der Neubewertung der Rolle des Opfers im Rahmen des Strafverfahrens entstand von der klassischen Schule. Allerdings begann die Problematik des Opfers einen systematischen Umriss zu bekommen erst als die Kriminologie begann, sich damit zu befassen. In der Tat, die Studie des Opfers wurde nach dem Zweiten Weltkrieg deutlicher, insbesondere angesichts der das Martyrium der Juden in den von Adolf geleiteten Konzentrationslagern Hitler.

Die emotionale Sphäre eines Verbrechensopfers hat eine gewisse Besonderheit. Emotional führen. Die Merkmale des Opfers sind Starrheit und erhöhte Sensibilität. Starrheit besteht darin komplizierte Anpassung des beabsichtigten Verhaltensprogramms gem. objektive Anforderungen an die Entwicklung der Situation. Aufgrund der Starrheit kann das Opfer nicht angemessen auf die Situation reagieren, die optimal sichere wählen Verhaltensoption. Erhöhte Empfindlichkeit äußert sich in hoher Empfindlichkeit gegenüber Ereignisse, die um oder im Begriff sind, zu geschehen. Empfindlichkeit normalerweise wird begleitet von grundloser Angst, Angst vor neuen Situationen, Fremde und allerlei Prüfungen. Ein Gefühl der Angst äußert sich in erhöhter Beeinflussbarkeit, Leidensbereitschaft und Unsicherheit Verhalten Und das zieht Kriminelle an [2, S. 66-67].

Die Viktimologie hat ihren Ursprung in der Forschung von Benjamin Mendelson, israelischer Rechtsanwalt, Professor an der Hebräischen Universität Jerusalem, der als der Vater, der Begründer der Viktimologie, bekannt ist, hat als historische wegweisende berühmte Konferenz, die 1947 an der Universität von Bukarest unter stattfand mit dem Titel: "Ein neuer Horizont in der biopsychosozialen Wissenschaft: Viktimologie."

Es lohnt sich auch. Erinnern Sie sich an die Forschung, die 1948 in den Vereinigten Staaten von Amerika durchgeführt wurde Hans von Hentig, sein Buch mit dem Titel „Der Verbrecher und seine Opfer". Später, in Israel, fand 1973 das 1. Internationale Symposium statt of Victimology, abgehalten unter dem Vorsitz von Israel Drapkin, Chilene Kriminologe, eine Tatsache, die die Forschung und Aufmerksamkeit für das Verhalten auf diesem Gebiet erhöht hat Profilerstellung potentieller Opfer, dank des Zusammenspiels anderer Wissenschaften, wie Strafrecht, Psychologie und Psychiatrie.

Das Studium der Viktimologie ist äußerst relevant, weil es ermöglicht es, das Opfer im Hinblick auf seine Beziehung zu analysieren des Täters, damit das Vorliegen von Vorsatz oder Fahrlässigkeit überprüft werden kann Verhalten des Agenten, und es erlaubt auch, den Grad der Verantwortlichkeit zu analysieren das Opfer oder sogar seinen Beitrag, wenn auch unfreiwillig und unbewusst, zur Provision einer Straftat, die die typische Angemessenheit betrifft, sowie auf

Anwendung einer strafrechtlichen Sanktion. Dazu kommt das Studium der Viktimologie einen wesentlichen Beitrag zum Verständnis des gesellschaftlichen Phänomens Kriminalität leisten und Leitlinien vorgeben Grundsätze für die Verbrechensbekämpfung auf der Grundlage voreingenommener Einstellungen gegenüber das Opfer und den ihm entstandenen Schaden.

Daher hat die Viktimologie, die das Opfer in allen Aspekten untersucht, einen direkten Einfluss auf Kriminalpolitik zur Verbrechensbekämpfung. Viktimologie Forschung und wirksame Beteiligung der Opfer sind für die Entwicklung von entscheidender Bedeutung Maßnahmen der öffentlichen Sicherheit, die von den staatlichen Behörden getroffen werden müssen offizielle soziale Kontrolle.

Literatur:

1. Freitas, Viviane de Andrade. A vítima no contexto da criminologia contemporânea: Os reflexos da vitimologia na política criminal, na segurança pública e no sistema processual penal. *Revista Jus Navigandi*, ISSN 1518-4862, Teresina, ano 21, n. 4721, 4 jun. 2016. Disponível em: <https://jus.com.br/artigos/49457>
2. Головкін Б.М. Віктимізація населення від злочинності: досвід України. *Сучасна кримінологія: досягнення, проблеми, перспективи*: матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. 50-річчю каф. кримінології та кримінально-виконавчого права, Харків, 9 груд. 2016 р. / за ред. В.Я. Тація, Б.М. Головкіна. Харків : Право, 2016. – 236 с.
3. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою. Рекомендована для прийняття Конгресом Організації Об'єднаних Націй у запобіганні злочинності та поводженні з правопорушниками, що відбуває в Мілані з 26 серпня по 6 вересня 1985 року, і прийнята резолюцією 40/34 Генеральної Асамблеї від 29 листопада 1985 року.

Базелюк В.В.,

кандидатка юридичних наук, доцентка,

молодша наукова співробітниця,

НДІ вивчення проблем злочинності

ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України,

асистентка кафедри кримінального права,

Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого,

м. Харків, Україна

ВІДСУТНІСТЬ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ПРАВОВИЙ ЗВ'ЯЗОК РФ ІЗ ПВК «ВАГНЕР» – НЕ ПРИВІД ДЛЯ БЕЗКАРНОСТІ

Відповідно до ст. 1 Міжнародної конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців (ратифікована Україною 14.07.1993 р.) термін «найманець» означає будь-яку особу, яка: 1) спеціально завербована на місці або за кордоном, щоб битися у збройному конфлікті; 2) беручи участь у воєнних діях, керується головним чином бажанням одержати особисту вигоду і якій дійсно обіцяно стороною або за дорученням сторони, що перебуває у конфлікті, матеріальну винагороду, що істотно перевищує винагороду, яка обіцяна чи виплачується комбатантам такого ж рангу і функції, які входять до особового складу збройних сил даної сторони; 3) не є ні громадянином сторони, що перебуває у конфлікті, ні особою, яка постійно проживає на території, що контролюється стороною, яка перебуває у конфлікті; 4) не входить до особового складу збройних сил сторони, що перебуває у конфлікті; 5) та не послана державою, яка не є стороною, що перебуває у конфлікті, для виконання офіційних обов'язків як особи, яка входить до складу її збройних сил [2]. Подібне визначення міститься й у примітці до ст. 447 КК України.

Тобто як за міжнародним гуманітарним правом, так і за КК України найманцями є особи, які не є громадянами сторін збройного конфлікту. Проте в більшості випадків члени ПВК «Вагнер» є громадянами рф, а тому не є найманцями в розумінні міжнародного гуманітарного права та КК України.

Водночас члени ПВК, особливо «Вагнера», часто вдаються до системних і серйозних порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права, зокрема свавільних затримань, катувань,

насильницьких зникнень, масових розстрілів, згвалтувань та іншого сексуального насильства.

Міжнародне гуманітарне право не визначає статусу ПВК, але пропонує кваліфікувати їхній статус у кожному конкретному випадку, беручи за основу функції, які здійснює та чи інша приватна компанія. Немає у міжнародному гуманітарному праві і положення про статус працівників/співробітників ПВК. Відповідно до норм міжнародного гуманітарного права співробітники ПВК не можуть вважатися комбатантами, оскільки до цієї категорії належать особи, які входять до складу збройних сил сторони, що перебуває в конфлікті, тобто вони мають право брати безпосередньо участь у військових діях. Комбатанти являють собою єдину категорію осіб, які мають юридичне обґрунтування для безпосередньої участі в конфлікті, мають право вбивати або ранили супротивника. Водночас дії комбатантів не будуть кваліфікуватися як протиправні, якщо вони беруть участь у конфлікті. Міжнародне гуманітарне право допускає наявність груп осіб, які формально можуть бути прирівняні до комбатантів, за умови, що «сторона, що перебуває в конфлікті, включає у свої збройні сили напіввійськову організацію або збройну організацію, що забезпечує охорону порядку» (ч. III, р. II, ст. 43 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол I), від 8 червня 1977 року) [1].

На даний час немає ніяких даних, які б підтверджували правовий зв'язок рф із ПВК «Вагнер» та законність їх участі у війні в Україні.

Міжнародне гуманітарне право зобов'язує всіх учасників конфлікту, в тому числі членів ПВК, дотримуватися деяких фундаментальних заборон, наприклад, заборони насильства над цивільними особами, зокрема вбивств чи катувань, актів терору, мародерства. Члени ПВК на рівні з іншими учасниками конфлікту мають забезпечувати особливий захист певним категоріям осіб, зокрема дітям та особам, позбавленим волі. Порухення зазначених заборон, а також інші грубі порушення міжнародного гуманітарного права становитимуть воєнні злочини, які кожна держава незалежно від того, чи ПВК діяла на її території, має обов'язок переслідувати.

Попри зусилля органів із захисту прав людини та політичні кроки міжнародної спільноти, ПВК справді нерідко вдається залишатися в тіні

безкарності. Сторони, яким приватні військові компанії надають послуги, особливо авторитарні режими та неурядові формування, заплющують очі на міжнародні злочини, скоєні такими компаніями. Водночас через неофіційний характер зв'язків ПВК та їхніх замовників/вигодонабувачів, останні схильні заперечувати свою причетність до скоєних порушень, стверджуючи, що жодного контролю над приватною військовою компанією вони не здійснювали. Натомість потерпілі особи, спільноти чи держави, проти сил яких воюють ПВК, часто не мають доступних шляхів притягнення винних осіб до відповідальності традиційними засобами, наприклад, через кримінальне переслідування національними органами влади. За таких умов альтернативою може стати міжнародне правосуддя. Описані серйозні порушення можуть кваліфікуватися як міжнародні злочини, тобто за певних умов стати предметом розгляду Міжнародного кримінального суду. Однак Міжнародний кримінальний суд переважно зосереджується на виконавцях злочинів вищого рівня, а тому притягнення рядових членів ПВК до відповідальності залишиться завданням національних органів правосуддя.

Виходячи з вищевикладеного, пропонуємо передбачити у КК України відповідальність ПВК у випадках, коли вони не прирівнюються до комбатантів, тобто не включені до збройних сил сторони конфлікту. Покарання за такі дії можна було б передбачити подібне до того, яке передбачене за найманство.

Стаття 448 Керівництво, фінансування та участь приватної військової компанії у збройному конфлікті

1. Участь приватної військової компанії, яка не включена до збройних сил сторони конфлікту, у збройному конфлікті, воєнних чи насильницьких діях, –

карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

2. Керівництво або фінансування участі приватної військової компанії, яка не включена до збройних сил сторони конфлікту, у збройному конфлікті, воєнних чи насильницьких діях, –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна.

3. Діяння, передбачені частиною першою або другою цієї статті, що призвели до загибелі людини, –

караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі з конфіскацією майна або без такої.

Література:

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.
2. Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців від 4 грудня 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_103#Text.

Біленчук П.Д.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
професор Національного авіаційного університету,
м. Київ, Україна*

Кравчук О.О.,
*заступник начальника управління Департаменту забезпечення діяльності
Міністра внутрішніх справ України,
м. Київ, Україна*

МІЖНАРОДНИЙ КАРНИЙ КОДЕКС: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ

На сьогодні перед світовим співтовариством гостро, як ніколи раніше, постала невідкладна потреба у об'єднанні зусиль з метою ефективної протидії злочинам міжнародного характеру.

До однієї з найбільш серйозних загроз для миру і безпеки Організація Об'єднаних Націй відносить злочини, які незважаючи на те, що вчиняються на національній території, виходять за її межі та торкаються всіх регіонів світу і в кінцевому підсумку світового співтовариства у цілому. Ця загроза свідчить про тісний взаємозв'язок галузі верховенства права і захисту прав людини з миром і безпекою [1].

Актуальність ініціативи стосовно запровадження міжнародного карного кодексу та створення міжнародного органу карної юстиції отримала підтримку світової спільноти у прийнятому 17 липня 1998 року за ініціативи ООН міжнародному договорі - Римському статуті кримінального суду. Юрисдикція Міжнародного кримінального суду стосується злочинів геноциду, злочинів проти людяності, військових злочинів, а також злочинів агресії.

Очевидно, що злочини міжнародного характеру, до яких відносяться діяння, що «посягають на інтереси декількох держав, які вчиняються особами (групами осіб) не у зв'язку з політикою будь-якої держави», а в супереч законодавству і правопорядку своєї держави заради досягнення власних протиправних цілей представляють міжнародну суспільну загрозу і небезпеку [2, с. 24-25].

На сьогодні триває діалог на міжнародному рівні стосовно того, які протиправні посягання слід віднести до тих, що становлять загрозу й небезпеку для міжнародної спільноти, порушують міжнародну безпеку.

До видів якої слід віднести політичну, економічну, соціальну, екологічну, воєнну, науково-технічну, інформаційну та інноваційну безпеку [3, с. 45]

На нашу думку протиправні посягання що порушують міжнародний громадський порядок, а також міжнародну громадську безпеку якраз і становлять міжнародну суспільну загрозу і небезпеку.

Адже з огляду на міжнародні договори з питань встановлення та гарантування прав людини та вітчизняні наукові дослідження таких правових і соціальних явищ як громадський порядок та громадська безпека, зокрема, І. А. Беленчука [4, с. 26, 76], П. Д. Біленчука, С. Е. Еркенова, А. В. Кофанова [5], Ю. С. Шемшученка [6, с. 26, 76] вважаємо, що: міжнародний громадський порядок – це сформований під впливом права та інших соціальних норм порядок співіснування людства, націй-держав за якого світова економіка та політика, національний економічний і політичний устрій відповідають правовому та етичному критерію справедливості;

Міжнародна громадська безпека – це створення належних умов для забезпечення соціальної злагоди, здійснення профілактики конфліктів, убезпечення матеріальних і духовних цінностей людства та націй-держав, їх життєдіяльності від шкідливих наслідків впливу стихійних сил природи, джерел підвищеної небезпеки, а також окремих небезпечних суспільних явищ (зокрема війни, терористичних актів (традиційних і кібернетичних), тяжких міжнародних злочинів)[7, с. 12-13].

Необхідно констатувати взаємозв'язок між поняттями «захист права» та «громадський порядок», тому існування громадського порядку нерозривно пов'язане з режимом законності і правопорядком. Такий підхід ґрунтується на: (1) комплексному інтегративному (інтегральному) підході до праворозуміння (при якому неприпустиме протиставлення права (вічного стандарту справедливості) і закону (акту державної влади), закону і справедливості, інтересів громадянина, суспільства, держави і міжнародної спільноти); (2) визнанні права стратегією міжнародного суспільного розвитку (встановлення більшої справедливості і свободи), а держав, міжнародних організацій засобом її впровадження (забезпечують порядок і стабільність, застосовуючи примус лише як гарантію права) [9].

У свою чергу безпосередній зв'язок наявний і між поняттями «охорона права» та «громадська безпека». Конституційний суд Баварії тлумачить громадську безпеку, як «цілісність здоров'я, честі, свободи, майна громадян, а також недоторканість правового порядку й основних установ

держави». Зміст цього поняття охоплює безпеку, спокій і санітарію, що згідно зі статтею 97 Муніципального кодексу. Ж. Ведель так розкриває їх значення таким чином: «Безпека – діяльність, спрямована на попередження небезпеки, що загрожує колективу або приватним особам, починаючи від запобігання змовам проти безпеки держави і закінчуючи запобіганням нещасним випадкам. Спокій або добрий порядок, служить попередженню деяких ускладнюючих обставин, які перевершують звичайні незручності життя в суспільстві, наприклад, надмірний шум, труднощі пересування і т.п. Нарешті, санітарія – це гігієна та громадська охорона здоров'я» [9].

З огляду на викладене вважаємо, що міжнародна громадська безпека забезпечується встановленням як на міжнародному так і національному рівні гарантій законності, як правових, ідеологічних, політичних, так і економічних, а також попередженням, нейтралізацією, ліквідацією шкідливих наслідків небезпечних дій людей чи спричинених дією стихійних сил природи або джерел підвищеної небезпеки.

Розмежування понять «охорона» та «захист» здійснюється виходячи з розуміння охорони права, як регулятивно-статистичної функції, що створює належні умови для реалізації права (явище субстанціональне, інституціональне). На захист навпаки, покладено регулятивно-динамічну функцію протидії порушенням (феномен функціональний, інструментальний). На стадії захисту порушення має бути припинено, а право – відновлено [9].

До того ж такий підхід враховує широке розуміння правоохоронної діяльності як поєднання економічних, політичних, організаційних і ідеологічних заходів, спрямованих на підвищення рівня правосвідомості, подолання не антагоністичних суперечностей, усунення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень [6, с. 52]. Адже правоохоронна діяльність спрямована на забезпечення захисту закону і правопорядку, безконфліктну реалізацію прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, соціальної злагоди, недопущення індивідуальних, колективних і масових порушень законності й правопорядку [9].

Отже, ціль міжнародного громадського порядку полягає у забезпеченні такої дисципліни, такого загальнодоступного контролю за яких: (1) міжнародна політика спрямована, а політичний устрій світової спільноти, держав передбачає встановлення демократичного правового статусу людини і громадянина (прав, свобод та обов'язків), гарантій реалізації прав і свобод людини і громадянина (економічних, політичних,

ідеологічних, правових) та їх реальне здійснення; (2) людина і громадянин убезпечені від свавілля та безумовно виконують обов'язки, встановлені чільним законодавством; (3) світова економіка та економічний устрій суспільства сформовано у відповідності до принципу всі люди отримують рівну оплату за рівну міру праці.

З огляду на викладене до об'єктів забезпечення міжнародного громадського порядку слід віднести: а) добробут (спокій) націй-держав та людства; б) недоторканість особистості її честі та гідності; в) нормальні умови життєдіяльності громади (спільноти), нації, людства; г) нормальні умови життєдіяльності державних апаратів, державних установ (як організацій, що здійснюють функції, покладені на державу в певній галузі управління) та інших організацій (у розумінні керованої єдності людей) [8, с. 35, 37, 64, 79].

Отже, розроблення та прийняття ООН Міжнародного кримінального кодексу та забезпечення його неухильної реалізації світовою спільнотою створить необхідні умови для встановлення і забезпечення такого міжнародного громадського порядку та міжнародної громадської безпеки, які гарантуватимуть мир і безпеку в нашому спільному домі – планеті Земля.

Література:

1. Транснациональные угрозы [Електронний ресурс].– Режим доступу до ресурсу:<https://www.un.org/ruleoflaw/ru/thematic-areas/transnational-threats/>
2. Біленчук П.Д., Кобилянський О.Л., Малій М.І., Перелигіна Р.В., Тарасевич Т.Ю. [та ін.] Електронне суспільство, Електронне право, Кібербезпека: стратегія розвитку інноваційної ери. Монографія. За заг. ред. П.Д. Біленчука і Т.Ю. Тарасевич. Київ: УкрДГРІ, 2020. 338 с.
3. Стратегія інформаційної безпеки України: П. Д. Біленчук, Л. В. Борисова, О. Л. Кобилянський, В. О. Собина; за ред. П. Д. Біленчука. – К.: Укр ДГРІ, 2018. – 218 с.
4. Біленчук І. А. Адміністративне право України: Навч. посіб. — К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 176 с.
5. Біленчук П. Д., Еркенів С. Е., Кофанов А. В. Транснациональная преступность: состояние и трансформация: Учебное пособие/ Под ред. Акад. П.Д. Біленчука. – К.: Атика, 1999.- 272 с.
6. Юридична енциклопедія: В 6 т.\ Редкол: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.», 1998.

7. П. Д. Біленчук, М. І. Малій, О. О. Кравчук Правові механізми протидії злочинам міжнародного характеру в еру глобальної електронної комунікації. *Юридичний вісник України*, 2022. -№5 (1385). -с.12-13.
8. Гранин А. Ф. Социалистическая законность и правопорядок : Теоретические вопросы охраны правопорядка и укрепления социалистической законности в деятельности органов внутренних дел. - К. : РИО МВД УССР, 1970. – 155 с.
9. Трансформація функцій поліцейських структур країн світу і України: традиційні підходи та сучасний погляд. Навч. посіб. / Біленчук П. Д., Волошенюк О. В. , Кріцак І. В., Педик Я. Л., Шульга О. О. / За ред. П. Д. Біленчука – К.: КИЙ, 2011. – 82 с.

Дякур М.Д.,

*кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри кримінального права юридичного факультету,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, України*

Шевчук А.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права юридичного факультету,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, України*

ЩОДО МАТЕРІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ФОРМИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року почалася нова фаза збройної агресії російської федерації, що триває вже понад вісім років та яка призвела до численних людських жертв як серед військовослужбовців та правоохоронців, так і серед цивільного населення, окупації частини територій, значних економічних втрат для нашої країни. В той же час, ряд громадян України та юридичних осіб сприяли чи продовжують сприяти росії у здійсненні агресивних дій, розгортанні збройного конфлікту проти України, включаючи підтримку збройних формувань та окупаційних адміністрацій держави-агресора тощо.

Країни, території яких перебували (або знаходяться досі) під окупацією, неодмінно стикаються з проблемою взаємодії своїх громадян з окупантом, надання йому допомоги, сприяння у його діяльності на окупованій території тощо. Відповідне явище зазвичай пов'язують із колабораціонізмом, історичні витoki якого сягають давнини, при тому, що з позиції наукової розробленості воно почало активно досліджуватись лише після та в контексті Другої світової війни. В Україні зазначені питання набувають особливої актуальності, урахувавши триваючу досі окупацію частини її суверенних територій, що відбулась з початком російської агресії проти України, поєднаної з використанням гібридних методів ведення війни [1, с.3].

В пояснювальній записці до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)» від 03.03.2022 року

передбачено, що колабораціонізм як явище підриває національну безпеку України та становить безпосередню загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності, конституційному ладу та іншим національним інтересам України, а тому, беззаперечно, повинен бути кримінально караним. Крім того, постконфліктне врегулювання неможливе без відновлення справедливості та обмеження ряду прав осіб, причетних до колабораціонізму, що можливо вирішити виключно законом [2].

Ст.111-1 «Колабораційна діяльність» Кримінального кодексу України (далі КК України) передбачає кримінальну відповідальність за колабораціонізм, як особливу форму державної зради, яка полягає у військовому, політичному, економічному, адміністративному, культурному, інформаційному, медійному співробітництві громадянина України з державою-агресором або її представниками, створеними чи підтримуваними нею незаконними збройними формуваннями, яке завдало шкоди державному суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України.

Актуальність криміналізації зазначеного вище діяння підтверджується триваючою агресією російської федерації в Україні та активним застосуванням правоохоронними органами прийнятої, відносно недавно, норми. Так, за даними Офісу Генерального прокурора станом на листопад 2022 року за ст.111-1 КК України зареєстровано 3664 кримінальних правопорушень, в тому числі за ч.ч. 3, 4, 5, 6, 7, 8 – 2756, вручено підозру 708 особам. Кількість проваджень, які направлені до суду – 257, із них з обвинувальним актом – 2571 [3].

Тим не менше, криміналізація в чинному КК України колабораційної діяльності призвела до дискусій як серед науковців, правозахисників, так і серед представників влади щодо правильного її тлумачення та однакового застосування, зокрема і щодо конкретних її проявів.

Так, в ч. 4 ст.111-1 Кримінального кодексу України передбачена одна із форм колабораційної діяльності, а саме – передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора. Отож, виникає цілком логічне запитання: «Що ж слід розуміти під матеріальними ресурсами, як предметом/засобом вчинення цього кримінально протиправного діяння»?

В енциклопедії сучасної України зазначено, що матеріальні ресурси – це складова частина економічних ресурсів (у матеріально-речовій формі),

які використовуються для досягнення конкретних економічних цілей [4]. В теорії кримінального права висловлені різні думки, зокрема, під матеріальним забезпеченням, в цьому контексті, розуміють економічну співпрацю з державою-агресором, яка передбачає дії, пов'язані із передачею майна та грошове забезпечення незаконних збройних чи воєнізованих формувань.

Окрім уже зазначеного, надання матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора передбачає і інші форми співпраці громадян України із державою-агресором. Наприклад, мешканець села Боромля Сумської області зарізав двох баранів своїх сусідів, «діючи умисно, з власної ініціативи та передав їх окупантам, підтримуючи в такий спосіб збройну агресію проти України». За це росіяни дозволили йому вільно пересуватися селом. Суд засудив чоловіка на рік і три місяці та заборонив протягом 10 років обіймати посади у владі. У тому ж селі інший чоловік надавав росіянам продукти, алкоголь та можливість заряджати телефон і показав, де розташована молочна ферма, з якої вони забрали продукти. Водночас суд зазначає, що чоловік «не надавав зазначених матеріальних ресурсів місцевим мешканцям, тим самим інтереси та потреби окупантів ставив у пріоритет перед односельцями». Чоловіка оштрафували на 17 850 гривень і позбавили права обіймати посади в органах влади та місцевого самоврядування. І ще один приклад, так старосту села Малий Вистороп на Сумщині суд визнав винним у порушенні цієї ж норми за те, що він на прохання окупантів надав їм хату в селі, де ті проводили допити місцевих, і вилучив у сільських мисливців шість рушниць. Суд оштрафував його на 34 тисячі гривень і позбавив права впродовж 10 років обіймати посади в державних органах влади та органах місцевого самоврядування.

Наведена вище кваліфікація викликає певне занепокоєння, як серед науковців, так і серед правозахисників. Адже за одне й те ж саме діяння можуть призначити або позбавлення права обіймати певні посади, або реальний термін. Найбільше правозахисників непокоїть те, що українські правоохоронці та суди відволікаються на менш важливі справи, в той час, коли потрібно розслідувати тисячі воєнних злочинів, скоєних російськими військовими [5].

Надання матеріальних ресурсів, як форма колабораційної діяльності може полягати і у передачі певного майна незаконним збройним чи

воєнізованим формуванням. Таке майно може передаватися як повністю, так і частинами. Форма передачі, може бути як відкрита, так і завуальована.

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень за колабораційну діяльність, передбачену ч.4 ст. 111-1 КК України дозволяє виділити такі форми надання матеріальних ресурсів як: надання грошових коштів, постачання харчових продуктів та алкогольних напоїв, надання приміщень для проживання, забезпечення паливно-мастильними матеріалами, передача цілісних майнових комплексів, передача матеріальних цінностей (автомобілі, зброя, боєприпаси) та ін. За процесуального керівництва прокурорів Чернігівської обласної прокуратури скеровано до суду обвинувальний акт стосовно чоловіка за фактом передачі матеріальних ресурсів збройним формуванням держави-агресора (ч. 4 ст. 111-1 КК України). За даними слідства, під час окупації збройними силами Російської Федерації села Новий Биків Ніжинського району Чернігівської області обвинувачений добровільно ініціював збір у односельчан продуктів харчування та матеріальних цінностей з метою подальшої передачі їх російським військовослужбовцям. Окрім цього, протягом березня 2022 року передавав окупантам адреси місцевих жителів, які мали необхідні для будівництва укріплень інструменти. У подальшому спільно з військовими РФ брав участь у проведенні обшуків у домівках селян, вилученні засобів мобільного зв'язку та матеріальних цінностей [6].

Надання матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора вчиняється у формі активної дії. Виходячи із змісту даної норми, можна зробити висновок про добровільну співпрацю особи із державою-агресором. Тому, у випадку, коли особу примушують до вчинення відповідних дій, вона не може притягуватися до кримінальної відповідальності. Особою, яка може бути притягнута до відповідальності за вчинення цього злочину, може бути не тільки громадянин України, а й будь-яка особа, яка на законних підставах володіє певними матеріальними ресурсами. Злочин вважатиметься завершеним у момент здійснення передачі будь-яких матеріальних ресурсів або від початку провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором та/або незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території.

Таким чином, матеріальне забезпечення – це надання будь-яких матеріальних засобів, включаючи приміщення, транспортні засоби, засоби

зв'язку, продукти харчування, медикаменти чи інші предмети, які використовуються в ході лікування та оздоровлення, одяг та взуття, спеціальна амуніція тощо. Матеріальне забезпечення охоплює також ремонт, технічне обслуговування, налагоджування, інші дії, спрямовані на забезпечення функціонування вказаних засобів, підтримання їх у робочому стані.

Варто відмітити, що з метою встановлення більш чітких ознак колаборації, удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та суміжні кримінальні правопорушення у Верховній Раді України зареєстровано Законопроект №7570 від 20 липня 2022 року. Ч.3 даного законопроекту передбачає відповідальність за колабораційну діяльність у формі фінансування збройного чи воєнізованого формування, постачання зброї, боєприпасів, вибухових речовин, військової техніки, палива або надання йому іншої допомоги у веденні бойових дій проти військових формувань України або проти добровольчих формувань, що утворені чи самоорганізувалися для захисту України. За нашим переконанням, таке визначення даної форми колабораційної діяльності є більш вдалим, а ніж чинна редакція ч.4 ст.111-1 КК України. Адже, по перше, законодавець використовує термін «фінансування збройного формування»; по друге, встановлює відповідальність конкретно за надання зброї та боєприпасів; по третє, передбачає альтернативну дію, пов'язану з фінансуванням колабораційної діяльності, а саме «надання іншої допомоги», яка може охоплювати різні форми співпраці із зазначеними формуваннями.

Література:

1. Письменський Є.О. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в Україні (кримінально-правові аспекти) : наук. нарис. Сєверодонецьк, 2020. 121 с.
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)» від 03.03.2022 року. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>
3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-листопад 2022 року. URL.: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
4. Енциклопедія сучасної України. URL.: <https://esu.com.ua/article-66969>

5. Зарізав баранів для росіян, очолювала «роспочту»: кому загрожує покарання за колабораціонізм. URL.: <https://hromadske.ua/posts/zarizav-baraniv-dlya-rosiyan-ocholyovala-rosPOCHtu-komu-zagrozhuye-rokarannya-za-kolaboracionizm>
6. Житель Чернігівщини обвинувачується прокуратурою в колабораційній діяльності. URL.: <https://cheline.com.ua/news/zhitel-chernigivshhini-obvinuvachuyetsya-prokuraturoyu-v-kolaboratsijnij-diyalnosti-326974>

Жаровська Г.П.,
*докторка юридичних наук, доцентка, завідувачка кафедри кримінального
права юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна*

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ: ВИКЛИКИ WEB 3.0.

Ми не знаємо чого ще не знаємо.

Історія використання новітніх технологій у розслідуванні злочинів правоохоронними органами охоплює понад триста років: від створення регулярної поліції – до наших днів. Від перших спроб ідентифікації та обліку злочинців їх таврування та каліцтва, наукового обґрунтування криміналістичного обліку й реєстрації, заснованого Гансом Гроссом до індустрії 4.0 – хмарні технології, розвиток способів збору й аналізу Big Data, краудсорсинг, біотехнології, безпілотники і медицина, заснована на 3D-друку. У світі фінансів це криптовалюта Bitcoin і технології Blockchain. Internet of Things – це концепція простору у якому все з аналогового і цифрового світів може бути поєднане.

У сучасному світі технології постійно розвиваються і змінюються: щороку виникають нові і через певний час вони стають буденною реальністю. Кожні новітні технології, з часом знову користуватиметься кожен, тому ми не знаємо чого ще не знаємо.

Індустрія 4.0 стирає межі між фізичними, цифровими і біологічними сферами. Йдеться про хвилю відкриттів, обумовлених розвитком можливостей встановлення зв'язку: роботи, дрони, «розумні» міста, штучний інтелект і дослідження головного мозку. Кінцевою метою цього процесу є формування «розумного», «цифрового» суспільства і «розумної», «цифрової» держави, що припускає досягнення хоча би мінімальної соціальної справедливості, отримання всіма громадянами доступу до досягнень науково-технічної революції і, головне, – розвиток доступу до правосуддя та захисту від злочинності як традиційної, так і нового типу. У сучасних умовах протидія злочинності та застосування новітніх технологій у розкритті та розслідуванні злочинів набуває першочергового значення. Зокрема про це йшлося на Форумі Інтерполу з нових технологій: Правоохоронна діяльність у Web 3.0, який проходив з 15 по 17 листопада 2022 року в Глобальному комплексі інновацій Інтерполу в Сінгапурі [1]. Форум підкреслив ризик того, що правоохоронні органи випереджають

злочинці і що більш тісна співпраця між правоохоронними органами, промисловістю та академічними колами може допомогти пришвидшити процес розуміння нових технологій та їхнього впливу на злочинність.

У своїй програмній промові Раджа Кумар, президент Цільової групи фінансових заходів, наголосив на зростаючому застосуванні методів покращення конфіденційності для роз'єднання зв'язків між транзакціями криптовалюти та ідентифікацією в реальному світі. Щоб впоратися зі швидкістю крипто-транзакцій і тим, як злочинці зловживають методами збереження конфіденційності, щоб приховати свою особистість, пан Кумар визнав важливість прийняття загальносупільного підходу та міжнародної співпраці для забезпечення надійної відповіді на рівні екосистеми. Те що так швидко з'являються нові виклики та кримінальні методи, ще більше ускладнюється відсутністю чіткості в нормах і їх правозастосуванні [1].

Інший основний доповідач Форуму, Патрік Гіон з Регіонального центру кіберкомпетенції Женевської державної поліції, наголосив на використанні злочинцями нових комунікаційних векторів. Наприклад, зашифровані засоби зв'язку, закриті групи, необхідність надавати незаконні матеріали для входу в групи та безпечні постачальники електронної пошти. Пан Гіон також наголосив на тому, щоб підготуватися до загроз, які, можливо, ще не виглядають реалістичними, але насправді є на горизонті, таких як проблеми, спричинені безпекою космосу та інтерфейсами мозок-комп'ютер [1].

Щодо космічної безпеки, наприклад, розповсюдження супутників може створити як можливості, так і загрози для правоохоронних органів. Наприклад, правоохоронні органи можуть використовувати супутники для збору даних. Проте зломи супутникового зв'язку загрожують громадській безпеці. Тим часом інтерфейси мозок-комп'ютер зітруть межі між сприйняттям реальності та індукованими сигналами. "Тепер у небі значно більше очей", – влучно висловився Кріс Квілті, партнер однієї американської аналітичної компанії Quilty Analytics [2]. З початку війни в Україні багато приватних компаній, що запускають й управляють власними супутниками, постійно публікують супутникові знімки із зони конфліктів. Численні фото супутників Махар Technologies, сервісу Planet та інших компаній дозволяють як широкому загалу, так і військовим аналітикам за тисячі кілометрів від місця події спостерігати за ситуацією в Україні та за просуванням російських військ. Фонд Сергія Притули купив супутник та доступ до бази даних знімків сузір'я супутників фінської компанії ICEYE на

рік. Українська армія буде отримувати супутникові знімки високої якості у режимі 24/7, а отже зможе оперативно планувати воєнні операції і "ефективніше нищити ворога". Технології GPS, мобільний зв'язок і Wi-Fi доступ в інтернет уможливили фіксацію її пересування впродовж усього маршруту слідування суб'єктів. А з іншого боку, така доступність деталізованих знімків може мати далекосяжні і не завжди передбачувані наслідки. Питання в тому, яке суспільство і державу ми хочемо? І це питання повинно задаватись нерозривно з питаннями про те, який вид соціальних зав'язків ми хочемо, які цінності хочемо сповідувати і головне – рівень безпеки.

Криміналісти дедалі частіше застосовують 3D-технології. На основі нейронних мереж розробляються нові поліграфи. Глобальні навігаційні системи стали невіддільним елементом у розслідуванні злочинів. Водночас наявний рівень терористичних загроз, нелегальної міграції та організованої злочинності, стрімкий розвиток високих технологій вимагають нових підходів до проблем організації розкриття і розслідування злочинів. Ці проблеми набувають особливої актуальності через низку чинників.

По-перше, це чинники соціально-правового характеру. Йдеться про демократизацію соціальних процесів, законодавчого регулювання ОРД, необхідності дотримання прав людини, захисту персональних даних.

По-друге, це чинники технічного характеру, а саме: швидкий розвиток комп'ютерної техніки, інформаційно-телекомунікаційних технологій та інноваційних систем, які використовуються для отримання, обробки та використання криміналістичної, оперативної та процесуальної інформації.

По-третє, це чинники криміногенного характеру, які обумовлені розвитком організованих форм злочинності, розбудовою її інфраструктури, наявністю корумпованих зв'язків в органах державної влади. Значного поширення набула злочинність із міжрегіональними та міжнародними зв'язками, що вимагає систематизації великих масивів інформації, отриманої з різних джерел. Крім того, ще раз хочу акцентувати на тому, що проблеми використання новітніх технологій у розслідуванні злочинів потребують вдосконалення правового врегулювання на законодавчому та відомчому рівнях.

Очевидно, що кожна з держав окремо та світове співтовариство загалом постійно намагаються дати відсіч злочинності. Проте загально визнано, що така діяльність зводиться до вирішення трьох

основних завдань: розробки ефективного національного законодавства у сфері протидії та запобігання злочинності загалом та окремим злочинам; налагодження дієвого міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинності; удосконалення діяльності органів кримінальної юстиції.

Злочинці рухаються швидко, а тому правоохоронні органи повинні шукати інструменти, які допоможуть їм рухатися швидше. Органам кримінальної юстиції необхідно прискорити розуміння нових форм злочинів, які виникають із зародження технологій. Крім того, законодавство має адаптуватися до цих змін.

Література:

1. We do not know what we do not know': law enforcement should speed up in coping with the challenges posed by Web 3.0 <https://www.interpol.int/News-and-Events/News/2022/Nascent-technologies-focus-of-INTERPOL-New-Technologies-Forum>
2. "Більше очей у небі". Як виглядає війна в епоху доступних супутників <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60836883>

Логвиненко М. І,
*Кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри АППФЕБ ННІ права СумДУ
м. Ромни, Україна*

Салівон В. Ю,
*студентка Відокремленого структурного підрозділу
«Роменський фаховий коледж Державного вищого навчального закладу
«Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»,
м. Ромни, Україна*

КРИМІНАЛІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ОДИН ІЗ ЗАХОДІВ У РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНОГО ЗЛОЧИНУ

Зміцнення законності та правопорядку всередині країни є одним із важливих завдань демократичної держави. Тому вирішення питань процесуального характеру у слідчих діях розслідування кримінального злочину є одним із показників справедливого вирішення по його розслідуванню. Результати криміналістичної експертизи є першочерговим джерелом отримання достовірної інформації стосовно будь-якого кримінального провадження.

Криміналістична експертиза – це вид судової експертизи, змістом якої є дослідження речових доказів, за допомогою яких стає можливим розкриття різноманітних злочинів [2]. Експертиза призначається у випадках, коли для вирішення питань у справі потрібні наукові та спеціальні дослідження.

При процесуальних діях, уповноважена на це особа має визначити різновид потрібного виду кримінальної експертизи, що може вплинути на наслідки подальшого провадження.

Говорячи про заходи розслідування автори звертають увагу на деякі різновиди експертиз:

Однією з такої різновидності може бути трасологічна експертиза – це процес дослідження слідів-відображень, слідоутворюючих та слідосприймаючих об'єктів, умов та механізму слідоутворення [4].

Завдяки такому виду експертиз уповноважена особа отримує:

– можливість встановлення належності об'єкта до певного роду, класу, виду, групи та предметів певного походження;

– встановлення властивостей та стану об'єктів, процесів, залежностей тощо;

– встановлення групової належності та ідентичності осіб, тварин, знарядь зламу (інструментів), механізмів, транспортних засобів тощо, якими залишені сліди; встановлення належності частин одному цілому;

– встановлення механізму події (наприклад, слідоутворення) або її (події) елементів, причинного зв'язку, наслідків явищ тощо [4].

Необхідним підвидом трасологічної експертизи являється експертиза слідів папілярних узорів пальців (дактилоскопічна експертиза) та долоней рук.

Завдячуючи дактилоскопічній експертизі слідчий або особа, що проводить дізнання отримує можливість розпізнати властивості осіб, які є суб'єктами розслідування, за слідами, а також ідентифікувати особу за відбитками рук.

Слідуючим, не менш важливим підвидом такої експертизи є експертиза встановлення механізму утворення слідів крові та інших біологічних виділень людини.

Такий вид проведення досудової експертизи дає можливість:

– локалізації зазначених слідів на предметах одягу, та навколишнього середовища;

– класифікації слідів біологічних виділень людини (калюжі, патьоки, краплі, бризки, помарки, відбитки, відтиски тощо);

– механізму слідоутворення біологічних виділень людини;

– також даний вид експертизи дає можливість з'ясувати за слідами біологічних виділень людини, розташування та учасників події, предметів навколишніх обставин та інших об'єктів.

Сліди крові є носіями важливої інформації стосовно події злочину. Біологічні виділення несуть інформацію, що в подальшому може ідентифікувати певну особу або виключення її з осередку підозрюваних [4].

Велику роль у дослідженні вчиненого злочину грає балістична експертиза. Предметом є дані про обставини пострілу (місце, відстань давність), що встановлюються на основі спеціальних знань в галузі експертизи зброї, про властивості і закономірності дії стрілецької зброї [1]. Отже, завдяки балістичній експертизі по кулям, слідах на перешкодах визначають модель, напрям і дистанцію пострілу.

Також науково-дослідні експертно-криміналістичні центри при МВС України при наявності ліцензії можуть проводити судово-хімічну експертизу, до компетенції якої входить виявлення хімічної природи різних

речовин. При розслідуванні вбивств, скоєних шляхом отруєння, з'ясовується належність до отрут речовини, знайденої на місці скоєння злочину або у підозрюваного. Експерти такої галузі з'ясовують склад, найменування, призначення.

При розслідуванні вбивств значний інтерес представляє судово-одорологічна експертиза. Її основними завданнями є встановлення тотожності людини по його запаху і визначення, одним або кількома особами залишені запахи на предметах. Фахівці в області газової хроматографії можуть зробити категоричний висновок про відсутність тотожності або дати висновок про наявність такої тотожності [3].

Таким чином, при розслідуванні кримінальних злочинів надзвичайно важливим є робота науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів, які завдяки проведеним криміналістичним експертизам можуть надати досить обширний спектр інформації про вчинення кримінального злочину, та встановити реальну картину, яка відбувалася на місці злочину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Експертиза зброї та слідів і обставин її використання. URL: <https://kndise.gov.ua/ekspertyza-zbroyi/> (дата звернення: 27. 11. 2022)
2. Криміналістична експертиза. URL: <https://ua-expert.com/ua/prices/kriminalistichna-ekspertiza/> (дата звернення: 27. 11. 2022)
3. Судово-криміналістична експертиза. URL: <https://zrazok.pozovsud.com.ua/sudova-ekspertiza/sudova-kriminalistichna-ekspertiza.html> (дата звернення: 27. 11. 2022)
4. Трасологічна експертиза. URL: https://kndise.gov.ua/trasologichna/#Завдання_що_вирішуються_трасологічною_експертизою (дата звернення: 27. 11. 2022)

Паламарчук О.В.,
майор поліції, ад'юнкт докторантури та аспірантури,
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ, Україна

ПОПЕРЕДЖЕННЯ РОЗБОЇВ, ПОЄДНАНИХ З ПРОНИКНЕННЯМ У ЖИТЛО

У структурі корисливо-насильницьких посягань на власність розбої займають одну з перших позицій, до того ж останніми роками спостерігається тенденція до зростання цих видів кримінальних правопорушень. При цьому близько 90% з них спрямовані на заволодіння чужим майном, поєднаним з проникненням у житло (ч. 3 ст. 187 Кримінального кодексу України (далі – КК України)) [1]. Відтак, кримінальне правопорушення посягає на такі об'єкти: основний безпосередній об'єкт – власність, додатковий обов'язковий – життя чи здоров'я особи. Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення є місце вчинення – житло. Поняття «житло» визначене у багатьох нормативно-правових актах, наприклад, Конституції України [2], Кримінальному кодексі, Кримінальному процесуальному кодексі України, Житловому кодексі України, постановах та роз'ясненнях Пленуму Верховного Суду України. У листі Верховного Суду СРСР від 23 червня 1983 р. № 01-16/31-83 роз'яснено, що «житло» — це передбачене для постійного або тимчасового проживання людей і ведення домашнього господарства приміщення, у якому знаходиться майно, яке вони мають, або частина його (квартира, особистий жилий будинок, гуртожиток, дачний будиночок, номер у готелі, барак, залізничний вагончик, які прилаштовані для тимчасового проживання, та ін.). Зважаючи на сучасні тенденції, поняття житла включає більш широкий перелік приміщень, які можуть бути сумісні з квартирою (будинком), а також бути розташованими на певній відстані, але в межах володіння особи, і тому житло й інше володіння особи не завжди слід розглядати як окремі інститути [3]. Необхідно звернути увагу на те, що Європейський суд з прав людини при вирішенні конкретних справ поняття «житло» тлумачить як місце, де особа постійно проживає, незалежно від форми чи підстави такого проживання, в тому числі облаштоване особою помешкання, навіть якщо таке облаштування було здійснене з порушенням національного законодавства (справа «Барклі

проти Сполученого Королівства»); приміщення за наявності права власності, де особа мала намір проживати (справа «Гіллоу проти Сполученого Королівства»); власність, яку особа щороку займає протягом значного проміжку часу (справа «Ментес проти Туреччини»); деякі приміщення, інша нерухомість, пов'язані з професійною діяльністю особи, зокрема офіси адвокатів, комерційні службові приміщення (справа «Німітц проти Німеччини»).

Зважаючи на широкий перелік приміщень, які належать до житла, в діяльності підрозділів карного розшуку визначено основні напрями їх попередження:

- виявлення та усунення реально можливих обставин, які зумовлюють вчинення таких кримінальних правопорушень;
- попередження можливих розбоїв, поєднаних з проникненням у житло та перехід певних осіб на злочинний шлях [4];
- припинення розбоїв, які вже вчиняються;
- виявлення та нейтралізація обставин, які сприяють вчиненню розбоїв, поєднаних з проникненням у житло;
- попередження рецидиву (тобто повторюваності розглядуваного виду розбоїв).

Також, на нашу думку, в межах вищевказаних напрямів варто розробити розширений та деталізований комплекс заходів профілактичного спрямування, який включатиме:

- заходи виховного характеру (направлені на постійне підвищення правової культури громадян);
- заходи, спрямовані на усунення передумов вчинення кримінальних правопорушень (такий вид заходів стосується потенційних потерпілих від кримінальних правопорушень);
- новітні заходи виявлення осіб з потенційною криміногенною поведінкою (використовуючи можливості соціальних мереж та Інтернету в цілому);
- заходи спрямовані на недопущення розвитку криміногенної поведінки та злочинної діяльності конкретних осіб (наприклад, тих, які вже перебувають на обліку в підрозділах Національної поліції України);
- заходи термінової нейтралізації протиправної діяльності осіб, які безпосередньо її розпочали, та заходи недопущення настання злочинних наслідків (тобто завершення кримінального правопорушення) [5];

- перешкоджання протиправній діяльності шляхом своєчасного розкриття задумів потенційних суб'єктів кримінальних правопорушень та ізоляції цих осіб.

Література:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року (редакція станом на 23.10.2022). URL: zakon.rada.gov.ua
2. Конституція України від 28 червня 1996 року (редакція станом на 22.02.2022). URL: zakon.rada.gov.ua.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко та ін.; За заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея; НАВС. К.: Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.
4. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика). Харків. 2011. 288 с.
5. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник / Грищук В. К., Волкотруб С. Г., Омельчук О. М., Виговський Д. Л. та ін.; за ред. В. К. Грищука, О. М. Омельчука. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2016. 642 с.

Політова А.С.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права,
Маріупольський державний університет,
м. Київ, Україна*

СИНЕРГІЯ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ВІД НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Конституція України декларує, що будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються законом (ч. 2 ст. 52). Для забезпечення цього положення законодавець України імплементував у національне законодавство положення міжнародно-правових актів щодо протидії діянням стосовно дітей і, зокрема, посягань, обов'язковою ознакою яких є насильство. Як стверджують О. Мельник та М. Попович, нині усі інституції та правоохоронні органи нерозривно пов'язані високою спільною метою у протидії дитячому насильству та захисті прав дітей, оскільки лише така координація зможе зумовити співпрацю для якісного та ефективного подолання цієї проблеми, її викорінення. Таким чином, на найвищому державному рівні створюється «ударний механізм» синергетичного походження [1, с. 285-286].

Разом з тим, повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України та численні факти застосування різних форм насильства щодо дітей в умовах збройного конфлікту вказують не тільки про порушення міжнародно-правових актів, а й створюють труднощі у кваліфікації таких посягань за Кримінальним кодексом (далі – КК) України. І з кожним днем зростає кількість таких облікованих кримінальних правопорушень на деокупованих територіях, що вчинялися щодо дітей.

Ніхто не знає точної кількості загиблих людей, у тому числі й дітей, від російської агресії. Офіс Генерального прокурора України кожного дня наводить лише обліковані кримінальні правопорушення, які стали відомі працівникам правоохоронних органів. Так, наприклад, станом на 03.12.2022 обліковано 50970 злочинів агресії та воєнних злочинів, серед яких: порушень законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України) – 49278 кримінальних правопорушень; планування, підготовка або розв'язання та ведення агресивної війни (ст. 437 КК України) – 73; пропаганди війни (ст. 436 КК України) – 40; інші кримінальні правопорушення – 1579. Також

станом на 02 грудня понад 1293 дітей постраждали в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії держави-терориста: 441 дитини загинула, понад 852 – отримали поранення різного ступеня тяжкості. Найбільше постраждалих дітей у Донецькій області (424 дитини), Харківській (266), Київській (117), Миколаївській (77), Запорізькій (76), Чернігівській (68), Херсонській (70), Луганській (64) та Дніпропетровській (33).

Захист дітей від насильства під час збройного конфлікту є однією з найбільш важливих прерогатив Ради Європи. У Раді Європи не ухвалено спеціального договору про захист дітей від насильства під час збройних конфліктів. Проте, у п. 16 Стратегії Ради Європи з прав дитини (2016-2021) наголошено, що, як в умовах збройного конфлікту, так і в постконфліктний період насильство щодо дітей є неприпустимим [2]. Також у Резолюції Парламентської Асамблеї 1215 (2000 р.) підкреслюється, що обов'язок держави-членів Ради Європи реагувати, якщо вони не хочуть втратити загальні фундаментальні цінності та наголошується на необхідності ратифікувати:

- Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах;
- Римський статут (1998 р.), яким створено Міжнародний кримінальний суд для розслідування військових злочинів і злочинів проти людяності;
- два додаткові протоколи до Женевських конвенцій 1949 р., що стосуються захисту жертв збройних конфліктів;
- Женевську конвенцію про статус біженців 1951 р. та Протокол до неї 1967 р.

Відзначимо, що Всесвітня організація охорони здоров'я, під насильством розуміє навмисне застосування фізичної сили або влади, дійсне або у вигляді загрози, спрямоване проти себе, проти іншої особи, групи осіб або громади, результатом якого є (або є високий ступінь ймовірності цього) тілесні ушкодження, смерть, психологічна травма, відхилення у розвитку або різного роду збиток. Що ж стосується захисту від насильства дітей, то у Зауваженні загального порядку № 13 під «насильством» в контексті ст. 19 Конвенції про права дитини розуміються усі форми «фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого і брутального поведіння та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання» відповідно до п. 1 ст. 19 Конвенції /.../. Зазвичай під поняттям «насильство» розуміється лише фізична й/або навмисна шкода. Однак

Комітет наполегливо підкреслює, що вибір терміну насильство в жодній мірі не має трактуватись як зведення до мінімуму значення й необхідності розгляду нефізичних та/або ненавмисних форм шкоди (зокрема, таких, як відсутність турботи й негативне психологічне ставлення) [3].

Ми вважаємо, що насильство щодо дітей в умовах збройного конфлікту – це протиправна поведінка відносно осіб, які досягли 16 років, та полягає у вчиненні різних діянь направлених на спричинення психологічного, фізичного, сексуального та економічного насильства всупереч міжнародно-правовим актам, що захищають права дитини та нормам міжнародного гуманітарного права. Запропоноване нами визначення насильства щодо дітей в умовах збройного конфлікту дозволяє виділити наступні види насильства: психологічне, фізичне, сексуальне та економічне.

На нашу думку заслуговує певної уваги проблема залучення дітей до участі у збройних конфліктах. У ст. 38 Конвенції ООН про права дитини 1989 р. визначено, що Держави-учасниці зобов'язані поважати норми міжнародного гуманітарного права, що застосовуються до них у випадку збройних конфліктів і мають *відношення до дітей*, та забезпечувати їх додержання. Також у Конвенції зазначено, що держави-учасниці *вживають всіх можливих заходів для забезпечення того, щоб осіб, які не досягли 15-річного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях. Держави-учасниці утримуються від призову будь-якої особи, яка не досягла 15-річного віку, на службу до збройних сил. При вербуванні з числа осіб, які не досягли 15-річного віку, але яким не виповнилося 18 років, Держави-учасниці прагнуть віддати перевагу особам більш старшого віку* (вид. – автор).

Окрім того, оскільки за інформацією офісу Генерального прокурора України, ще у 2015 р. лише в Донецькій області розглянуто 7 кримінальних проваджень щодо неповнолітніх, які вступили до лав незаконних збройних формувань терористичних організацій ДНР, 5 із них добровільно прийшли до прокуратури, тому підпали під амністію. У 2015 р. за вчинення злочинів проти громадської безпеки в донецькій області засуджено 8 неповнолітніх осіб . І це лише один із випадків, які можна зустріти у засобах масової інформації щодо залучення дітей до збройних конфліктів.

У Факультативному протоколі до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах термін «дитина-солдат» означає: 1) будь-яку особу віком до 18 років, яка бере безпосередню участь у бойових діях як член урядових збройних сил; 2) будь-яку особу віком до 18 років, яка

була примусово завербована в урядові збройні сили; 3) будь-яку особу віком до 15 років, яка була добровільно завербована в державні збройні сили; 4) будь-яку особу віком до 18 років, яка була завербована або використана у військових діях збройними силами, відмінними від збройних сил держави.

Стаття 304 КК передбачає відповідальність за втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, у пияцтво, у заняття жебрацтвом, азартними іграми. Зокрема, у Постанові Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2004 р. №2 «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність» зазначено, що за змістом закону під втягненням неповнолітнього у злочинну чи іншу антигромадську діяльність треба розуміти певні дії дорослої особи, вчинені з будь-яких мотивів і пов'язані з безпосереднім впливом на неповнолітнього з метою викликати у нього рішучість взяти участь в одному чи декількох злочинах або займатися іншою антигромадською діяльністю. Втягнення завжди передбачає наявність причинного зв'язку між діями дорослої особи і виникнення у неповнолітнього бажання вчинити протиправні дії. Але чи можна кваліфікувати такі дії за ст. 304 КК України? Напевно ні, адже знову має місце порушення норм міжнародного гуманітарного права і кваліфікація таких діянь підпадає під ст. 438 КК України.

Таким чином, підводячи підсумок, вважаємо, що захист дітей в умовах збройного конфлікту полягає у консолідації зусиль всіх органів державної влади, правоохоронних органів, громадських організацій та кожного громадянина. Так, на національному рівні належним чином забезпечено їх захист, але збройний конфлікт не дивиться на це і спричиняє шкоду найбільш вразливим верстам населення, серед яких домінують діти. Кримінальний кодекс України передбачає відповідальність за кримінально протиправні діяння, що спричиняють шкоду дітям із застосуванням насильства, але питання кваліфікації кримінальних правопорушень в умовах збройного конфлікту потребують вивчення та узагальнення правозастосовчої практики зарубіжних країн, де мали місце збройні конфлікти.

Література:

1. Мельник О., Попович М. Синергія та її вплив на відносини, що виникають під час допиту неповнолітнього потерпілого у кримінальному провадженні України. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 3 (31). Vol. 1. С. 284-288.
2. Стратегія Ради Європи з прав дитини (2016-2021) (неофіційний переклад). URL: <http://surl.li/bwrvt>
3. OHCHR. General comment No. 13 (2011) The right of the child to freedom from all forms of violence [Electronic Resource]. Access Mode : http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/CRC.C.GC.13_en.pdf

Попович О.В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної та кримінальної юстиції
Чернівецький навчально-науковий юридичний інститут
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Чернівці, Україна*

ПРОБЛЕМИ ЗАМІНИ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Охорона та захист прав громадян, засуджених до довічного позбавлення волі в Україні потребують сучасної чіткої правової регламентації. Основою положенням у цьому питанні стало рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), прийняте 12 березня 2019 року у справі «Петухов проти України» № 2. Відповідно до останнього констатовано порушення Україною ст. 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод в частині застосування національними судами до осіб покарання у виді довічного позбавлення волі без можливості перегляду справи з подальшим звільненням від покарання. Крім того, в зазначеному рішенні ЄСПЛ справедливо резюмується відсутність в Україні дієвого механізму забезпечення прав довічно засуджених осіб, оскільки помилування Президентом України, яке залишається єдиною можливістю для довічно позбавлених волі осіб пом'якшити їх покарання, є «сучасним еквівалентом королівської прерогативи помилування» (п. 180 рішення) [1].

Все вищезазначене, зумовлює посилення уваги наукової спільноти до питань дотримання та захисту прав і свобод осіб, засуджених до довічного позбавлення волі в Україні.

Кримінальне законодавство більшості держав тією чи іншою мірою передбачають можливість корегування державою первинно призначеного покарання у виді довічного позбавлення волі як реалізація права на надію. Способами такого корегування найбільш суворого заходу карального характеру визначаються: 1) пом'якшення (зменшення (зниження) строку) цього покарання (ст. 78 КК КНР); 2) заміни цього покарання позбавленням волі на певний строк (абз. 3 ст. 38а КК Болгарії, ст. 60 Кримінального закону Латвії); 3) заміни подальшого відбування цього покарання позбавленням ч. 4 ст. 58 КК Білорусі; 4) умовно-дострокове (умовне, дострокове) звільнення від відбування цього покарання (США, Угорщина, Франція, КНР) [2, с. 272-273].

В Україні способами корегування довічного позбавлення волі, відповідно до рішення Конституційного Суду України № 6-р(П)/2021 від 16.09.2021 у справі за конституційними скаргами Крупка Дмитра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81, частини першої статті 82 Кримінального кодексу України, Костіна Володимира Володимировича, Мельниченка Олександра Степановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 82 Кримінального кодексу України та за конституційною скаргою Гогіна Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81 Кримінального кодексу України (справа про перегляд вироку особи, караній на довічне позбавлення волі) обрано інститути умовно-дострокового звільнення від відбування покарання та/або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким [3]. На реалізацію зазначеного, Законом України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини» [4] від 18 жовтня 2022 року № 2690-IX доповнено п. 3 ч. 3 ст. 81 КК України, а ст. 82 викладено у новій редакції.

Так, ч. 5 ст. 82 КК України передбачено, що покарання у виді довічного позбавлення волі може бути замінено на покарання у виді позбавлення волі строком від п'ятнадцяти до двадцяти років, якщо засуджений відбув не менше п'ятнадцяти років призначеного судом покарання.

Таким чином, законодавець встановлюючи відносно визначені межі позбавлення волі від п'ятнадцяти до двадцяти років у випадку заміни довічного позбавлення волі не наводить критеріїв, якими повинен керуватися суд при визначенні конкретного строку позбавлення волі.

Немає сумнівів у тому, що відсутність зрозумілих критеріїв застосування заміни невідбутої частини покарання більш м'яким у випадку заміни довічного позбавлення волі може негативно вплинути на ефективність покарання загалом. До того ж проблема повинна розглядатись під кутом потенційно високого корупційного ризику, який можливий при невикористаній дискреції. Тому основний шлях удосконалення законодавства в зазначеній частині полягає в максимально можливій конкретизації та формалізації підстав і правових умов заміни покарання.

Вважаємо, що оптимальним варіантом вирішення цього питання у випадку заміни довічного позбавлення волі на позбавлення волі на певний строк є формалізація критеріїв виправлення особи, якими повинен керуватись суд при визначенні конкретного строку позбавлення волі у випадку заміни довічного позбавлення волі, оскільки саме поведінка особи є тим вирішальним чинником у формуванні як позитивних, так і негативних установок особи.

На думку Є.О. Письменського для оцінки виправлення засудженому мають присуджуватися певні бали з урахуванням поведінки в процесі відбування (виконання) покарання, які можуть нараховуватись співробітниками кримінально-виконавчих інспекцій та адміністрацій виправних установ за конкретні, умовно кажучи, добрі вчинки: відсутність стягнень, участь у самодіяльності, сумлінне виконання трудових обов'язків тощо [5, с. 383].

І.С. Яковець зауважує, що об'єктивно оцінити ступінь виправлення особи, а, тим більше, чітко визначити критерії такої оцінки неможливо, необхідним є запровадження практики доведення не ступеня виправлення засудженого, а обставин, які свідчать про його залишення небезпечним для суспільства з покладанням обов'язку такого доведення на адміністрацію колонії, а визначення доцільності застосування заохочувальних інститутів – на судові органи [6, с. 141].

У доктрині кримінального права критикується використання методів кількісних ознак та бальних одиниць для вирішення питання про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким. Так, І. С. Яковець зазначає, що незважаючи на наочність методу кількісних ознак, проведення оцінки з закріпленням за кожною ознакою та показником відповідного числового еквіваленту може призвести до формалізації цієї складної процедури, до невиправданих суджень, коли не будуть враховуватись численні окремі особливості того чи іншого засудженого. Щодо використання методу бальних одиниць, то він вимагає уведення умовного еталону, що практично неможливо здійснити, оскільки кожен засуджений характеризується властивими лише йому якостями та ознаками [6, с. 142].

Однак, незважаючи на це, – як резонно зауважує Л.В. Яковлева, – теорія кримінального права виходить із положення, відповідно до якого про людину судять за її вчинками, а не думками. Тому поведінка є практично єдиним критерієм, за яким оцінюється ступінь відповідності дій людини

висунутим до неї з боку суспільства вимогам і рівень готовності особи вести із цим суспільством конструктивний діалог [5, с. 389].

На нашу думку, доцільною та обґрунтованою є розробка відповідної системи умовно формалізованої системи оцінки ступеня виправлення особи, яка дозволяла б обґрунтувати визначення конкретного строку позбавлення волі у випадку заміни покарання у виді довічного позбавлення волі. Цілком підтримуємо позицію Є.О. Письменського щодо необхідності проведення експериментальних досліджень (санкціонованих і організованих державою) із впровадженням певного підходу в діяльності конкретних виправних установ, результати яких здатні продемонструвати як вади, так і переваги тієї або іншої позиції та слугували б поштовхом у подальших наукових дослідженнях цього важливого питання [5, с. 390].

Література

1. Тишківський Ю. Пом'якшення покарання у вигляді довічного позбавлення волі: що пропонують законодавці. *Юридична Газета*. 2021. 17 березня. URL: <https://cutt.ly/c1N0aFL> (дата звернення 01.12.2022).
2. Кирись Б.О. Покарання, що полягає у довічному позбавленні засудженого свободи, у кримінальному законодавстві зарубіжних держав. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. С. 262-278.
3. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Крупка Дмитра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81, частини першої статті 82 Кримінального кодексу України, Костіна Володимира Володимировича, Мельниченка Олександра Степановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 82 Кримінального кодексу України та за конституційною скаргою Гогіна Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81 Кримінального кодексу України (справа про перегляд вироку особі, караній на довічне позбавлення волі) від 16.09.2021 № 6-р(II)/2021 *Офіційний вісник України*. 2021. № 80. Ст. 5079.
4. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального

процесуального кодексу України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини : Закон України від 18 жовтня 2022 року № 2690-IX *Офіційний вісник України*. 2022. № 88. Ст. 5462.

5. Яковець І.С. Умовно-дострокове звільнення та заміна невідбутої частини покарання більш м'яким : монографія. М. : PRI, 2012. 212 с.
6. Письменський Є.О. Теоретико-прикладні проблеми звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України : монографія. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2014. 728 с.

Продан Т.В.,
*кандидатка юридичних наук, доцентка,
асистентка кафедри кримінального права,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна*

ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Злочинність – це широке поняття, яке охоплює негативний для суспільства та держави феномен, що здійснює деструктивний вплив на низку суспільних відносин. Не є таємницею, що заради зменшення злочинності необхідним є вивчення її складових, в тому числі – кількісно-якісних показників.

Повномасштабне вторгнення внесло відповідні свої корективи не лише у життя кожного громадянина, але й у злочинний світ зокрема. Злочинність, яка існує зараз вона видозмінилася, трансформувалася, набула дещо нової форми. Відповідно це тягне за собою суттєві зміни у статистичних даних, які на перший погляд здаються незначними.

Досліджуючи криміногенну ситуацію в Україні, що склалася в умовах воєнного стану, ми спостерігаємо незначну тенденцією до збільшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень. Так, з огляду статистичних даних Генеральної прокуратури України впливає, що станом на 1 грудня 2022 року обліковано у звітному періоді 1 663 057 кримінальних правопорушень, що на 67 630 більше порівняно з 2021 роком (станом на цей же період) [1]. Це свідчить в цілому про незначне зростання, а саме – на 4,2%, кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень.

Проте, варто зазначити, що аналізуючи рівень злочинності по окремим категоріям кримінальних правопорушень прослідковується кардинально інша кримінологічна картина. Так, якщо в минулі роки, ми спостерігали більш-менш позитивну або негативну, але прогнозовану кримінологічну картину по всіх видах злочинності, то на даний момент рівень злочинності по окремим категоріям аналізованого періоду кардинально інший.

Зокрема, ми спостерігаємо негативну тенденцію збільшення злочинів проти основ національної безпеки України, кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, а також кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення

військової служби, а саме з 503 до 18 887 кримінальних правопорушень, з 245 до 50 535 кримінальних правопорушень, з 2 835 до 12 263 кримінальних правопорушень відповідно [1]. Все це свідчить про актуалізацію даних видів злочинності в теперішніх умовах, які би за інших обставин й надалі перебували б за межами практичної сфери діяльності.

Також варто зазначити, що на більш-менш терпимому рівні, з незначним збільшенням, залишаються такі види як: кримінальні правопорушення проти громадської безпеки (+12,8%), кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи (+15%), кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів) систем та комп'ютерних мереж і мереж електронного зв'язку (+4,6%), кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (+15,9%).

Аналізуючи рівень злочинності досліджуваного періоду ми спостерігаємо й позитивну тенденцію, а саме зменшення: кримінальних правопорушень проти власності (-29%), кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (-31%), кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності (-33%), кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності (-43%), кримінальних правопорушень проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (-46%).

Звідси впливає дві тенденції: негативна тенденція – збільшення кількості кримінальних правопорушень пов'язаних з повномасштабним вторгненням та введенням воєнного стану, а також позитивна тенденція – зменшення ряду кримінальних правопорушень у інших сферах життєдіяльності особи.

Аналізуючи структуру злочинності, ми спостерігаємо, що лівову частку серед усієї злочинності складають кримінальні правопорушення проти власності (6,7%), кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (3%) та кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи (2,4%). Натомість, найменшу частку становлять – кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (0,03%), кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва (0,04%) та кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи (0,09%).

Вище ми вже зазначали, що в умовах воєнного стану рівень злочинності досить суттєво збільшився у певній категорії кримінальних

правопорушень. Тому, доцільно було би розглянути структуру окремих видів злочинності, а саме: злочинів проти основ національної безпеки України та кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Зокрема, досліджуючи структуру злочинів першої категорії, варто зазначити, що найбільша частка питомої ваги простежується у злочинах, що посягають на територіальну цілісність та недоторканість України (64, 6%), далі – це кримінальне правопорушення у виді колабораційної діяльності (19,4%) та злочини у виді державної зради (10,3%). Найменшу частку в даній структурі складають злочини у виді посягання на життя державного чи громадського діяча (0,01%).

Також, аналізуючи структуру кримінальних правопорушень другої категорії, ми спостерігаємо найбільшу частку питомої ваги у злочинах у виді порушення законів та звичаїв війни (96,6%) та у злочинах у виді виправдовування, визнання правомірною заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників (2,6%), а найменшу – у найманстві (0,01%).

Таким чином, досліджуючи злочинність в умовах воєнного стану ми можемо зробити висновок, що спостерігається негативна тенденція – збільшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень в цілому. Проте, поряд із цим спостерігається й зменшення інших видів злочинності, а це є важливим фактором та показником боротьби з цим негативним явищем суб'єктами протидії злочинності.

Література:

1. Генеральна прокуратура України. URL: <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення: 05.12.2022).

Пузиревський М.В.,
*старший викладач кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології,
Академія Державної пенітенціарної служби,
м. Чернігів, Україна*

ВЧЕННЯ ПРОФЕСОРА М.П. ЧУБИНСЬКОГО (1871–1943) ПРО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВУ ПОЛІТИКУ

Теоретичні основи здійснення наукової розробки кримінально-правової політики були закладені наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. у працях видатних вітчизняних (Л.С. Белогриць-Котляревський, Л.Є. Владимиров, О.Ф. Кістяківський, О.В. Маклецов, М.П. Чубинський та ін.) і зарубіжних (Б. Врублевський (Bronisław Wróblewski), Е. Генке (Hermann Wilhelm Eduard Henke), С.К. Гогель, Ф. фон Ліст (Franz von Liszt), А.А. Піонтковський (ст.), М.Д. Сергеевський, П.А. фон Фейєрбах (Paul Johann Anselm Ritter von Feuerbach) та ін.) учених-криміналістів.

Слід наголосити, що у вітчизняній юриспруденції перша фахова комплексна монографічна праця з даної проблематики належить видатному українському вченому-криміналісту, професору М.П. Чубинському (1871–1943 рр.).

Так, у 1905 р. побачила світ фундаментальна праця М. П. Чубинського «Нариси кримінальної політики. Поняття, історія й основні проблеми кримінальної політики як складового елементу науки кримінального права» [1], котра в подальшому отримала всесвітнє визнання. Дана робота стала першим вітчизняним систематичним опрацюванням теоретичних основ, особливостей історичного розвитку й основних проблемних питань кримінально-правової політики як самостійної юридичної науки, заклала міцний фундамент для розвитку науки кримінально-правової політики на теренах України. Слід відзначити, що саме завдячуючи вченому, кримінальна політика була введена до числа обов'язкових для відвідування університетських спецкурсів, стала провідною навчальною дисципліною для планового викладання на юридичних факультетах тогочасних закладів вищої освіти.

Передусім, учений на сторінках своєї фундаментальної праці [1] акцентував увагу широкого загалу читачів на тому, що наука кримінального права складається з:

1) *кримінальної догматики*, котра допускає наукове вивчення законодавчого матеріалу, зведення його в струнку систему, дослідження юридичної оболонки суспільних явищ;

2) *кримінальної політики*, котра надає вказівки для належної постановки у боротьбі зі злочинністю як шляхом здійснення соціальних реформ, так і шляхом створення якіснішого кримінального законодавства;

3) *кримінальної етіології*, котра займається дослідженням причин, що обумовлюють виникнення, розвиток і зміну злочинності [1, с. 55–57].

Виокремлюючи першу складову частину науки кримінального права – «кримінальну догматику», М.П. Чубинський стверджував, що як й у всього суспільства, так і у служителів правосуддя, теоретичних і практичних юристів існує потреба в тому, щоб науково досліджувався матеріал, котрий знаходиться в кримінальному законодавстві, й щоб даний казуїстичний і роздрібнений матеріал був зведений у вибудовану систему [1, с. 55].

Переходячи поступово від дослідження кримінальної догматики до другої не менш важливої складової частини науки кримінального права – «кримінальної політики», вчений вказував на ті головні завдання, котрі постають перед нею:

1) надавати належні вказівки для організації справи боротьби зі злочинністю, що є основним завданням кримінальної політики;

2) окреслювати необхідні для цього реформи та постійно дбати про створення кращого кримінального законодавства [1, с. 56].

Представляючи вітчизняну соціологічну школу («соціологічний напрям») в науці кримінального права, М.П. Чубинський проголосив позицію, що кримінальне право є наукою, котра систематично досліджує як юридичну сторону окремих проявів злочинності з її похідними наслідками у виді покарання, так і безпосередньо генезис злочинності в цілому. Висвітлюючи наявні способи боротьби зі злочинністю, вона прагне до більш успішної й доцільної організації цієї боротьби шляхом вказівки на необхідні реформи та вироблення на твердих підставах кращого національного кримінального законодавства [1, с. 58].

Необхідно погодитися з думкою М.П. Чубинського стосовно того, що якими б прекрасними та якими б науково обґрунтованими не були наші бажання, вони можуть відрізнятись від існуючого в дійсності, що, наполягаючи на негайному втіленні їх у життя, ми піддаємося ризику як

очевидних і прихованих, так й активних і пасивних протидій та умов. Криміналіста – догматика історія вчить розуміти існуюче, криміналіста – політика вона вчить уникати промахів минулого і не вимагати зараз того, що може бути досягнуто лише з часом [1, с. 90].

М.П. Чубинський дійшов цілком аргументованого висновку, що кримінальна політика – галузь науки кримінального права; вона покликана виробляти вказівки для найкращої постановки в країні справи кримінального правосуддя як шляхом здійснення соціальних реформ, так і шляхом створення кращого кримінального законодавства. Кримінальна політика поділяється на 1) політику превентивну та 2) політику репресивну, та має головне, але не єдине завдання – боротьбу зі злочинністю [1, с. 92].

Окрім того, отримуючи сильні позиції в кримінальній етіології, як доречно відзначав вчений, кримінальна політика враховує також в своїх пропозиціях дані історії та порівняльного правознавства; в служінні на цьому реальному ґрунті для блага людства вона з глибокою повагою ставиться до його етичного та ідейного капіталу. У такому поєднанні реального й ідеального постає для кримінальної політики невичерпне джерело постійного оновлення та міцного прогресу [1, с. 93].

Слід зазначити, що надалі М.П. Чубинським на основі «Нарисів кримінальної політики» 1905 р. [1] було опубліковано три фундаментальні праці з проблем кримінально-правової політики – «Курси кримінальної політики» (1909, 1912 та 1937 рр.) [2; 3; 4].

Таким чином, як справедливо відзначають В.І. Борисов та П.Л. Фріс, вчений зробив значний внесок у розробку основ кримінально-правової політики, саме з-під його пера вийшли перші ґрунтовні дослідження кримінальної політики, котрі були здійснені у кримінально-правовій науці, а вітчизняна наука зобов'язана розвитком теорії даної наукової дисципліни [5, с. 16; 6, с. 477–478; 7, с. 180, 191].

Література:

1. Чубинський М.П. Очерки Уголовной Политики. Понятіе, исторія и основныя проблемы уголовной политики, какъ составнаго элемента науки уголовного права. I–III. Харьковъ: Типографія «Печатное Дѣло», 1905. С. I–V, 1–534.
2. Чубинський М.П. Курсъ уголовной политики. Ярославль: Типографія Губернскаго правленія, 1909. С. I–V, 1–441.

3. Чубинській М.П. Курсь уголовной политики. Издание 2-е. Санкт-Петербургъ: Типографія т-ва «Общественная польза», 1912. 426 с.
4. Чубински Мих. П. Криминална политика: појам, садржај и однос према науци кривичног права. Београд: Издавачко и Књижарско предузеће Геца Кон А.Д., 1937. С. I–XX, 1–297.
5. Борисов В.І., Фріс П.Л. Поняття кримінально-правової політики. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 15–31.
6. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків: Право, 2016. Т. 17: Кримінальне право / редкол.: В.Я Тацій (голова), В.І. Борисов (заст. голови) та ін. 2017. С. 477–480.*
7. Фріс П.Л. Ідеологія кримінально-правової політики: монографія. Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2021. 392 с.

Скрипник К.Ю.,
*аспірантка кафедри кримінального права,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна,
заступник керівника, Павлоградська окружна прокуратура
Дніпропетровської області, м. Павлоград, Україна*

ПРИТЯГНЕННЯ ЗАВІДОМО НЕВИНУВАТОГО ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК НАСЛІДОК УПЕРЕДЖЕНОГО ПОГЛЯДУ НА СПРАВУ

Аналізуючи сьогодні безцінну спадщину Ганса Гросса, як теоретики, так і практики (слідчі, прокурори, судді) можуть знайти для себе відповіді на багато запитань. Звертає на себе увагу та обставина, що підняті Г. Гроссом проблеми актуальні і зараз, а його умовиводи абсолютно чіткі та зрозумілі. Розглядаючи роботу судового слідчого, в першу чергу, через призму криміналістики та кримінальної психології, Г. Гросс неодноразово підкреслює нерозривний зв'язок та взаємовплив між криміналістикою, кримінальною психологією, кримінальним правом і кримінальним процесом та неможливість існування цих наук окремо одна від одної. Саме це підштовхнуло розглянути одну з психологічних проблем роботи слідчого, підняту Г. Гроссом, саме у її взаємопов'язаності з кримінально-правовим аспектом. Мова йде про упереджений погляд судового слідчого на справу, детально висвітлений у науковій праці Г. Гросса «Керівництво для судових слідчих як система криміналістики» [1, с. 27-34].

Вченим розглядаються різні варіанти упередженого погляду слідчого при розслідуванні справи, а також можливі причини цього та робиться безперечний висновок щодо неприпустимості такого відношення. При цьому, упереджений погляд може скластися через похибку мислення, через бажання бачити у справі щось більш важливе, через прагнення дотримуватися змісту первинної заяви тощо. Упередженість слідчого може стосуватися як винуватості особи, так і її невинуватості. Але незважаючи на причини та зовнішні прояви упередженого погляду, найстрашнішим наслідком такої упередженості буде притягнення до кримінальної відповідальності завідомо невинуватого, а саме особи, невинуватої у вчиненні кримінального правопорушення, відносно якого їй повідомлено про підозру уповноваженою особою, якій достеменно відомо про невинуватість потерпілого.

Враховуючи підвищену суспільну небезпечність зазначеного діяння, статтею 372 Кримінального кодексу (далі – КК) України передбачена кримінальна відповідальність за його вчинення уповноваженими особами, в тому числі і слідчим. Стаття 372 КК України виступає одним із механізмів забезпечення гарантій дотримання права на справедливий суд та принципу ніякого покарання без закону (ст.ст. 6 та 7 Конвенції Ради Європи з прав людини 1950 р.).

Незважаючи на той факт, що незаконне притягнення невинуватої особи до кримінальної відповідальності не схвалюється жодною цивілізованою державою, далеко не у всіх кримінальних або карних кодексах передбачена відповідальність за аналогічний склад злочину. Часто такі діяння правоохоронців охоплюються іншими суміжними складами злочину – фальсифікацією доказів та посадовими (службовими) злочинами, зокрема, зловживанням владою. Хоча, наприклад, у КК Німеччини передбачена відповідальність за кримінальне переслідування невинуватого (§344).

Насамперед, необхідно зробити уточнення щодо співвідношення понять невинний та невинуватий, невинність та невинуватість. Так, у статті 62 Конституції України та статті 17 КПК України закріплено презумпцію невинуватості, відповідно до якої особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Загалом у КПК України термін «невинуватий» використовується у 6 статтях (ст.ст. 2, 17, 374, 411, 461, 627), «презумпція невинуватості» – у 2 статтях (ст.ст. 7, 17), «невинуватість» – також у 2 статтях (ст.ст. 223, 290). Водночас, у КК України використовується обидва зазначені терміни: і невинувата особа (ст. 2), і невинна особа (ст.ст. 372, 374).

Вивченням тлумачень, наявних у словниках української мови, встановлена синонімічність термінів «невинуватий» і «невинний», а саме «який не має за собою вини, не зробив злочину, не провинився у чомусь». Проте для терміну «невинуватий» наводиться лише вказане значення, при цьому термін «невинний» використовується також у значеннях «морально чистий, непорочний», «який виражає моральну чистоту, непорочність», «пов'язаний з морально чистою, непорочною поведінкою», «наївний,

простодушний, нехитрий», «який не завдає шкоди; нешкідливий, безневинний» [2].

Таким чином, використання терміну «невинуватий» забезпечує однозначність розуміння та тлумачення понять, а термін «невинний» надає поняттям емоційне забарвлення і багатозначність і розмитість трактування. На підставі зазначеного, однозначно правильним є використання у законодавстві саме терміну «невинувата особа», що зумовлює необхідність внесення відповідних змін до ст. 372 КК України та заміни терміну «невинний».

Повертаючись до складу кримінального правопорушення, передбаченого ст.372 КК України, слід зауважити, що мотиви даного злочину значення для його кваліфікації не мають, хоча, звичайно, вивчення мотивів є важливим для розуміння причин та природи злочину, оскільки упередженість слідчого якраз і є однією з причин незаконного звинувачення особи. Але безумовно, існує і низка інших причин: матеріальна зацікавленість, особисті стосунки з обвинуваченим, бажання покращити статистичну звітність, скерувавши обвинувальний акт до суду, бажання виправдати дійсно винну особу, халатне ставлення до посадових обов'язків і таке інше.

Необхідно зробити акцент на тому, що суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 372 КК України, характеризується виключно прямим умислом, що підкреслюється, серед іншого, такою ознакою як завідомість, тобто відношенням суб'єкта злочину до потерпілого, коли він усвідомлює невинуватість потерпілого, проте повідомляє йому про підозру. Тобто в даному випадку, упередженість слідчого має перерости в розуміння, що особа невинувата у вчиненні злочину, але вказана обставина повністю ігнорується слідчим.

Упереджений погляд слідчого проявляється фактично в пасивній поведінці (свідоме ігнорування відсутності доказів, які підтверджують вину, та ігнорування доказів, які підтверджують невинуватість вказаної особи або вину інших осіб), оскільки активна поведінка ототожнюється вже з фальсифікацією певних доказів задля підтвердження того ставлення до справи, що склалося.

Таким чином, жодне кримінально-правове явище не може вивчатися ґрунтовно та системно без дослідження причин, які його зумовили, ізольовано від особи, яка вчинила, навіть якщо законодавець не визначив встановлення причин і мотивів злочину як обов'язковий елемент його складу. Відповіді на питання: «Чому слідчий вчинив цей злочин? Чому інший слідчий може вчинити його в майбутньому? Як протидіяти цьому?»

– лежать у площині кримінальної психології, але результати цих досліджень будуть використані усіма суміжними науками, в тому числі і кримінальним правом.

Література:

1. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Новое изд., перепеч. с изд. 1908 г. Москва: ЛексЭст, 2002. 1088 с.
2. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970-1980. Т. 5. С. 259. URL: <http://sum.in.ua/s/nevynuvatyj>; URL: <http://ukrlit.org/slovnyk/%D0%BD%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B9>; URL: <https://slovnyk.me/dict/vts/%D0%BD%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B9> (дата звернення 21.08.2022).

Тома М. Г.,

*кандидатка юридичних наук, доцентка,
асистентка кафедри кримінального права,*

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна*

Боднарук О.М.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права,*

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна.*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Протягом свого існування людство завжди використовувало війну як дієвий, але в той же час і божевільний та безжальний спосіб вирішення конфліктів або досягнення своїх політичних, економічних потреб. За свідченнями істориків, у світі було спричинено більше ніж 15 тисяч війн, які забрали понад мільйон людських життів.

З перших днів повномасштабного вторгнення рашистів в Україну ми з різних джерел дізнаємось про величезну кількість звірств, що вчиняють російські війська: авіаудари по цивільній інфраструктурі міст та селищ, масові вбивства мирного населення, згвалтування, катування цивільних і полонених, викрадення активістів, волонтерів, журналістів, представників органів місцевого самоврядування, примусові депортації, а також застосування зброї невибіркової дії.

Усі ці дії, а також низка інших серйозних порушень міжнародного гуманітарного права належать до категорії воєнних злочинів, які не мають терміну давності й за які доведеться відповідати тим, хто їх вчинив.

Ще на початку березня Міжнародний кримінальний суд розпочав розслідування воєнних злочинів і злочинів проти людства, які вчиняються російськими військовими з початку повномасштабної агресивної війни російської федерації проти України.

Воєнні злочини – це суто поняття міжнародного гуманітарного права та, відповідно, має більш глобальний і всеохоплюючий масштаб, тобто воно не стосується конкретної держави чи їх групи, а пов'язується інтересів всього світу.

Воєнним злочином за нормами міжнародного права виступають дії, які являють собою свідоме порушення загальноприйнятих звичаїв і правил війни, тобто порушення так званих «законів війни» [1, с. 76]. Воєнні злочини є одним з видів основних злочинів проти міжнародного права поряд із злочином агресії, злочинами проти людяності та геноцидом. Воєнні злочини варто виділити як серйозні порушення заборон, що містяться як у договірному, так і звичаєвому міжнародному гуманітарному праві.

Основоположним міжнародним нормативно-правовим актом у цій сфері стала перша Женевська конвенція «Про поліпшення долі поранених та хворих у діючих арміях», яка була підписана у 1864 році представниками 16 європейських країн. Саме вона дала поштовх для розвитку всього міжнародного гуманітарного права та регламентації правил ведення бойових дій і, відповідно, до закріплення понять «закони війни» та «воєнні злочини» [2].

Друга світова війна внесла свої корективи і в систему міжнародного права, стало зрозуміло, що потрібно не тільки встановити перелік заборонених дій, які підпадають під поняття «воєнний злочин» і «злочини проти миру», але і закріпити механізми притягнення винних до міжнародно-кримінальної відповідальності.

Як результат, в 6 статті Статуту Міжнародного воєнного трибуналу (Статут Нюрнберзького трибуналу) було перелічено конкретні дії, які підпадають під склад воєнного злочину, а саме вбивство, катування чи взяття у рабство чи для інших цілей цивільного населення окупованої території; вбивство чи катування військовополонених чи осіб, які знаходяться у морі; вбивство заручників; пограбування державної чи приватної власності та інші.

Найбільш вагомим міжнародним актом у питаннях змісту «воєнних злочинів» виступає Римський статут Міжнародного кримінального суду, підписаний у 1998 році, який набрав чинності у 2002 році. Актуальність даного акту полягає у тому, що він зміг не тільки консолідувати в собі всі склади «воєнних злочинів» які були розкидані серед багатьох міжнародних джерел міжнародного гуманітарного права, але і зміг надати тлумачення кожному з них, для того, щоб не було декількох трактувань понять воєнних злочинів [3].

Одним з ключових моментів, який відділяє «воєнні злочини» від інших кримінальних дій є те, що обов'язковою умовою під час їх вчинення є факт наявності збройного конфлікту.

Відповідно до норм Римського статуту «воєнні злочини» можуть реалізовуватися як під час міжнародного збройного конфлікту (тобто між двома і більше країнами), так і під час збройного конфлікту, який проходить всередині однієї держави, але без зовнішнього іноземного втручання [3].

Аналізуючи вищезазначене логічним постає питання, хто ж має карати воєнних злочинців? Чотири Женевські конвенції від 12 серпня 1949 року та Додатковий протокол I до них від 8 червня 1977 року зобов'язують держави криміналізувати порушення міжнародного гуманітарного права в національному законодавстві. Україна виконала дану вимогу шляхом внесення до чинного Кримінального кодексу України статті 438 «Порушення законів та звичаїв війни» [4]. Окрім того, країни повинні переслідувати в судовому порядку осіб, визнаних винних у серйозних правопорушеннях міжнародного гуманітарного права чи ж передати таких осіб, державам, які готові здійснити таке переслідування.

Одним словом, на воєнні злочини (як і на інші види міжнародних злочинів), відповідно до Женевських конвенцій, поширюється принцип універсальної юрисдикції. Він полягає в тому, що будь-яка держава може притягнути осіб, винних в скоєнні воєнних злочинів до кримінальної відповідальності, незважаючи на місце їх вчинення та громадянство суб'єкта злочину чи його жертв.

Нам відомо, що у минулому притягнення до відповідальності воєнних злочинців на міжнародному рівні здійснювалось у межах діяльності Нюрнберзького та Токійського міжнародних військових трибуналів, Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії та Міжнародного кримінального трибуналу щодо Руанди, а також низки «гібридних» судових установ як Спеціальний суд для Сьєрра-Леоне, Надзвичайні палати судів Камбоджі та ін. [5, 6, 7]. На сьогоднішній день, юрисдикцію щодо воєнних злочинів має Міжнародний кримінальний суд, який розташований у Гаазі. Стаття 8 Римського Статуту Міжнародного кримінального суду містить перелік складів воєнних злочинів, на які поширюється юрисдикція цього суду. Росія не ратифікувала Римський статут, а тому може не співпрацювати з МКС. Однак, це підвищує вірогідність створення спеціального трибуналу для розслідування злочинів росії проти України. Враховуючи підтримку Резолюції ООН про

засудження війни росії проти України 141 країною світу, шанси притягнути винних до відповідальності високі.

Відповідно до Конвенції про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства 1968 року, до воєнних злочинів строки давності не застосовуються [9].

Винних у вчиненні воєнних злочинів, можна притягнути до відповідальності будь-коли, незалежно від того, скільки часу минуло з моменту вчинення злочину.

Фіксація воєнних злочинів – це дуже важлива складова допомоги Збройним силам України, а також подальшого доведення факту злочину в суді.

Отже, підсумовуючи викладене вище про «воєнні злочини», можна сказати, що ними виступають неправомірні дії (як правило свідомі), які порушують встановлені людством правила, принципи та закони ведення бойових дій, які знаходять своє практичне закріплення у міжнародних-правових актах.

З найдавніших часів і до страшних реалій сьогодення катастрофічні наслідки війни приносять невимовний жах, страждання та смерть мільйонам людей, як комбатантам, так і цивільним особам. Цілі покоління українців покалічені та травмовані насильством, втратами, лихами та знущаннями. Сім'ї роз'єднані та розкидані світом, засоби до існування знищені. Не зважаючи на те, що війна, можливо, була ідеалізована в героїчних розповідях про визволення, революцію та завоювання, ніхто з тих, хто відчув на собі реальність збройного конфлікту, не може не пережити глибокого потрясіння, не страждати та не відчувати відсутність надійної опори в житті – бо війна, що є винятково людським явищем, також за своєю суттю є нелюдською.

Література:

1. Міжнародне гуманітарне право. Посібник для юриста. М.М. Гнатовський, Т.Р. Короткий, А.О. Кориневич, В.М. Лисик, О.Р. Поєдинок, Н.В. Хендель. За ред. Т.Р. Короткого – Київ-Одеса : Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2016. 2017. 145 с.
2. Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих воїнів у діючих арміях, 22 серпня 1864 р.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text

3. Римський статут Міжнародного кримінального суду, 17 липня 1998 р. (зі змінами на основі протоколів від 10 листопада 1998 р., 12 липня 1999 р., 30 листопада 1999 р., 8 травня 2000 р., 17 січня 2001 р. і 16 січня 2002 р.).
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
5. Про підтвердження принципів міжнародного права, які визнані Статутом Нюрнберзького трибуналу. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 95 (I), 11 грудня 1946 р.
6. Статут Міжнародного трибуналу для судового переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, що були вчинені на території колишньої Югославії з 1991 р. Додаток до Резолюції 827 (1993) Ради Безпеки ООН, 25 травня 1993 р.
7. Статут Міжнародного кримінального трибуналу для судового переслідування осіб, відповідальних за геноцид та інші серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, вчинені на території Руанди, і громадян Руанди, відповідальних за геноцид і інші подібні порушення, вчинені на території сусідніх держав, у період з 1 січня 1994 р. по 31 грудня 1994 р. Додаток до Резолюції 955 (1994) Ради Безпеки ООН, 8 листопада 1994 р.
8. Статут Спеціального суду для Сьєрра-Леоне, Ради Безпеки ООН, 16 січня 2002 р.
URL: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/scsl/scsl_r.pdf
9. Конвенції про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства, 26 листопада 1968 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_125#Text

Юрчишин В.М.,
*професор кафедри міжнародної та кримінальної юстиції
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія» доктор
юридичних наук, професор,
м. Чернівці, Україна*

Скуляк І.А.,
*голова Першотравневого районного суду м. Чернівці,
кандидат юридичних наук.,
м. Чернівці, Україна*

СИНЕРГІЯ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА ПРОКУРАТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Законом України № 1401-VIII від 02.06.2016 року до Конституції України Верховною Радою України було внесено зміни в частині здійснення правосуддя, які переважно стосувалися змін у судовій гілці влади [1].

Водночас були змінені й функції прокуратури. Зокрема, функція нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство була замінена на організацію та процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку.

Отже, законодавець на конституційному рівні остаточно визначив, що процесуальне керівництво досудовим розслідуванням є самостійною функцією прокуратури, і її реалізація покладається на відповідних прокурорів [2, с. 355].

Процесуальний керівник розглядає клопотання слідчого про застосування заходів забезпечення кримінального провадження і приймає рішення про дачу чи відмову дачі згоди на його розгляд слідчим суддею, при цьому це не формально-механічний процес, а відповідальне юридичне рішення, що вимагає від прокурора ретельного дослідження всіх матеріалів досудового розслідування, яким слідчий обґрунтовує потребу проведення слідчої (розшукової) дії чи прийняття слідчого (розшукового) рішення [3, с. 219]. Тому вимоги, що висувалися тоді, коли остаточне рішення з цього

питання прокурор приймав сам, є обов'язковими і сьогодні. При обґрунтуванні рішення про дачу дозволу на проведення слідчої (розшукової) дії чи обрання запобіжного заходу слідчий суддя не має права вносити до своєї ухвали будь-які дані, не зазначенні у клопотанні слідчого, адже в іншому випадку суддя виконуватиме не властиву йому функцію. Більш того, скарга слідчого на рішення процесуального керівника про відмову дачі згоди на звернення з клопотанням до слідчого судді розглядається лише вищестоящим прокурором, який приймає з цього питання остаточне рішення, що не підлягає оскарженню до суду (ч.4 ст. 313 КПК України) [4, с. 712].

24.02.2022 р. Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» введено воєнний стан в Україні [5]. Воєнний стан – це особливий правовий режим, який може бути введеним в Україні на всій її території чи в окремих її місцевостях, у випадках збройної агресії або ж загрози нападу, небезпеки державній незалежності України та її територіальній цілісності. Такому правовому режиму властиві наступні ознаки: надання додаткових повноважень представникам окремих державних органів (зокрема, наприклад, органам виконавчої влади, військовим командуванням); можливість обмеження конституційних прав і свобод громадянина у встановлених законом виключних випадках та порядку; настання особливого періоду для проведення мобілізації; початок дій окремих норм Кримінального Кодексу України (далі – ККУ), властивих військовому періоду тощо [6].

Правовий режим воєнного стану, відповідно до Закону України “Про правовий режим воєнного стану” від 12 травня 2015 року, визначає порядок функціонування органів державної влади в умовах збройної агресії та загрози національній безпеці, незалежності, територіальній цілісності держави, проте він не у повній мірі регулює ситуацію, яку зумовлює збройний конфлікт [7]. При цьому норми міжнародного гуманітарного права закріплюють правову рамку, крізь яку оцінюється поведінка сторін конфлікту та які їх дії можуть становити найтяжчі міжнародні злочини – порушення законів та звичаїв війни. З лютого цього року правоохоронна система України опинилась під своєрідною “лавиною” таких правопорушень. З однієї сторони, фіксуються факти вчинення воєнних злочинів, як, наприклад, напади на цивільні об'єкти, вбивства цивільних осіб, сексуальне насильство та інші, які вимагають належної уваги до деталей, значних зусиль для проведення розслідування та відповідних знань

міжнародних стандартів для здійснення належної правової кваліфікації діянь. З іншої сторони, значна кількість фактів правопорушень, спрямованих проти національної безпеки, вимагають системного залучення ресурсу правоохоронних органів для їх дослідження. На фоні цього залишаються загальнокримінальні правопорушення як маркер правопорядку у будь-якому регіоні. Тому в цих умовах вкрай важливо аби кримінальне процесуальне законодавство України надавало всі можливості для системи правосуддя виконувати покладені на неї поточні завдання та подолати нові виклики.

Ведення активних бойових дій та відсутність у правоохоронних органів України доступу до територій, де було вчинено злочини, зумовлюють виникнення проблем на етапі здійснення досудового розслідування, зокрема щодо: особливостей проведення окремих процесуальних дій (зокрема, дистанційний допит свідків, огляд та збереження інформації з відкритих джерел), прийняття та оформлення процесуальних рішень (у тому числі щодо доступу до суду), здійснення досудового розслідування за відсутності підозрюваного (*in absentia*), відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, удосконалення системи захисту свідків, потерпілих, фахівців, що працюють з такою категорією справ, зміна строків розслідування такої категорії справ (не мають спливати щонайменше до деокупації територій, де вчинено злочин). Ці проблеми залишаються актуальними з 2014 року, проте наразі значно розширилась географія територій, у межах яких вони виникають.

З 24 лютого 2022 року до Кримінального процесуального кодексу України вже дев'ять разів були внесені зміни. Зокрема, редакція статті 615 Кодексу, яка встановлює особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану, вже змінювалась три рази. Верховна Рада України продовжує розглядати законопроекти різного спрямування, які пропонують зміни до кримінального процесуального законодавства України.

Так, 27 липня 2022 року Верховна Рада України проголосувала в цілому за Закон України “Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану”. Як зазначено у пояснювальній записці, з метою забезпечення оперативного та ефективності розслідування злочинів в умовах воєнного стану, та особливо в районах проведення активних бойових дій або максимально наближених до них територіях, слід

внести відповідні зміни до статей 238, 241, 615 КПК України, щодо визначення порядку видачі трупу, освідування особи, затримання осіб, обрання або продовження строку тримання під вартою. Крім цього розширено повноваження керівника органу прокуратури. Зокрема, у п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України передбачено істотне розширення повноважень прокурора шляхом делегування йому окремих повноважень слідчого судді щодо вирішення низки питань, а саме про:

- здійснення приводу (ст. 140 КПК України);
- тимчасовий доступ до речей і документів (ст.ст. 163, 164 КПК України);
- накладення арешту на майно (ст.ст. 170, 173 КПК України);
- застосування або зміну запобіжного заходу (ст. 186 КПК України);
- застосування запобіжного заходу (ст. 187 КПК України);
- дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу (ст.ст. 189, 190 КПК України);
- строки досудового розслідування (ст.ст. 219, 249 КПК України);
- проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування (ст. 232 КПК України);
- проведення слідчих (розшукових) дій, які пов'язані з обмеженням конституційних прав учасників кримінального провадження (проникнення до житла чи іншого володіння особи (ст. 233 КПК України), обшук (ст.ст. 234, 235 КПК України), отримання зразків для проведення експертизи (ст. 245 КПК України);
- дозвіл на проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи (ст.ст. 233–235 КПК України);
- відібрання зразків для експертизи (ст. 245 КПК України);
- надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст.ст. 246–248 і 250 КПК України);
- обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–115, 121, 127, 146, 146-1, 147, 152–156-1, 185, 186, 187, 189–191, 201, 255–255-2, 258–258-5, 260–263-1, 294, 348, 349, 365, 377–379, 402–444 КК України, а у виняткових випадках також у вчиненні інших тяжких чи особливо тяжких злочинів, якщо затримка в обранні запобіжного заходу може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення або втечі особи, яка підозрюється у вчиненні такого злочину [8].

Варто зазначити, що ці повноваження керівника органу прокуратури у випадку неможливості виконання слідчим суддею в установлені законом

строки відповідних повноважень стосуються всіх злочинів без винятку. Водночас той перелік, що міститься у ст. 615 КПК України, стосується виключно повноважень прокурора на обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою строком до 30 днів, а тому законодавець розширив повноваження керівника прокуратури в умовах воєнного стану тобто застосував синергію його повноважень [9, с 1317], .

Висновок: протидія злочинам, які скоюються під час воєнного стану, вимагає від правоохоронних органів не тільки мобільності та узгодження дій, а в першу чергу оперативності, а тому тимчасове розширення функцій прокурора щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування є доцільним.

Література:

1. Конституція України Електронний ресурс <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Тертишник В.М. Конституція України – Науково-практичний коментар. Київ: Алерта. 2022. 430 с.
3. Кримінальний процес України: академічний курс у 3 т. Т.1: Загальна частина / (В.Т. Нора, Н.Р. Бобечко, М.В. Багрій та ін.); за ред.. акад.. НАПрН України, д-ра юрид. наук, проф. В.Т. Нора, д-ра юрид. наук, проф. Н.Р. Бобечка. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. 912 с.
4. Тертишник В. М. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Вид. 19-те, доповн. і перероб. Київ: Алерта. 1128 с.
5. Указ Президента України 64/2022 від 24 лютого 2022 року URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
6. Васильєв С. В., Маляр С. А. Правові засади запровадження режиму воєнного стану в Україні. Наука і техніка сьогодні. 2022. № 3 (3). С. 22–30.
7. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
8. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану»: Закон України від 27 липня 2022р. №2462-ІХ. Голос України. 2022. №174.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дот., допов., та CD) Уклад. і голов. Ред.. В.Т. Бусеел. – К . :Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.

Юрчишин Ю.В.,

начальник відділу ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань та

*інформаційно-аналітичної роботи Чернівецької обласної прокуратури,
молодший радник юстиції, кандидат юридичних наук,
м. Чернівці, Україна*

ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО УЧАСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

Законом України №2322-1X від 20.06.2022 року затверджено Антикорупційну стратегію на 2021-2025 роки і у п.3.1.5 зазначено, що ... внутрішні управлінські процеси в органах прокуратури не завжди є прозорими та ефективними [1], а тому для забезпечення ефективної боротьби з корупцією необхідно, в першу чергу, чітко розподілити обов'язки між конкретними інституціями, забезпечити наявність спеціалізованих органів, що відповідали б за протидію корупції, або ж спеціалізованих осіб, на яких покладаються обов'язки з боротьби з корупцією за допомогою правоохоронних органів. У міжнародній спільноті склалося загальне розуміння того, що за виконання та проведення моніторингу антикорупційних законів і заходів мають відповідати зазначені органи чи особи, які мають відповідні повноваження, ресурси і кваліфікацію, а також повинні бути захищені від неправомірного політичного тиску, для чого необхідні механізми забезпечення високого рівня їхньої структурної, операційної та фінансової автономії.

Одним зі шляхів викорінення корупції законодавець вважає реформу наявних і створення нових органів, які здійснюють протидію корупційним виявам. Зокрема, 14 жовтня 2014 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про запобігання корупції», яким визначено систему спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції. У вказаному законі визначено роль і місце органів прокуратури щодо здійснення антикорупційної діяльності.

Відповідно до ст. 7 Закону України від 14 жовтня 2014 року «Про прокуратуру» однією зі складових системи прокуратури України є Спеціалізована антикорупційна прокуратура, яка утворюється на правах самостійного структурного підрозділу в Офісі Генерального прокурора. Законом закріплено вичерпний перелік функцій Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, а саме: здійснення нагляду за

додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України; підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях; представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених цим законом і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями [3].

Процесуальна компетенція Спеціалізованої антикорупційної прокуратури стосується розгляду і вирішення звернень громадян, запитів і звернень народних депутатів України, представників державних, громадських організацій, інших осіб, а також скарг учасників кримінального провадження на дії та рішення детективів і прокурорів. Крім того, слід, на нашу думку, погодитися з твердженням, що основним завданням нагляду в діяльності антикорупційної прокуратури є забезпечення належної, ефективної організації нагляду за дотриманням режиму законності під час здійснення оперативно-розшукової та кримінальної процесуальної діяльності підрозділами Національного антикорупційного бюро України [2].

Отже, спеціальний антикорупційний орган – це незалежний, структурно автономний і самостійний та підзвітний державний орган, наділений в установленому порядку відповідними державно-владними повноваженнями з метою здійснення завдань і функцій у сфері запобігання корупції, що спирається у процесі реалізації своїх повноважень на високий рівень професійної підготовки працівників, а також на достатні фінансові та матеріально-технічні ресурси. Основними його ознаками є: незалежність і самостійність, структурна та операційна автономія, підзвітність, доступність, прозорість, відкритість, високий рівень спеціалізації працівників, фінансування за рахунок коштів державного бюджету тощо. Іншими ж ознаками спеціального антикорупційного органу будуть: порядок його створення та діяльності, компетенція, передбачені законодавством спеціальні функції і державно-владні повноваження, функціональна взаємодія з іншими органами в процесі реалізації своїх повноважень тощо.

Аналізуючи норми законодавства варто зазначити деяку неузгодженість у правових нормах щодо організації діяльності САП та її взаємодії з іншими правоохоронними органами у розслідуванні корупційних злочинів.

Досудове розслідування кримінальних корупційних правопорушень (злочинів) чинним законодавством України покладено на детективів НАБУ. Прокурорський нагляд за діяльністю детективів НАБУ у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням – на Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру, яка у свою чергу є структурним підрозділом Офісу Генерального прокурора.

Аналіз законодавства України дозволив зробити висновок про те, що у державі наявні суттєві суперечності щодо функцій і повноважень органів прокуратури.

Зокрема, присутня законодавча неузгодженість функцій Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (як і функцій прокуратури України загалом, закріплених у ст. 2 Закону України «Про прокуратуру») зі ст. 131-1 Конституції України, яка після внесення змін відрізняються.

Так, у положенні Конституції (ст.131-1 у Розділі «Правосуддя») однією з конституційних функцій прокуратури визначено «організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку». Проте в Основному законі держави відсутня така функція як прокурорський нагляд за діяльністю органів досудового розслідування[4, с.354].

Водночас у Законі України «Про прокуратуру» (ст. 2) однією з функцій прокуратури визначено *«нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство»*. Натомість згадка про процесуальне керівництво досудовим розслідуванням міститься лише в частині 3 ст. 43 цього Закону, що присвячена *«підставам для притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності»* [3].

Крім цього, у Законі України «Про прокуратуру» система функцій Спеціалізованої антикорупційної прокуратури не передбачає здійснення нею прокурорського нагляду за здійсненням оперативно-розшукової діяльності, яка проводиться Національним антикорупційним бюро України, у зв'язку з цим, необхідно внести зміни до законодавства.

А згідно з КПК України (ч. 2 ст. 36) прокурор *«...здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням...»* [5, с. 101].

Отже, можна зробити висновок, що різні нормативно-правові акти, які регламентують організацію діяльності прокуратури в Україні, по-різному визначають її функції та повноваження. У зв'язку з цим, доцільним видається оптимізація функцій прокуратури у всіх вищезгаданих актах з метою однакового розуміння і тлумачення закону у такій редакції:

«На прокуратуру покладаються такі функції:

1) організацію та процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими (розшуковими) діями органів правопорядку;

2) підтримання публічного обвинувачення в суді;

3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом;

4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальному провадженні, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян».

Література:

1. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>
2. Про запобігання корупції : Закон України : від 14.10.2014 р. № 1700-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 28.04.2020)
3. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1789-12> (дата звернення: 21.09.2020)
4. Тертишник В.М. Конституція України. Науково-практичний коментар. Київ: Алерта, 2022. 430 с.
5. Тертишник В.М. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Вид. 19-т, допов. і перероб. Київ: Алерта, 2022. 1128 с.

Трибуна Молодого Науковця

Влад Е.А.,

студент 3 курсу юридичного факультету

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,

м. Чернівці, Україна

Науковий керівник: Попович М.В.

завідувач криміналістичної лабораторії Ганса Гросса,

асистент кафедри кримінального права юридичного факультету

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,

м. Чернівці, Україна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку із повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України діюче національне законодавство змушено було зазнати цілої низки змін. 1 травня 2022 року набрав чинності Закон України від 14 квітня 2022 року «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення порядку провадження кримінального провадження в умовах військового становища», де розширювалися повноваження правоохоронних органів, вирішувались питання щодо затримання особи в умовах воєнного стану. Затримана особа без ухвали слідчого судді, суду чи постанови керівника органу прокуратури в умовах воєнного стану не пізніше 216 годин з моменту її затримання повинна бути звільнена або доставлена до слідчого судді, суду чи керівника органу прокуратури для подальшого розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу стосовно неї. В умовах воєнного стану не можуть бути обмежені такі конституційні права і свободи, які передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63. Тому право особи бути звільненою після 72 годин затримання не може обмежуватись, а подальше її незаконне тримання буде суперечити Конституції України.

На думку Лоскутова Т.О., аналізуючи зміни до статті 615 Кримінального процесуального кодексу України за час воєнного стану виникають певні проблемні питання. Зміни у частині 7 цієї статті полягають у тому, що строк письмового повідомлення про підозру затриманій особі продовжується до сімдесяти двох годин. У разі, коли особі не вручено таку

підозру з моменту затримання протягом визначеного строку, то вона підлягає негайному звільненню. Однак дані зміни не узгоджуються з положенням ч. 2 ст. 211 та п. 3 ч. 3 ст. 212 КПК України, де вказано, що негайне звільнення затриманої особи відбувається через шістдесят годин, а також за умови, що затриману особу до закінчення визначеного строку не було доставлено до суду для розгляду клопотання щодо обрання запобіжного заходу стосовно неї. Це положення підлягає унормуванню тому, що воно пов'язане із закінченням строків обмеження свободи затриманої особи і з недоставлянням такої особи до відповідного органу у визначений термін, де повинно було б вирішуватись питання про обрання запобіжного заходу щодо неї. У даному положенні доцільно врегулювати обов'язковість та максимальну оперативність контролю слідчого судді за законністю затримання особи під час воєнного стану [1, с. 418-421].

На нашу думку, тривале перебування підозрюваного в умовах затримання негативно впливає на його психічне здоров'я та порушує конституційні та процесуальні права. Враховуючи положення статті 29 Конституції України, кожна людина має право на особисту свободу та недоторканість. Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. Беручи до уваги те, що ми живемо в умовах воєнного стану, деякі можуть застосовувати статтю 64 Конституції України, де зазначено, що в умовах воєнного або надзвичайного стану встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [2]. Однак дане положення не може порушувати статтю 29 Конституції України в частині обмеження прав і свобод. Тому під час затримання підозрюваної особи компетентним органам необхідно виконувати це ретельно, не порушуючи Основний Закон та Кримінальне процесуальне законодавство [3, с. 234].

На думку Фоміної Т. Г. та Рогальської В. В., правоохоронні органи можуть зловживати нововведеними змінами до кримінального процесуального законодавства в частині затримання особи та обмежувати права підозрюваного. Варто зазначити, що таке положення може супроводжуватись ризиками свавільного затримання, однак враховуючи те, що такі дії можуть вчинятись лише в умовах воєнного стану, то дані приписи обумовлюються обставинами вчинення кримінального

правопорушення. До прикладу, підозрювана особа на територіях, де ведуться активні бойові дії, може безперешкодно втекти на тимчасово окуповану територію нашої держави, переховуватись там та продовжувати свою кримінально протиправну діяльність. [4, с. 373-376].

Отже, нововведені зміни до кримінального права та процесу зумовлені необхідністю вдосконалити національне законодавство в умовах воєнного стану. Проте виникає багато труднощів, які можуть виникнути при розгляді фактичних справ, тому затриманий завжди повинен знати свої права та обов'язки, які передбачені ч. 4 ст. 208 КПК України. Зловживання правоохоронними органами даними приписами може призвести до порушень Основного Закону, що буде мати наслідком порушення конституційних прав і свобод підозрюваної затриманої особи.

Література:

1. Лоскутов Т. О. Правове регулювання кримінального процесуального затримання в умовах воєнного стану / Тимур Олександрович Лоскутов. // Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. – 2022. – №70. – С. 417–423.
2. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
3. Литвиненко О. Г. Затримання особи в умовах воєнного стану / Ольга Георгіївна Литвиненко. // Забезпечення публічної безпеки і порядку в умовах воєнного стану. – 2022. – С. 233–235.
4. Фоміна, Т. Г. Затримання особи в умовах воєнного стану: підстави та уповноважені службові особи на здійснення / Фоміна Т. Г., Рогальська В. В. // Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 4. С. 371-376.

Доголич І. В.,
*студентка 3 курсу юридичного факультету Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича*

Науковий керівник: Кожакарь І.Ю.,
*заступник завідувача відділу криміналістичних видів досліджень
Чернівецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС,
асистент кафедри кримінального права юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТРУПІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна в Україні зумовила появу цілої низки викликів перед системою правоохоронних органів. Зокрема, на деокупованих територіях постійно знаходять масові поховання, в яких виявляють десятки і навіть сотні тіл людей. Така ситуація вимагає посиленої роботи правоохоронної системи, а саме: криміналістів, судово-медичних експертів, слідчих, адже є і лишається актуальними завданнями: ідентифікації тіл загиблих, встановлення обставин, причин та часу смерті.

Отримання зразків з метою дослідження є слідчою дією, порядок проведення якої регулюється ст. 238, 239 та 245 КПК України. На підставі процесуального порядку відібрання проб для експертизи можна умовно поділити на певні види, для яких законодавець передбачає певний порядок їх отримання: зразки речей, зразки документів, біологічні зразки особи. Найпоширеніший вид тесту, в умовах воєнного стану є надання біологічних зразків з тіла померлого (трупа). Також це можуть бути відбитки пальців або зубів провівши судово- медичне дослідження (для встановлення особи, яка залишила сліди, або встановлення особи трупа); різні біологічні матеріали з тіла померлої людини: кров, слина, волосся, нігті тощо (з метою проведення різного роду судово-медичних чи біологічних експертиз) [1, с. 289].

Треба відзначити, що кримінальним процесуальним законодавством прямо не передбачено особливий порядок отримання зразків трупа, ані види зразків. Однак важливим кроком для ідентифікаційного процесу має ухвалений Верховною Радою України Закон України від 09.07.2022 р. «Про державну реєстрацію геномної інформації людини», в якому

сформульовано ключові поняття, зокрема біологічний матеріал, геномна інформація людини, молекулярно-генетична експертиза, Електронний реєстр геномної інформації людини, суб'єкти відібрання біологічного матеріалу і т.д. Відповідно до п. 3 ст. 4 в Україні впроваджено державну реєстрацію геномної інформації з метою серед іншого ідентифікації невпізнаних трупів людей, їх решток та частин тіла людини [2].

При розслідуванні воєнних злочинів типовою є необхідність ідентифікації трупів, яка може здійснюватися візуально за ознаками зовнішності, супутніми речами та документами або за допомогою досліджень судово-медичної одонтології, генотипічного дослідження). Разом з тим, робота експерта значно ускладнюється у таких випадках:

- коли труп перебував тривалий час на відкритому вологому повітрі, був похований у вологих ґрунтах;
- коли труп похований у «масових могилах», оскільки це є причиною втрати особистих речей, жетонів чи документів на місці поховання;
- коли труп розчленований внаслідок тяжких вибухових, вогнепальних та інших травмувань;
- коли труп пошкоджений впливом тварин (собаки, борсуки та ін. тварини відчувають запах неглибоко прикопаних тіл);
- виявлення скелетованих трупів
- коли труп кілька разів переміщався сторонніми особами, змінювалось місце поховання, при цьому частково змінювалася і слідові картина [3, с. 372].

У померлих зразки відбираються у зразки для експертизи. Це може бути будь-який біологічний матеріал: кров, м'які тканини, окремі кістки та їх фрагменти [4, с. 319]. Ці зразки направляються у науково-дослідні експерто-криміналістичні центри, які мають сертифіковане обладнання та фахівців молекулярно-генетичної експертизи. Бази централізованого обліку генетичних ознак людини зберігають кожен зразок під унікальним ідентифікатором. Для порівняльних досліджень отримуються зразки від кровних родичів померлого, для цього придатний зразок особи однієї статі з померлим.

Держателем Електронного реєстру геномної інформації є Міністерство внутрішніх справ України. Електронний реєстр є функціональною підсистемою єдиної інформаційної системи МВС України. Адміністратором Електронного реєстру є уповноважена МВС України юридична особа, що належить до сфери його управління або перебуває у його підпорядкуванні [2].

У цьому контексті важливим є зарубіжний досвід ідентифікації трупів в умовах воєнних конфліктів. Фахівці говорять про спеціальні програми ДНК-ідентифікації, в рамках яких вдалося ідентифікувати десятки тисяч осіб. Дві найбільші програми аналізу ДНК на сьогоднішній день допомогли ідентифікувати тисячі людей, убитих на Балканах між 1991 і 2000 роками, і приблизно 1700 осіб, убитих у вересні 2001 року під час нападу на Всесвітній торговий центр у Нью-Йорку в США.

У невеликих програмах ідентифікації за допомогою ДНК, працюють лише кілька осіб, а процес дуже схожий на процес використання ДНК для підтвердження передбачуваної ідентифікації. Однак, коли програма ідентифікації передбачає необхідність сотні чи навіть тисячі невстановлених осіб, важливо враховувати наступні тези:

- для програми ідентифікації людських останків на основі ДНК, слід кількісно оцінити розмір та вартість програми: кількість осіб які, ймовірно, будуть ідентифіковуватись, кількість залишків з яких можна створити профіль ДНК і кількість зниклих безвісти осіб, для яких повинна бути отримана достатня кількість еталонних зразків від їх родичів;

- необхідно враховувати додаткову вартість і складність експертиз;

- завдання обробки сотень або тисяч людей часто є складними та будуть перевищують можливості більшості лабораторій, тому для цього може знадобитися розширення існуючих потужностей або зовнішній підряд роботи;

- реалізація такої програми може вичерпати можливості місцевої судово-медичної служби та зробити її нездатною проводити повсякденні медичні експертизи;

- прийнятні рівні забезпечення та контролю якості необхідно зробити значно вищими при роботі з такими великомасштабними дослідженнями;

- слід очікувати труднощі в роботі з родичами померлих осіб. Широкомасштабні програми ідентифікації наслідків військових конфліктів займають кілька років. Цей факт представникам державної влади слід пояснити родинам зниклих безвісти людей;

- має бути «стратегія виходу», за допомогою якої процес можна завершити, коли вартість і складність переважають соціальну користь [5].

Отже, в умовах агресивної війни навантаження на систему правоохоронних органів та експертних установ стрімко зростає. Потреба ідентифікації значної кількості трупів вже стала сумною традицією, що

супроводжує деокупацію територій. В цих умовах українським фахівцям необхідно адаптуватися до нових умов праці та враховувати зарубіжних досвід. Задля того аби систематизувати та покращити роботу у цій сфері можливим є виокремлення окремих підрозділів або створення спеціальних слідчих комісій при Міністерстві оборони України, що сприятиме швидшому процесу роботи. Також важливим є створення системи одонтологічного обліку та дактилоскопічного обліку, що дасть можливість швидко ідентифікувати тіло.

Література:

1. Антонюк П. Є., Антощук А. О., Куций Р. В. Тактика отримання зразків в кримінальному провадженні. Право і суспільство. 2021. Вип. 5. С. 281–289.
2. Закон України від 09.07.2022 р. «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text>.
3. Дуфенюк О.М. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні питання. Юридичний електронний журнал. 2022. № 4. С. 369–374.
4. Басюк Л. О. Отримання зразків для експертизи в кримінальному провадженні: проблемні аспекти. Інновації в криміналістиці та судовій експертизі: матеріали міжві-дом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2021 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С.318–319.
5. Missing People, DNA Analysis And Identification Of Human Remains – International Committee of the Red Cross. С.19–29.

Доголич І.В.

*студентка 3 курсу юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна.*

Науковий керівник: Шевчук А.В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна.*

ЩОДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТУ НЕЗАКОННОГО ВИКОРИСТАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ З МЕТОЮ ОТРИМАННЯ ПРИБУТКУ

З перших днів повномасштабного вторгнення суспільство об'єдналось щоб дати відсіч ворогу, забезпечити наших воїнів необхідними речами та допомогти українцям, які постраждали внаслідок обстрілів і були вимушені покинути власні домівки. Внаслідок такої консолідації суспільства розвиток волонтерства та благодійництва досягнув безпрецедентного рівня. Але в той час як деякі щиро та безкорисно жертвували на потреби армії та переселенців, інші відкрили новий спосіб отримання прибутку, наживаючись на чужому горі та біді. Такого роду діяння мали місце на теренах України уже з 2014 року, однак під час воєнного стану вкотре гостро постало питання їх правової регламентації. Саме тому, Законом № 2155-IX від 24.03.2022 в Кримінальний кодекс України було внесено нову статтю – 201², що передбачає кримінальну відповідальність за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. Дана норма набула чинності 3 квітня 2022 р [1].

Внесення статті 201² є своєчасною відповіддю законодавця на виклики та проблеми, які були спричинені воєнним станом. За даними Національної поліції України, станом на 31 серпня в Україні зареєстровано понад 370 кримінальних проваджень щодо розкрадання гуманітарної і благодійної допомоги, а також пожертв [2].

Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 201² КК України, характеризується вчиненням діянь у таких формах, як продаж товарів

(предметів) гуманітарної допомоги; використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги; укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном, з метою отримання прибутку, вчинені у значному розмірі.

Варто зазначити, що законодавець встановив мінімальну межу загальної вартості гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, за наявності якої можна притягнути винуватих осіб до кримінальної відповідальності. Ця межа становить 434 тис 175 грн і більше – до цієї суми кваліфікація, очевидно, відбуватиметься за іншими нормами (ст. 190, ст.191). Також п.2 Примітки до цієї статті встановлює розміри предмета кваліфікованого та особливо кваліфікованого складів даного правопорушення – великий чи особливо великий (1 млн 240 тис 500 грн і більше та 3 млн 721 тис 500 грн і більше, відповідно). [3, с.187].

Незважаючи на те що, дана стаття розміщена не в розділі VI «Кримінальні правопорушення проти власності», а в розділі VII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» одразу за нормами, присвяченими контрабанді (ст. 201) і «контрабанді лісу» (ст. 201¹), основним безпосереднім об'єктом незаконного використання гуманітарної допомоги з метою отримання прибутку є підстави визнати відносини власності.

Основними аргументами на користь даного твердження, по-перше, є те що гуманітарна допомога, і благодійні пожертви, які фігурують у ст. 201² КК України, як предмет цього кримінального правопорушення, можуть надходити не лише із-за кордону, а й з різних регіонів усередині країни, тому шкода господарським правовідносинам, які забезпечують встановлений порядок переміщення предметів через митний кордон України може і не завдаватись.

По-друге, ст. 201² КК України, судячи з її тексту, покликана забезпечувати дотримання встановленого порядку використання та розпорядження вже отриманих і наявних гуманітарних вантажів, допомоги і благодійних пожертв, а не встановлений порядок переміщення таких предметів через митний кордон України, який, очевидно, при вчиненні дій, заборонених ст. 201² КК України, не порушується.

За твердженням науковців, у разі відсутності в кримінальному законодавстві відповідної статті, перераховані у ній дії у переважній більшості випадків визнавалися б розкраданнями, а саме такими посяганнями на власність, як: 1) розтрата, коли чуже майно припиняє існувати в попередній натурально-речовій формі; 2) привласнення –

звернення на свою користь чи користь інших осіб майна, яке перебуває у правомірному володінні винного, будучи ввіреном йому чи переданим у його відання; при привласненні майно зберігає своє існування у натурально-речовій формі; 3) заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ст. 191 КК України) [4]. Окрім цього, зазначені діяння доволі часто містять ознаки, що властиві крадіжці або шахрайству.

Ще одним аргументом є те, що Розділом VII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» охороняються правовідносини у сфері підприємницької діяльності. Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про підприємництво», підприємництво – це безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку [5]. В той час як норми статті 201² КК України направлені на охорону правовідносин, які пов'язані з волонтерством та благодійною діяльністю, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику [6].

Таким чином, можна дійти висновку, що законодавець, під час криміналізації даного діяння, мав на меті забезпечувати дотримання встановленого порядку використання гуманітарної допомоги і благодійних пожертв, а також запобігти незаконному заволодінню чи використанню гуманітарної і благодійної допомоги з метою збагачення.

Література:

1. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року № 2341-III.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. 30 000 справ щодо воєнних злочинів, арешт активів на 28 млрд грн та розкрадання гуманітарки. Велике інтерв'ю з головою Нацполіції
URL: <https://forbes.ua/inside/30-000-sprav-shchodo-voennikh-zlochyniv-aresht-aktiviv-na-28-mlrd-grn-ta-rozkradannya-gumanitarki-velike-intervyu-z-golovoyu-natspolitsii-31082022-7986?fbclid=IwAR13CjR6jzqB0f9RUtmbz8KuUY6ypuMMe-V0sZBK-Aa5TkvjfQGs5yvbAxw>

3. Шевчук А.В., Боднарчук О.М. Кримінальна відповідальність за розкрадання гуманітарної допомоги. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2022. Вип. 72. Ч.2 С. 184-191.
4. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : наук.-практ. комент. А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін .; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ : Норма права, 2022. 278 с.
5. Закон України «Про підприємництво» від 07.02.1991 № 698-XII
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text>
6. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 05.07.2012 № 5073-VI
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>

Дубчак О.Е.,
*студентка 3 курсу юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

Науковий керівник: Стратій О.В.,
*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінального права юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

ПСИХОЛОГІЯ ЗЛОЧИНЦЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В таких нелегких умовах сьогодення, рівень злочинності все ж складає високий відсоток. Наше суспільство стикнулось із новими та жорстокими умовами життя. Здавалось би, фокус громадян зосереджується лише на військових діях та всебічній допомозі на фронті чи в тилу. Проте реалії свідчать про інше. Тисячі залишених помешкань з майном, проблеми з продовольством, величезна кількість незареєстрованої зброї, безвладдя в окремо взятих населених пунктах – усе це зрештою позначилося на криміногенній обстановці.

Слід розпочати із зазначення правового режиму воєнного стану. 24 лютого 2022 року російська федерація розпочала широкомасштабну збройну агресію проти України, вбиваючи громадян України та руйнуючи міста і села внаслідок наступальних бойових дій, зокрема через ракетні, артилерійські та авіаційні удари. З метою надання відсічі агресору й захисту суверенітету та територіальної цілісності держави, Указом Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. в Україні було введено воєнний стан. Досліджуючи сутність та зміст правового режиму воєнного стану слід зазначити, що воєнний стан це-особливий правовий режим, який встановлюється в державі або на окремих її територіях. Введення правового режиму надає особливі повноваження, тобто особливі права, органам виконавчої влади, військовому командуванню, органам місцевого самоврядування, а також концентрації необхідних ресурсів для забезпечення оборони держави. Слід також вказати, що введення правового режиму воєнного стану передбачає тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і

законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1, с. 8].

Окремо, слід проаналізувати значення психологічних ознак злочинця. Без сумніву, знаючи загальні характеристики злочинця, його особливості та типологічні риси, не можна водночас забувати, що в будь-якій сфері практичної діяльності із протидії злочинності співробітник правоохоронного органу завжди має справу з особистістю. Тому у всіх випадках він зобов'язаний мати на увазі індивідуальну неповторність кожного конкретного підозрюваного, обвинуваченого чи засудженого. Ознаки особи злочинця є взаємозалежними, вони органічно поєднані, утворюючи єдиний соціально-біологічний зміст людини. Справді, соціально-психологічні, біофізичні, юридичні та інші ознаки, навіть ті, які переважно є за межами складу злочину безпосередньо впливають на нього. Ці ознаки через їх різноманіття унеможливають формулювання єдиної законодавчої категорії особи злочинця, але обов'язково повинні досліджуватися, встановлюватися та враховуватися судом під час визначення правових наслідків злочину на етапі індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання або їх виключення [2, с. 58-60]. Аналізуючи особистість кожного злочинця окремо можна краще збагнути підґрунтя вчиненого правопорушення. Задля розуміння ситуації, варто вказати певну статистику. До прикладу, у структурі сучасної злочинності можна виділити групи злочинів, де психологічна складова, відіграє чи не вирішальне значення. Маються на увазі насильницькі злочини, вчинені з особливою жорстокістю, злочини, вчинені на ґрунті залежності (алкогольної, наркотичної, токсичної, ігрової), злочини осіб, що мають психічні відхилення чи аномалії, злочини на ґрунті фанатизму чи ксенофобії, вчинення злочинів у стані сильного душевного хвилювання та інших релевантних станах.

Задля повного розкриття теми, вважаємо доцільним наступним чином розглянути певні особливості психологічного портрету злочинця в умовах війни. Взагалі, метод «психологічного портрету» - це спроба використовувати поведінкові і психодинамічні принципи психології в прикладній області, що значно підвищують ефективність розслідування. Слід вказати, що думки, емоції, почуття та переживання злочинця, реалізовані в злочині, в той же час є проявами його особистості. Більше того, створюючи портрет злочинця, одразу ж буде впливати загальна картина

злочину та ключові моменти, які в подальшому будуть сприяти викриттю злочину [3, с. 496].

В умовах сьогодення людей, які не мають стійкої позиції, вразливих та сприятливих до злочину, легко переконати і схилити до співпраці на сторону агресора. На даний момент, ми стикнулись з досить критичною ситуацією, а саме – колобораціонізм та всебічна допомога окупанту. В даному випадку, рушійну силу тут складає пропаганда, яка переконує громадян вчинити злочинні дії проти власної країни. Так, звичайно і мотиви внутрішнього переконання чи особиста помста теж має місце бути. Психічно нестабільних людей завжди легше підбурити до вчинення протиправних дій, особливо використовуючи при цьому методи психологічного тиску, вербування, шантажу та фізичного примусу. Вирішення цієї ситуації лише одне – суворе покарання та постійний моніторинг правоохоронних органів задля уникнення ще більшого поширення даного злочину.

Отже, на основі вищевикладеного слід зробити висновок, що психологія злочинця в умовах війни змінюється. Внутрішні переконання особи в більшості випадках руйнуються та несуть згубний характер для всього суспільства. Більше того, хаос та неконтрольованість певних територій породжує високий рівень злочинності та безвідповідальності за це. Дана проблема є надзвичайно актуальною сьогодні і потребує вирішення, в тому числі й на законодавчому рівні.

Література:

1. Лобко М. М., Семененко В.М., Фучко А.Й. Деякі аспекти правового режиму воєнного стану в Україні: порядок введення та припинення дії / Збірник наукових праць Центру воєнних стратегічних досліджень Національного університету оборони України ім. І. Черняховського. Київ, №2(66) 2019, с. 6-13.
2. Куликович А.Ю., Значення психологічних ознак особи злочинця: кримінологічний аналіз / Південноукраїнський правничий часопис «Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення». Одеса, №1 2018, с. 58-60.
3. Самсонюк А.М., Психологічний портрет злочинця російсько-української війни / Збірник наукових конференцій університету «Житомирська політехніка». Житомир, 2022, с. 496.

Зеля Р.І.,
студентка 1 курсу,
ПВНЗ «Буковинський університет»

Науковий керівник: Кельбя С.Г.,
кандидат юридичних наук, доцент,
м. Чернівці, Україна

КРИМІНАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ: РОЗВИТОК ТА ПРАКТИКА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Потреба у використанні психологічних знань у різноманітних ділянках практики привела до розвитку прикладних галузей психологічної науки, пов'язаних з "обслуговуванням" таких сфер практичної діяльності, як юриспруденція, освіта, медицина, праця, управління, спорт та ін. На стику психології і юриспруденції виникла кримінальна психологія, головне завдання якої – внести свій вклад у вирішення складних проблем зміцнення правової основи держави, посилення боротьби з правопорушеннями і злочинами. Психологічні знання потрібні кожному юристу та криміналісту, так як дозволяють йому пізнати психічні особливості особистості, її властивості, які обумовлюють специфіку її поведінки, діяльності, спілкування і т.п.

Уже більше дев'яти місяців українці живуть із постійним відчуттям страху. Його посилюють звуки повітряних тривог, вибухів, обстрілів і залпів артилерії. Це активує реакцію на виживання в складних умовах, відому як "бийся, тікай або завми". При цьому людина постійно перебуває в стані афекту, під час якого знижується ступінь самоволодіння: дії та вчинки здійснюються за особливою емоційною логікою, а не за логікою розуму. Супроводжується різко вираженими руховими та вегетативними проявами та змінами в роботі внутрішніх органів. Відповідно до цього, поширюється злочинність, зокрема кримінальна. Кожен злочин ґрунтується на психології. Побудова системи кримінальної психології за принципами загальної психології означала б не вирішення проблеми, а коментування окремих психологічних закономірностей фрагментарними відомостями з галузі криміналістики, тобто – поширення проблем власне кримінальної психології в константному і пошуковому матеріалі загальної психології. Кримінальна психологія – галузь юридичної психології, яка вивчає психологічний механізм правопорушень і психологію

правопорушників, проблеми утворення, структури, функціонування і розпаду злочинних груп. Кримінальна психологія з'ясовує ті психічні закономірності, які проявляються в процесі формування злочинної установки особистості, у ході утворення злочинного наміру, підготовки і здійснення злочину. Вона досліджує особистість злочинця, структуру і психологічні особливості злочинних груп [1 с. 60]. Кримінальна психологія також вивчає психологічні закономірності поведінки особи в криміногенній ситуації і розробляє рекомендації по профілактиці злочинності, досліджує психологічні аспекти необережної злочинності. Злочинність – не тільки сукупність злочинних діянь, але і сукупність осіб, які їх здійснюють. При дослідженні стану, структури і динаміки злочинності аналізуються не тільки факти злочинів, але і контингент злочинців. Узагальнення суб'єктивних даних дозволяє точніше прогнозувати динаміку злочинності, її вплив на соціальні процеси, науково обґрунтовано будувати організацію боротьби із злочинністю. У вітчизняній кримінальній психології відкидається підхід про "природженого злочинця", реалізується діалектичний погляд, в якому повинні враховуватися і біологічне, і соціальне в даній конкретній особистості. При цьому провідне місце у формуванні психологічних особливостей злочинців відводиться соціальним факторам. Навіть суто вроджені і спадкові властивості індивіда не звільнені від впливу макро- і мікросередовища. Але існують і біологічні передумови до протиправної поведінки. До них, зокрема, відносять такі:

- * патологія біологічних потреб (причина багатьох сексуальних викривлень і статевих злочинів);

- * неврастенія, психопатія та інші нервово-психічні захворювання;

- * спадкові захворювання (особливо захворювання дітей, викликані алкоголізмом батьків);

- * психофізичні навантаження, конфліктні ситуації, використання нових видів енергії, які призводять до різних захворювань і виступають кримінальним фактором. Таким чином, при вивченні злочинної поведінки необхідно враховувати співвідношення соціального і біологічного в структурі конкретної особистості, пам'ятаючи про те, що злочинність зумовлена насамперед соціальними факторами, але завжди слід мати на увазі й індивідуально-психологічні, біологічні особливості особистості злочинця. Кримінальна психологія вивчає:

а) психічні закономірності, пов'язані з формуванням антисоціальних настанов, мотивів вчинення злочину і протиправних дій, поведінкою осіб, які характеризуються делінквентністю (схильністю до правопорушень);

б) психологію формування груп правопорушників, роль конкретних обставин і факторів, що сприяють їхній появі;

в) форми і способи діяльності, спрямованої на попередження антисоціальних тенденцій, виявлення причин і умов, що у психологічному аспекті сприяють формуванню антисоціальних настанов та їх проявам, розробляє конкретні заходи профілактичного характеру [2 с. 156].

Але незважаючи на це в Україні за час воєнного стану більш ніж на чверть знизилась кількість облікованих кримінальних правопорушень, у тому числі проти життя та здоров'я особи, на 21% – тяжких злочинів. Суттєво зменшилась кількість кримінальних посягань проти власності – крадіжок, грабежів та вимагань. Але не дивлячись поліпшення криміногенної ситуації, хочеться нагадати, що 7 березня 2022 року набрав чинності Закон України від 03.03.2022 № 2117-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство», яким внесено зміни до низки статей Кримінального кодексу України щодо кримінальних правопорушень проти власності, а саме до: статті 185 (Крадіжка); статті 186 (Грабіж); статті 187 (Розбій); статті 189 (Вимагання); статті 191 (Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем); статті 432 (Мародерство) [3].

Отже, за специфікою досліджуваних проблем і практичної спрямованості кримінальна психологія нерозривно пов'язана з юридичною наукою і практикою. Разом з тим кримінальна психологія є прикладною галуззю психології, так як базується на загальній і соціальній психології. Особливо зараз, у період воєнного стану, характерним є розвиток психологічної науки, використання її рекомендацій у різних сферах людської діяльності. У системі наукових знань, що сприяють удосконаленню правозастосовної діяльності, важливе місце посідає кримінальна психологія. Кримінальна психологія це особлива наука, яка потребує постійного вдосконалення та роботи над нею. Широкі аспекти пізнання особливостей кримінальної психології під час війни та розробки рекомендацій щодо її удосконалення передбачають проведення комплексних досліджень психологів стосовно з'ясування характеристик численних позицій, які визначають специфіку всіх напрямів кримінальної психології.

Література:

1. Основи юридичної психології: Навч. посібник / Н. М. Давидюк. — Чернівці: Рута, 2004. — 60с.
2. Кримінологія і профілактика злочинів: Загальна частина. - К., 1996.- С. 7-8.
3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

Kiril. O.O.,
Law faculty student,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,
Chernivtsi, Ukraine

Scientific adviser: Stratiy O.V.
PhD, Associate Professor of the Department of Criminal Law of Law Faculty
of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,
Chernivtsi, Ukraine

PECULIARITIES OF JUDICIAL EXAMINATION IN CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Over the past 150 years, judicial examination has evolved from occasional handwriting, fingerprinting and other forensic expert examinations to the development of scientific principles of judicial examination, the creation of new types of judicial examinations, and their systematic (for most types of judicial examinations). The development of judicial examination continues today. There are new types and objects of judicial examination, new methods and techniques, modern scientific and technical means and automated information expert technologies [1, p. 73].

Judicial examination is a multifaceted concept, which in practical terms means judicial expert activity, scientific – a branch of knowledge, procedural – a source of evidence, in proving – a means of proof, epistemological – a special type of research, law enforcement – the process and results of the application of special knowledge.

In the context of judicial examination as a specific type of activity to establish the circumstances of the event under investigation in the course of legal proceedings, the distinction between scientific and practical knowledge pursues a methodological goal, since forensic examination itself is nothing more than the practical implementation in the form established by law of scientific provisions that are the subject of its theoretical field - judicial examination.

In accordance with the provisions of the general theory of forensic examinations (forensic expertology), it should be noted that the special knowledge of a forensic expert, in addition to general knowledge, includes knowledge of legislative and fundamental normative acts (combat statutes, regulations, etc.) governing military activities, that are those normative documents that are the basis for the organization and practical implementation of

both everyday and combat activities. This is determined primarily by the fact that in order to answer the questions posed by the examination, it is necessary to conduct a study based on the relevant special knowledge.

According to the Decree of the President of Ukraine Zelenskyy V.O. No. 64/2022 "On the introduction of martial law in Ukraine", martial law was introduced throughout the country from 5:30 am on February 24, 2022 in accordance with the military aggression of Russia against Ukraine and on the basis of the proposal of the National Security and Defense Council and in accordance with the current legislation. Martial law was introduced for a period of 30 days, but later it was extended and currently martial law will be in force until February 19, 2023 [2].

In connection with these events, the Order of the Ministry of Justice of Ukraine "On Certain Issues of Ensuring Forensic Expert Activity under Martial Law" No. 1138/5 dated March 14, 2022 came into force, which

1) suspended scheduled inspections of the activities of certified forensic experts who do not work in state specialized expert institutions, unscheduled control inspections of the activities of forensic experts and inspections of the compliance of the workplace, initiated in accordance with the Instruction on the peculiarities of forensic expert activities by certified forensic experts who do not work in state specialized expert institutions, approved by the Order of the Ministry of Justice of Ukraine No. 3505/5 dated December 12, 2011, for the period until the last calendar day (inclusive) of the month in which martial law will be terminated or lifted.

The suspension interrupts the term of the inspections and does not require any additional decisions by the Ministry of Justice of Ukraine as a state body exercising control over the organization of the activities of forensic experts and its interregional territorial bodies;

2) scheduled inspections of the activities of certified forensic experts who do not work in state specialized expert institutions, which were to begin on February 24, 2022, have been postponed in accordance with the adjusted schedule of inspections;

3) the term of consideration of applications and documents submitted to the Central Expert Qualification Commission at the Ministry of Justice of Ukraine in accordance with the Regulation on the Central Expert Qualification Commission at the Ministry of Justice of Ukraine and certification of forensic experts, approved by the Order of the Ministry of Justice of Ukraine No. 301/5 dated March 3, 2015, was suspended from the day of introduction of martial law in Ukraine;

4) the validity of certificates of qualification of a judicial expert has been extended for specialists who, before the introduction of martial law in Ukraine, submitted applications and documents for certification in the Central Expert Qualification Commission under the Ministry of Justice of Ukraine in order to extend the validity of certificates, as well as certificates of qualification of a judicial expert, the validity of which expires during the period of martial law, or within one month after the termination or cancellation of martial law;

5) within three months after the termination or cancellation of martial law, the experts are obliged to take measures to extend the validity of the certificate of qualification of a forensic expert in the manner prescribed by the Regulation on the Central Expert Qualification Commission under the Ministry of Justice of Ukraine and certification of forensic experts, approved by the Order of the Ministry of Justice of Ukraine No. 301/5 of March 3, 2015.

In case of failure of experts to take measures to extend the validity of the certificate of qualification of a forensic expert within three months from the date of termination or cancellation of martial law in Ukraine, the certificate of qualification of a forensic expert is considered invalid in accordance with the requirements of the fifth paragraph of paragraph 4 of Section V of the Regulation on the Central Expert Qualification Commission at the Ministry of Justice of Ukraine and certification of forensic experts, approved by the Order of the Ministry of Justice of Ukraine No. 301/5 dated March 3, 2015. [3].

Guided by all the above, it should be noted that our country is now is going through very difficult times. In today's conditions, the need for perfect functioning of the forensic examination for the full consideration of all including war crimes, to bring to justice every criminal. This will improve the organization of the work of experts and will contribute to the successful fulfillment of the tasks of justice.

References:

1. Avdeeva G. K. Forensic examination: modern opportunities and trends, 2013. p. 73
2. Decree of the President of Ukraine No. 64/2022 "On the introduction of martial law in Ukraine" of February 24, 2022. Electronic resource. Access mode: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
3. Order of the Ministry of Justice of Ukraine No. 1138/5 "On some issues of ensuring judicial activities under martial law" of March 14, 2022. Electronic resource. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0326-22/sp:dark?dark=0#Text>

Лукіян Д.А.

студентка 3 курсу юридичного факультету

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

Науковий керівник: Попович М.В.

завідувач криміналістичної лабораторії Ганса Гросса,

асистент кафедри кримінального права юридичного факультету

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,

м. Чернівці, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Професія судді є однією з найважливіших у правовому регулюванні. Суддя виконує головну роль у здійсненні правосуддя, а тому він повинен володіти високими моральними, правовими якостями. Основні вимоги щодо особи судді в судовому процесі викладені у Кодексі суддівської етики – це насамперед незалежність судді під час розгляду справ, неупередженість та безсторонність при виконанні своїх обов'язків, повага до учасників процесу, старанність, недопускання проявів неповаги до людей, уникання позапроцесуальних відносин із учасниками справи та ін. В той же час, суддя повинен дотримуватися правил і позасудової поведінки, тобто він не може належати до політичних партій, професійних спілок, проте має право брати участь у громадській діяльності, публічних заходах, якщо вони не завдають шкоди його статусу, авторитету суду і не можуть вплинути на здійснення правосуддя та ін. [1]. Наведений аналіз дає нам зрозуміти, що професійна спрямованість суддів є сукупністю моральних, інтелектуальних, характерологічних і психофізіологічних якостей їх особистостей.

З 24 лютого 2022 року через повномасштабне вторгнення російської федерації на території України був запроваджений воєнний стан. З формальної точки зору воєнний стан не впливає на здійснення правосуддя. Зокрема, відповідно до ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства в умовах воєнного стану забороняється. Проте, фактично забезпечити нормальну, без перебоїв роботу судів в такий період досить важко. Під час дії воєнного стану страждає не лише порядок введення судових справ,

нормальне здійснення професійних обов'язків суддів, а й їх психологічний стан, що є вкрай важливим для здійснення суддівської діяльності.

У спеціальних юридичних і психологічних дослідженнях справедливо зазначається, що професійна діяльність суддів відрізняється високою соціальною значущістю, стресогенністю, значними нервово-психічними та інтелектуальними навантаженнями, підвищеною індивідуальною відповідальністю (респонсібілітивністю), багатоплановим й евристичним змістом розв'язуваних судових завдань, варіативністю та нестандартністю ситуацій в умовах дефіциту часу, вираженої організаторською спрямованістю зі значною кількістю комунікативних контактів [2, с. 95]. Тобто, суддя повинен відрізнятися високими моральними параметрами, прагненням до справедливості, індивідуальним підходом до кожної людини, а також поважне ставлення до її особистості.

Необхідними навичками з психологічної точки зору для діяльності судді є:

- емоційна стабільність (вміння володіти сильними емоціями);
- тривала працездатність (властивість всіх психічних явищ в більшій чи меншій мірі зберігати доцільну структуру в умовах впливу несприятливих деформуючих її чинників);
- швидке орієнтування в ситуації, винахідливості, розвиток властивостей уваги, таких як стійкість та розподіл.

Такі якості як уміння керувати своїми почуттями, виявляти витримку, самовладання є необхідними для професії судді. Судова діяльність завжди пов'язана з емоціями, причому частіше всього ці емоції є негативними, бо злочин і сам злочинець викликають у людини почуття обурення, презирства. Проте суддя, внутрішньо переживаючи факти і події, не повинен при їхньому сприйнятті виявляти свої емоції зовні. Його неупереджена поведінка може сприяти встановленню об'єктивної істини щодо кримінальної справи. Крім того, подібна поведінка судді забезпечує виховний вплив судового розгляду [3].

В умовах воєнного стану дуже важко керувати своїми переживаннями, внутрішнім спокоєм, емоціями – це стосується не лише суддів, але і усіх людей, які стали жертвами вторгнення російської федерації на територію нашої держави. На нашу думку, правосуддя як і інші важливі діяльності у правовому регулюванні повинні здійснювати свої функції чітко, правильно навіть в умовах воєнного стану. На разі, дуже важливим для професії суддів є опановувати страх, «не падати духом», старатися

підтримувати свій моральний стан, адже усі зараз повинні підтримувати якомога більше нашу державу. Вкрай важливим зараз є нормальне функціонування усіх державних органів, їх працівників для того аби перемога була якнайближче. Тому, на нашу думку, судді повинні дотримуватися нормативно-правових актів, які стосуються їх діяльності, виконувати свої функції свідомо, володіти вольовими, емоційними якостями, бути освідченими у своїй справі, володіти комунікативними та письмовими навичками і в умовах воєнного стану.

Література:

1. Кодекс суддівської етики Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#n18>
2. Пузанова В. В. Забезпечення психічного здоров'я суддів з метою поліпшення якості здійснення правосуддя / Пузанова В.В., Гладкий В.В. *Правові засади організації та здійснення публічної влади: збірник тез Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Хмельницький, 23–30 квітня 2018 р.)*. Хмельницький: Вид-во Хмельн. ун-ту управл. та права, 2018. С. 94–97. Doi: 10.5281/zenodo.1233009
3. Бедь В. В.. *Юридична психологія: Навч. посіб. 2-ге вид., доп. і переробл.* К.: МАУП. 2003. 436 с.

Онофрейчук О. С.,
студентка 3 курсу юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Науковий керівник: Стратій О. В.,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінального права юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ КЕРІВНИЦТВО ПРОКУРОРА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З лютого 2022 року у зв'язку із агресією Російської Федерації, в Україні був введений воєнний стан. Введення такого правового режиму тягне за собою низку особливостей, а саме – часткове тимчасове обмеження конституційних прав громадян. Такі обмеження можуть проявлятися у встановленні особливого режиму в'їзду та виїзду, перевірці документів, запровадженні комендантської години, відчуженні та вилученні майна усіх форм власності для забезпечення потреб оборони. Враховуючи інтенсивність ведення бойових дій в окремих регіонах нашої країни, питання, що стосуються особливостей функціонування органів прокуратури в умовах воєнного стану, є надважливим.

Велику кількість військових злочинів зареєстровано саме в зоні воєнного конфлікту на сході та півдні держави, а тому важливим як теоретично, так і в практиці є правильне тлумачення та застосування таких кваліфікуючих ознак військових кримінальних правопорушень, як вчинення їх в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, воєнного стану або в бойовій обстановці. Від правильного тлумачення та їх класифікації під час кримінально-правової кваліфікації за статтями розділу XIX Кримінального кодексу України залежатиме дотримання принципу законності, а також однакове застосування норм права судами всіх інстанцій у пов'язаних із цим правовідносинах. Вирішення досліджуваної проблеми набуває актуальності насамперед у зв'язку з продовженням збройної агресії РФ проти України та участі її як рівноправного члена світової спільноти в міжнародних миротворчих місіях (військових операціях) [1, с. 232].

Указом Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 року в Україні введено воєнний стан у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України. Відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» у період воєнного стану не можуть бути припинені повноваження судів, органів прокуратури України, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, та органів, підрозділи яких здійснюють контррозвідальну діяльність [2].

Від початку воєнного стану в діюче законодавство України було внесено цілу низку змін, які викликані реаліями сьогодення. Наскільки виправданими є такі зміни, чи не звужується об'єм прав людей, які потенційно можуть стати об'єктами кримінального переслідування, яким чином органи досудового розслідування мають впливати на дотримання прав людини в умовах війни, як працювати їм в цілому, щоб був збережений баланс інтересів – це лише невеликий перелік питань які постають сьогодні перед нами [3; 4].

Генеральному прокурору, керівнику обласної прокуратури надано повноваження доручати проведення досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування. Така зміна підслідності дозволяється лише у двох випадках: якщо досудове розслідування проводиться неефективно або у разі коли діяльність органу досудового розслідування є неможливою. Слід звернути увагу, що виключно Генеральний прокурор, його перший заступник, заступник мають право доручати іншому органу досудового розслідування здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Бюро економічної безпеки України, а також доручати Бюро економічної безпеки України розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності інших органів досудового розслідування.

Внесеними змінами заборонено доручати проведення досудового розслідування щодо злочинів, які підслідні Національному антикорупційному бюро України. Лише у випадку неможливості виконання цим органом своєї функції Генеральний прокурор – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або Генеральний прокурор має право змінити орган досудового розслідування.

Наразі, прокурору та слідчому дозволено у разі необхідності виготовляти постанови в електронній формі з використанням кваліфікованого електронного підпису або створювати відповідні

постанови з використанням Інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування.

У виключних випадках, керівнику відповідного органу прокуратури надано повноваження слідчого судді, якщо слідчий суддя позбавлений об'єктивної можливості виконувати свої функції, що передбачені статтями 140, 163, 164, 170, 173, 186, 187, 189, 190, 206, 219, 232, 233, 234, 235, 245-248, 250 та 294 Кримінального процесуального кодексу. Також керівнику відповідного органу прокуратури надаються повноваження щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-115, 121, 127, 146, 146-1, 147, 152-156-1, 185, 186, 187, 189-191, 201, 255-255-2, 258-258-5, 260-263-1, 294, 348, 349, 365, 377-379, 402-444 Кримінального кодексу та у разі підозри про вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, якщо затримка в обранні запобіжного заходу може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі особи, яка підозрюється.

Такі повноваження прокурора зумовлені наявністю військового стану, але є виключними. Задля дотримання принципу законності за першої можливості прокурор про прийняті рішення зобов'язаний повідомити прокурора вищого рівня і суд та надати копії відповідних документів не пізніше 10 днів з дня повідомлення. Таким чином, навіть в умовах військового стану зберігається функція судового контролю.

До повноважень керівника органу досудового розслідування під час дії воєнного стану додано можливість створювати міжвідомчі слідчі групи та визначати у їх складі старшого слідчого, який керуватиме діями інших слідчих. Загалом, крім цих особливостей, кримінальне провадження здійснюється із дотриманням загальних норм КПК України.

Зокрема, застосовною є і ст. 233 КПК України щодо того, що слідчий, дізнавач, прокурор має право без добровільної згоди особи, яка ними володіє, до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення, що є особливо актуальним в умовах воєнного стану [3].

Крім того, важливо звернути увагу на п.2 ч.1 ст.615 КПК, яким передбачено, що на період воєнного стану та за умови неможливості виконання слідчим суддею повноважень (перелік міститься в цій нормі) такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури.

Чинна редакція ст. 615 КПК діє з 01.05.2022. Водночас законом «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам» від 15.03.2022 №2137-IX розд.ХІ «Перехідні положення» КПК доповнено п.20⁷. У ньому йдеться про те, що під час дії надзвичайного або воєнного стану тимчасовий доступ до речей і документів, визначених у пп .2, 5, 7, 8 ч.1 ст.162 КПК, здійснюється на підставі постанови прокурора, погодженої з керівником прокуратури [5].

Внаслідок військової агресії російської федерації проти України всі без винятку органи кримінальної юстиції опинилися перед викликом: забезпечити виконання завдань кримінального провадження у складних умовах воєнного стану, якими, відповідно до ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (надалі – КПК України) є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Незважаючи на те, що військові дії на території нашої держави тривають з 2014 року, кримінальне процесуальне законодавство виявилось неготовим до здійснення ефективного кримінального провадження в умовах воєнного стану, що в свою чергу потребувало оперативного внесення змін для належного функціонування всієї системи кримінальної юстиції з дотриманням загальних засад кримінального провадження.

Таким чином, в сучасних умовах вже з перших днів війни постало запитання щодо забезпечення виконання конституційних функцій, вимог закону, при тому, що всі органи кримінальної юстиції мають виконувати свою роботу, але в зовсім інших незвичних умовах. Проблеми, які виникли внаслідок окупації території України, є багатогранними. У зв'язку з цим, дослідження проблематики особливостей досудового розслідування в умовах правового режиму воєнного стану, мають підвищену актуальність та потребують подальшого дослідження.

Література:

1. Топольницький В.В. Особливості регулювання військових правовідносин в умовах особливого періоду, воєнного стану та в бойовій обстановці. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 231-235.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 року. *Офіційний вісник України*. 2015. № 46.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10. Ст. 88.
4. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : наук.-практ. комент. / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін .; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ : Норма права, 2022. 278 с.
5. Гамський О. Які запитання виникли у суддів щодо недавніх змін до КПК. *Закон і Бізнес. Слідство воєнного часу*. Режим доступу: <https://zib.com.ua/ua/152116.html>.

Павлова У.Р.,
студентка 3 курсу юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Науковий керівник: Ющик О. І.,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права
юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ОБРАЗА ЧЕСТІ І ГІДНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ, ПОГРОЗА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЮ В УМОВАХ ВІЙНИ

У зв'язку з початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України та введення військового стану виникають проблемні питання пов'язані із цією подією, які призводять до цілої низки змін в діючому національному законодавстві. З моменту повномасштабного вторгнення РФ в Україну ухвалено тринадцять окремих законів, за допомогою яких внесено понад 20 змін до КК України, серед яких доповнення КК України низкою статей ,зокрема, 435-1 «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю».

Конституція України визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (стаття 3), та встановлює обов'язок кожного неухильно дотримуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (стаття 68). Кожен має право на повагу до його гідності та честі (ст. 297 ЦК України), а також право на недоторканість своєї ділової репутації (ст. 299 ЦК України). Порухення цих прав є підставою для настання відповідальності, передбаченої законодавством. Слід зазначити, що кримінальна відповідальність за образу чинним Кримінальним кодексом України, на відміну від Кримінального кодексу України 1960 року, не передбачена. Публічна особа, як і будь-який громадянин, мають право захистити свої права, порушені внаслідок поширення образливих висловлювань, шляхом звернення до суду з позовом про захист гідності та честі, а також про захист своєї ділової репутації.

18 лютого 2021 р. у парламенті було зареєстровано проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції)» (законопроект № 5102), у якому, зокрема, запропоновано доповнити кримінальний закон ст. 435-1 «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю». Метою законопроекту було визначено «протидію засобами кримінально-правового впливу ворожим інформаційним впливам в умовах триваючої гібридної війни РФ з Україною». [1, с. 214-215].

Відповідно до статті 435-1 Образа честі і гідності, погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна військовослужбовцю, який здійснює заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації, його близьким родичам чи членам сім'ї: карається обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

Виготовлення та поширення матеріалів, які містять образу честі і гідності, погрозу вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна військовослужбовцю, який здійснює заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації його близьким родичам чи членам сім'ї: карається обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк [2]. Згідно з ч. 2 цієї статті також карається виготовлення та поширення матеріалів, які містять відповідну образу або погрозу, адресовану військовослужбовцю або членам його сім'ї. Санкції обох частин статті передбачають покарання у виді обмеження волі на строк від трьох до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк.

На думку видатних вчених-правників М. І. Хавронюка і Р. О. Мовчана, на думку яких, кримінально-правова заборона образи військовослужбовця та погрози йому мала бути розміщена в Розділі XV Особливої частини «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів», до якого законодавець включив подібні заборони (статті 345-346, 350). У вказаному розділі законодавець вже передбачив відповідальність за погрозу військовослужбовцю – працівнику правоохоронного органу (ст. 345 КК України) та за погрозу військовій службовій особі (ст. 350 КК України). Вочевидь, доцільно було змінити ці дві статті, визначивши як потерпілих усіх без винятку

військовослужбовців і близьких їм осіб. Натомість законодавець коментовану статтю включив до Розділу XIX Особливої частини «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)», у якому вже міститься ст. 405 «Погроза або насильство щодо начальника». Має рацію Р. О. Мовчан, який відповідне рішення законодавця називає відвертою законодавчою недбалістю. При цьому вказане рішення призвело не просто до некоректного розміщення розглядуваної кримінально-правової заборони в системі КК України. Справа в тому, що, включивши відповідну норму до Розділу XIX Особливої частини КК України, народні депутати України «забули», що згідно зі ст. 401 КК суб'єктами військових кримінальних правопорушень можуть бути лише військовослужбовці, а також військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів. Відтак відповідне рішення законодавця фактично заблокувало дію коментованої заборони [3, с. 174-175.].

Таким чином, проаналізувавши все вище викладене, можна дійти висновку, нововведені зміни до кримінального права зумовлені необхідністю вдосконалити національне законодавство в умовах воєнного стану.

Література:

1. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : наук.-практ. комент. А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін .; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ : Норма права, 2022. 214-215 с.
2. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року № 2341-III.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Мовчан Р. О. «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми : монографія. Київ : Норма права, 2022. С. 174-175.

Парайко М.І.,
студент 3 курсу юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна

Науковий керівник Попович М.В.
завідувач криміналістичної лабораторії Ганса Гросса,
асистент кафедри кримінального права юридичного факультету,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОКУРОРОМ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повноваження та права, якими наділений прокурор у кримінальному провадженні, надають можливість стверджувати, що він є суб'єктом доказування у кримінальному провадженні, а також й те, що його діяльність спрямована на забезпечення допустимості й достатності доказів для звернення до суду. В умовах воєнного стану, це набуває особливого значення, адже пов'язано із труднощами збирання доказів, також змінюється ситуація досудового розслідування, у певних випадках – відсутня змога проведення невідкладених чи повторних процесуальних дій, наявна і ймовірність використання зібраних доказів у міжнародних та регіональних судових юрисдикціях. Тому метою дослідження є визначення специфіки забезпечення прокурором допустимості доказів у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану.

Незважаючи на наявність ґрунтовних досліджень ролі прокурора у доказуванні, на нашу думку, слід звернути увагу на забезпечення прокурором допустимості доказів в умовах воєнного стану. Зокрема, І.Ю. Кайло пропонує поділити повноваження прокурора у доказуванні на такі групи: 1. Спрямовані на забезпечення дотримання вимог допустимості безпосередньо під час збирання й закріплення доказів (п. 4 ч. 2 ст. 36 КПК – в частині наявності у прокурора права брати участь у здійсненні процесуальних дій і права самостійно їх провадити); 2. Контрольні, в перебігу здійснення яких прокурор має змогу виявити неточності доказового матеріалу, що міститься в матеріалах провадження (пункти 2, 10, 11, 13 ч. 2 ст. 36 КПК); 3. Компенсаційні, спрямовані на усунення недоліків

досудового слідства у випадку попереднього виявлення порушень вимог допустимості (пункти 4–10, 13, 20 і 21 ч. 2 ст. 36 КПК [1, с. 149].

У період воєнного стану варто виділити такі повноваження прокурора щодо забезпечення допустимості доказів:

Загальні повноваження прокурора щодо забезпечення допустимості доказів – у період воєнного стану, але на територіях, де є можливість реалізації слідчими суддями повноважень. До них відносять: забезпечення дотримання строків досудового розслідування, оскільки умовою допустимості зібраних доказів у межі строків стадії досудового розслідування. Слід зазначити, що недавно було встановлено зміни до ч. 5 ст. 219 КПК України, що строк із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до винесення постанови про відновлення кримінального провадження, а також строк ознайомлення з матеріалами досудового розслідування сторонами кримінального провадження в порядку, передбаченому статтею 290 КПК України, не включається у строки, передбачені цією статтею, крім дня прийняття відповідної постанови та дня повідомлення підозрюваному, законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, про завершення досудового розслідування та надання доступу до його матеріалів.

Повноваження, які реалізуються самостійно прокурором у період воєнного стану, проте, за відсутності зазначеної обстановки він ними не наділяється. Вони стосуються тимчасового доступу до речей і документів, тобто під час дії надзвичайного або воєнного стану на території України надається тимчасовий доступ до речей і документів, зокрема, відомостей, які можуть становити лікарську, банківську таємницю; інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання; персональних даних особи, що знаходяться у її особистому володінні або в базі даних, яка знаходиться у володільця персональних даних, здійснюється на підставі постанови прокурора, погодженої з керівником прокуратури.

Повноваження прокурора щодо звернення з клопотаннями до керівника органу прокуратури у ситуаціях, коли відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень, перелічених п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України, зокрема, проведення допиту, впізнання в режимі відео

конференції; розгляд клопотання про проведення обшуку у порядку ч. 3 ст. 233 КПК України; розгляд клопотання про обшук у порядку ст. 234 КПК України; отримання зразків для експертизи; дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Об'єктивна неможливість виконання слідчим суддею повноважень може бути пов'язана не тільки безпосередньо з воєнними діями: вона може виникнути у силу організації роботи суду, комендантською годиною, місцезнаходженням матеріалів досудового розслідування. Зазначимо, що КПК не вказує, яким чином має доводитись така об'єктивна неможливість. Зокрема, у редакції Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів у складних умовах воєнного стану» від 03 березня 2022 № 2111-IX йшлося про те, що «відсутня об'єктивна можливість виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень», то у Законі України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 14 квітня 2022 року № 2201- IX вже указано про те, що «відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень». Хоча слід зазначити, що у доктрині є думка: «не підлягають застосуванню положення ст. 615 КПК у разі, якщо слідчим суддею було порушено строки розгляду клопотання з причин, що не пов'язані із підставами запровадження на території України або в окремих її місцевостях режиму воєнного або надзвичайного стану» [3, с. 272].

У переліку повноважень, які у доктрині названо «делегованими» [2; с. 12], є і ст. 232 КПК України, проте ці повноваження реалізуються стороною обвинувачення і за відсутності воєнного стану.

Задля дотримання критерію належного порядку збирання доказів та недопущення спливу строків досудового розслідування без складання підсумкового процесуального рішення, прокурор у період воєнного стану, має повноваження, яке у КПК України визначено подвійно: у ст. 280 КПК України – зупинення досудового розслідування, у ст. 615 КПК України – зупинити строк досудового розслідування у кримінальному провадженні.

Повноваження прокурора щодо допиту у порядку ч. 11 ст. 615 КПК України не сформульовані у ст. 615 КПК України. Незважаючи на це, прокурор має повноваження прийняти рішення, доручити проведення допиту, самотійно провести допит. Особливостями цього різновиду допиту

є те, що показання, на відміну від загального порядку, можуть бути використані у суді як докази, тому прокурор має особливу увагу приділити дотриманню вимог КПК України щодо фіксування допитів та участі захисника у допиті підозрюваного.

Отже, на основі вищезазначеного, можна прийти до висновку: специфіка забезпечення прокурором допустимості доказів у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану полягає у наступному: наявності додаткових груп повноважень щодо їх забезпечення (зокрема, тих, які реалізуються самостійно прокурором у період воєнного стану; повноваження прокурора щодо звернення з клопотаннями до керівника органу прокуратури у ситуаціях, коли відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень, перелічених п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України; щодо забезпечення дотримання порядку збирання доказів); широкій взаємодії з керівником органу прокуратури; доведенні відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею повноважень; змозі отримання показань, які будуть використані як докази у суді. Ключовим у забезпеченні прокурором допустимості доказів в умовах воєнного стану є саме обґрунтування у клопотанні керівнику органу прокуратури, що відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень, адже у разі його відсутності докази можуть визнати недопустимими.

Література:

1. Кайло І. Ю. Допустимість доказів у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. 2016. 218 с.
2. Гловюк І. Завтур В. Новели здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: зміни до КПК України від 03 березня 2022 та роз'яснення Верховного Суду. URL: <https://barristers.org.ua/news/voyennyj-stan-ukrayinskyj-variantnaukovyjradyk-ao-barristers-pashkovskyjmykola-ivanovych/>
3. Завтур В. А. Оцінка допустимості доказів, отриманих у порядку ст. 615 КПК України. Правове життя сучасної України : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 3. – С. 269-274. С. 272.

Середенко В. В.,
студентка 3 курсу юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Науковий керівник: Попович М.В.
завідувач криміналістичної лабораторії Ганса Гросса,
асистент кафедри кримінального права юридичного факультету,
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про прокуратуру», Прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому цим Законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави [1, ст. 1]. В Основному Законі України закріплено положення, згідно з якими в Україні діє прокуратура, яка здійснює: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом [2, ст. 131¹].

Прокуратура – важлива державна інституція, тому її діяльність має державний характер і здійснюється з метою реалізації відповідних функцій держави. Розглядаючи функціональну діяльність прокурора, варто звернути увагу не лише на його визначені законом правові компетенції, але й на психологічні аспекти його роботи, зокрема в умовах воєнного стану. Адже психологія, у свою чергу, завжди відіграє важливу роль в організації всіх видів людської діяльності, а забезпечення законності та правопорядку, нагляд за дотриманням і захист прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави, які здійснює прокурор, є видом діяльності, котра реалізується через призму взаємин з особами, котрі становлять професійний інтерес, і спілкування з якими проходить у психологічно забарвлених відтінках.

Прокурорська діяльність належить до категорії складних інтелектуально-практичних видів діяльності, що вимагає від прокурорських працівників високої активності та гнучкості мислення, стійкої уваги, розвинутої уяви. При цьому така діяльність як складна система включає й інші психологічні функції, у взаємодії з якими вона обумовлює здатність працівників органів прокуратури до ефективного вирішення професійних завдань. Робота прокурора завжди здійснюється у контексті соціально – психологічної взаємодії систем «людина – суспільство», «людина – колектив» і «людина – людина» [3, с. 128]. Тобто бути прокурором – це завжди спілкуватись з людьми. Від рівня комунікації залежить, яку саме інформацію прокурор зможе донести іншим, чи зможе він переконати силою слова, і яку інформацію отримає, чи буде вона повного обсягу та потрібної якості. Прокурори завжди повинні враховувати права та інтереси і потерпілого, і підозрюваного та вміти ефективно вибудувати комунікацію з ними з урахуванням того, що ці особи не є правниками, і саме під час кримінального провадження вони перебувають у загостреному емоційному стані. Особливо гостро це питання звучить у розрізі сучасності.

Сьогодні, під час російсько-української війни, прокуратура відіграє ключову роль у забезпеченні документування та розслідування воєнних злочинів РФ в Україні. У зв'язку з цими обставинами, кількість психотравмуючих і стресогенних чинників зростає. Діяльність прокурора супроводжується нервово-психічними перевантаженнями, конфліктними ситуаціями, напруженням емоційно-вольової сфери, що зумовлено жорсткою, детальною законодавчою регуляцією, персональною відповідальністю за прийняті рішення, складністю та багатогранністю взаємовідносин з працівниками органів досудового розслідування, оперативних підрозділів, судом, нерівномірним темпом роботи, тиском на рішення прокурора з боку владних структур [4, с. 6]. А складні та нервові умови праці, у свою чергу, справляють значне психологічне та навіть фізичне навантаження на працівника. Особливо це стосується прокурорів воєнних злочинів, які стикаються зі справжніми викликами. Їм доводиться багато працювати над вивченням і каталогізацією сцен обстрілів, ракетних ударів і вбивств, а інколи й сцен жорстоких злочинів проти своїх співвітчизників. Спілкування з родичами загиблих, дослідження зруйнованих будинків, безперечно, емоційно впливають на психологічний стан людини, однак прокурорам особливо потрібно зберігати холодний розум та старанно вивчати справи,

аби розкривати всі деталі. Важливими для прокурора є також організаторські здібності, адже вміння якісно скоординувати процес діяльності групи осіб із такою серйозною місією у такий складний час є хорошим показником компетентності особи на цій відповідальній посаді.

Отже, вивчення професійної прокурорської діяльності полягає також і у дослідженні психологічних особливостей особистості прокурора. Із специфічними психологічними ознаками прокурорської діяльності мають корелювати особистісні морально-психологічні якості прокурора, які є вкрай значущими для ефективної діяльності прокуратури. Психологічна стійкість до стресових ситуацій та труднощів у робочому процесі, скрупульозність, рішучість та жага до справедливості є невід'ємними рисами справді кваліфікованого прокурора, а у воєнний час такі особистісні якості лише зростають у своїй важливості.

Література:

1. Закон України «Про прокуратуру» Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015.
2. ст. 94 / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.
3. Конституція України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30,
4. ст. 141 / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
5. Билиця І. Професійна етика прокурора: монографія. Одеса: «Юридична література», 2015. 182 с.
6. Бевзюк І. Психологічна характеристика функціональної діяльності прокурора. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 2(14). С.8.

Таран С. В.,

Студентка відокремленого структурного підрозділу

«Роменський фаховий коледж ДВНЗ

Київський Національний Економічний Університет імені В. Гетьмана»

Науковий керівник : Логвиненко М.І.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри АГПФЕБ ННІ права СумДУ

м. Ромни, Україна

СУДОВІ СИСТЕМИ УКРАЇНА ПОЛЬЩА: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

На теренах розвитку демократичного суспільства важливим фактором є наявність високоякісної системи судоустрою як однієї із гілок влади. Даним дослідженням автори намагаються дослідити системи судоустрою двох братніх країн Європи України та Польщі. Як показує аналіз та вже і склалось історично Польща в своєму формуванні судової системи опередує Україну на певний відрізок часу. Аналізуючи судові системи, можна прийти до наступних висновків:

Перш ніж дати характеристику самій системі, необхідно проаналізувати нормативно-правову базу, яка регулює систему судоустрою двох країн. Основними законами, які регулюють систему правосуддя в Польщі, є: Конституція Республіки Польща від 2 квітня 1997 року, Закон про структуру загальних судів від 27 липня 2001 року, Закон про структуру військових судів від 21 серпня 1997 року, Закон про структуру адміністративних судів від 25 липня 2002 року, Акт про Верховний Суд від 8 грудня 2017 року, Акт про Національну раду судової влади від 12 травня 2011 року. Здійснюючи правосуддя в Україні, система судоустрою підпорядковується такій нормативно-правовій базі як: Закон України «Про судоустрій і статус суддів», який визначає організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні. Він прийшов на зміну попередньому Закону «Про судоустрій і статус суддів», прийнятому у 2010 році і викладеному в новій редакції 2015 року. 27 жовтня 2014 р. Президент України створив Раду з питань судової реформи, яка підготувала та подала Главі держави пропозиції щодо стратегії реформування судоустрою та

судочинства. Метою даної реформи було реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів задля практичної реалізації принципів верховенства права і забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд справ незалежним та неупередженим судом (що є дуже важливим у діяльності суду будь-якої країни), а також Конституція України (як головний закон держави).

Як показує нормативно-правова база судові системи обох країн є дієздатними і виконують свої функціональні обов'язки в межах повноважень передбачених законодавчою базою. Але є певна різниця між системами судової гілки влади двох країн. Так, слід зазначити, що судову владу Польщі здійснюють вільні та незалежні суди (Верховний суд, суди загальної юрисдикції, адміністративні суди, військові суди), а також трибунали (Конституційний трибунал – відповідник українського Конституційного Суду). Про це говорить Конституція Республіки Польща у статті "Влада судів та трибуналів є відокремленою і незалежною від інших влад".

Головним судовим органом у Республіці Польща виступає Верховний суд. Згідно із Законом від 27 липня 2001 р. "Про устрій судів загальної юрисдикції" ним здійснюється контроль над діяльністю судів загальної юрисдикції, адміністративних та військових судів щодо ухвалення постанов. Даний суд займається передусім розглядом касацій, а також забезпечує правильність і цілісність інтерпретування закону та судової практики. Цікавою рисою є ще те, що Верховний суд може також оцінювати законопроекти [5, с. 155-160].

Крім того, слід зауважити, що найбільш доступними для громадян Польщі є суди загальної юрисдикції, а саме районні, окружні та апеляційні суди, що закріплюються відповідним законодавством. Варто підкреслити, що вони чинять правосуддя у сфері, яка не належить до адміністративних і військових судів, а також невласлива Верховному суду [4].

Основною одиницею правосуддя Республіки Польща виступає Районний суд, на якого покладений обов'язок ухвалення судових рішень. Він створений для розгляду у першій інстанції судових, цивільних, кримінальних, сімейних та опікунських справ, які стосуються економіки, трудових правовідносин та відносин у сфері соціального страхування.

Крім того, важливою складовою судової гілки влади Польщі виступають Міські суди, що являються відділами районних судів. У провадженні цих судів знаходиться розгляд справ по першій інстанції про правопорушення, фіскальні злочини (які підлягають покаранню грошовим

штрафом до 360 денних ставок або ув'язненню до 2 років) або злочини, що розглядаються судом (на підставі приватного звинувачення).

Окружний суд Польщі – це перш за все, складовий та вагомий елемент правосуддя, який виносить рішення і діє у польській системі загальної юрисдикції. До того ж, він є одночасно судом другої інстанції – апеляційним, який розглядає апеляції на справи, що розглядалися першою інстанцією у районному суді. Суд складається з відділів: цивільного, кримінального, праці (трудовий суд), економічного (економічний суд), а також пенітенціарного і відділу, що здійснює нагляд за виконанням кримінальних постанов. Додатково в окружному суді Варшави функціонує Анти монопольний суд. Це окрема організаційна одиниця з ведення справ, які стосуються захисту конкуренції, регулювання енергетики, телезв'язку і залізничного транспорту [6, с. 212].

Важливо відмітити, що, на відміну від України, судова влада в Польщі в системі трьох гілок влади володіє певною монополією: суди, незважаючи на ще середньовічний правовий принцип «стримування і противаг», не зобов'язані співпрацювати з представниками інших гілок влади. Адже для них, правосуддя – це вимір справедливості, на який не можуть вчиняти вплив інші гілки влади.

Також в кожному суді передбачена наявність судових референтів на яких покладаються обов'язки по здійсненню дрібних правових питань і наданню допомоги суддям в розгляді справ (такі посади чимось схожі на посади помічників суддів). Але само правосуддя можуть здійснювати тільки професійні судді [6, с. 301].

Як і в Україні, в Польщі кримінальні закони визначають особливі процедури допиту окремих категорій свідків і потерпілих (наприклад неповнолітніх), процедури проведення психіатричної експертизи, умови застосування тимчасового арешту та інші.

Становлення України як сучасної правової держави нерозривно пов'язане з тривалим процесом формування судової влади, як основного елементу належного забезпечення та захисту основоположних прав людини та громадянина. Досить важливим елементом судової системи України слід вважати її компетенцію та порядок здійснення судочинства. Перш за все, слід зауважити, що судочинство здійснює Конституційний Суд України та суди загальної юрисдикції. Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні. Суди загальної юрисдикції,

розглядають решту справ таких як: цивільні, господарські, кримінальні, адміністративні – в межах повноважень судової влади. Тому переважна більшість усіх судових справ розглядається судами загальної юрисдикції. Система судів загальної юрисдикції складається з: районних, міських судів (міжрайонних, міжобласних судів) та обласних судів. Відповідно до законодавства, організацію та повноваження Конституційного Суду України визначає Конституція України та відповідний закон (ст. 153 Конституції України) [1]. Діючи відповідно до своєї компетенції, Конституційний Суд України ухвалює рішення з питань, порушених у конституційному поданні чи конституційному зверненні щодо відповідності чи невідповідності законів та інших нормативно-правових актів. Слід зазначити, що Верховний Суд України є найвищим судовим органом України і здійснює нагляд за судовою діяльністю судів держави в порядку, встановлюваному законодавством України. Ця судова інституція у межах своїх повноважень розглядає справи як суд першої інстанції, у касаційному порядку, вивчає і узагальнює судову практику, аналізує судову статистику і дає методичні роз'яснення судам у питаннях застосування республіканського законодавства, що виникають при розгляді судових справ. Першу найбільш чисельну та найбільш завантажену ланку судової системи України складають районні та міські суди, які і є судами першої інстанції. Районний (міський) суд утворюється в районі, місті (крім міст районного підпорядкування), районі в місті. Міжрайонний (окружний) суд також є первинною ланкою судів загальної юрисдикції і діє для забезпечення колегіального розгляду судових справ районними (міськими) судами. Утворюються міжрайонні (окружні) суди, до яких може входити декілька районних (міських) судів Верховною Радою України. Міжрайонний (окружний) суд розглядає справи у складі трьох суддів районних (міських) судів. Районний (міський) суд розглядає всі цивільні і кримінальні справи, за винятком справ, віднесених законом до компетенції інших судів [2]. У кримінальному судочинстві ці суди не розглядають лише справ підвідомчих обласним судам та Верховному Суду АРК. До цієї ж ланки відносяться і міжобласні суди. Міжобласний суд є судом першої інстанції і в межах своїх повноважень розглядає на особливо режимних об'єктах, розташованих на території України, всі цивільні і кримінальні справи, а також справи про адміністративні правопорушення у випадках, передбачених законодавством України [3, с. 160-163].

На підставі проведеного порівняльного дослідження можна зробити висновок, що судові системи України та Польщі є урегульованими повноцінними органами судової гілки влади, які підлягають подальшому реформуванню та приведенні до відповідності. Варто підкреслити, що в Республіці Польща процес реформування системи органів судової влади триває і нині, особливо щодо правового статусу судів загальної юрисдикції. Також, слід звернути увагу на приведення до відповідності та кодифікацію нормативно-правової бази з питань регулювання організації діяльності судової влади Республіки Польща. Також автори відзначають, що обсяг повноважень органу конституційної юрисдикції в Республіці Польща є істотно ширшим за компетенцію Конституційного Суду в Україні й охоплює питання захисту не лише власне конституції, а й всього нормативного порядку держави, включно з його міжнародно-правовою складовою.

Література:

1. Конституція України // ВВР. – 1996. – № 30. – Ст. 141
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України // ВВР. – 2018. – № 41-42, 43, № 44-45. – Ст. 529
3. Нестерчук Л. П. Принцип спеціалізації в побудові судової системи України. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2017. Вип. 2. Т. 2. С. 160-163.
4. Конституція Польської Республіки. 2021. URL: http://pravo.org.ua/img/books/files/1525439592pol_const_new_a5_web.pdf (дата звернення 17.11.2022).
5. Даніелян Ю. О. Конституційні засади регулювання судової влади в системі поділу влади: порівняльно-правовий аспект. Серія «Організація судових та правоохоронних органів». Київ: Вип. 1. 2019. С. 155-160.
6. Шишкін, В. І. Судові системи країн світу : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер. 2018. 301 с.

Ткаченко К.В.,
*студентка 6 курсу юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна*

Науковий керівник: Жаровська Г.П.,
*докторка юридичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри кримінального права юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна*

ОСОБЛИВИЙ РЕЖИМ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна збройна агресія рф проти України назавжди змінила життя українського народу. Сфера правового регулювання суспільних відносин у нашій державі теж зазнала неабиякого впливу внаслідок цього.

Йдеться не тільки про встановлення кримінальної відповідальності за непередбачені раніше Кримінальним кодексом України кримінальні правопорушення, але й про трансформацію положень Кримінального процесуального кодексу України, зокрема, щодо початку досудового розслідування в умовах воєнного стану.

Законодавчим підґрунтям внесення змін до чинного кримінального процесуального законодавства нашої держави є прийняття низки нормативно-правових актів і набрання ними чинності.

Одним із них є Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 14 квітня 2022 року № 2201-IX, яким у новій редакції викладено розділ IX¹ Кримінального процесуального кодексу України, що наразі має назву: «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану».

Згідно із загальним правилом щодо початку досудового розслідування, передбаченого ч. 1 ст. 214 КПК України, слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування та

через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Проте п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України врегульовано ситуацію, яка може виникнути на початку досудового розслідування в реаліях воєнного стану. У разі відсутності технічної можливості доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань – рішення про початок досудового розслідування приймає дізнавач, слідчий, прокурор, про що виноситься відповідна постанова, яка повинна містити відомості, передбачені ч. 5 ст. 214 цього Кодексу.

У листі Верховного Суду «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 03 березня 2022 року № 1/0/2-22 наголошується на тому, що такий документ може вважатися належним підтвердженням початку досудового розслідування і підставою розгляду клопотань органу досудового розслідування.

Відомості, що підлягають внесенню до Єдиного реєстру досудових розслідувань, вносяться до нього за першої можливості, а процесуальні дії під час кримінального провадження фіксуються у відповідних процесуальних документах, а також за допомогою технічних засобів фіксування кримінального провадження, крім випадків, якщо фіксування за допомогою технічних засобів неможливе з технічних причин.

Також доречно згадати про зміну порядку проведення слідчих (розшукових) дій. При проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понятих. У такому разі хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису.

Дане положення задекларовано п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України.

Цікавою є позиція правозахисників стосовно цього правового нововведення. Останні вважають, що захист прав і законних інтересів осіб, стосовно яких проводяться вищезазначені слідчі (розшукові) дії, зводиться майже нанівець. Оскільки навіть здійснення безперервного відеозапису не може слугувати гарантією дотримання всіх вимог чинного кримінального процесуального законодавства нашої держави.

П. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України проголошено, що в разі відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею повноважень, передбачених ст. 140 («Привід»), 163 («Розгляд клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів»), 164 («Ухвала про тимчасовий доступ до речей і документів»), 170 («Накладення арешту на майно»), 173 («Вирішення питання про арешт майна»), 206 («Загальні обов'язки судді щодо захисту прав людини»), 219 («Строки досудового розслідування»), 232 («Проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування»), 233 («Проникнення до житла чи до іншого володіння особи»), 234 («Обшук»), 235 («Ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи»), 245-248 («Отримання зразків для експертизи», «Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису», «Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій», «Слідчий суддя, який здійснює розгляд клопотань щодо негласних слідчих (розшукових) дій», «Розгляд клопотання про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії»), 250 («Проведення негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді») та 294 («Загальні положення продовження строку досудового розслідування») цього Кодексу, – такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором.

Проте працівники органів досудового розслідування, зокрема органів прокуратури, що знаходяться на території України, де не ведуться активні бойові дії, продовжують звертатися з клопотаннями до слідчих суддів щодо вирішення вищеперелічених питань правового характеру, оскільки в разі зловживання даними можливостями отримані докази можуть визнаватися недопустимими.

Згідно з ч. 4 ст. 233 КПК України проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 години до 6 години) не допускається, за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного, а також крім здійснення кримінального провадження у порядку, встановленому ст. 615 цього Кодексу.

Проаналізувавши даний нормативно-правовий припис КПК України, можна дійти висновку, що наразі працівники правоохоронних органів уповноважені проводити слідчі (розшукові) дії цілодобово. Участь правозахисника в

такому разі теж може бути проблематичною у зв'язку із запровадженням комендантської години в нічний час на території нашої держави.

Відповідно до ч. 2 ст. 219 КПК України строк досудового розслідування з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань або винесення постанови про початок досудового розслідування у порядку, встановленому ст. 615 цього Кодексу, до дня повідомлення особі про підозру становить:

1) дванадцять місяців – у кримінальному провадженні щодо нетяжкого злочину;

2) вісімнадцять місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Однак з огляду на ч. 8 ст. 615 КПК України порядок обчислення строку досудового розслідування теж змінився, оскільки в кримінальних провадженнях, в яких жодній особі не було повідомлено про підозру на дату введення воєнного стану, строк від зазначеної дати до дати припинення чи скасування воєнного стану не зараховується до загальних строків, передбачених статтею 219 цього Кодексу.

Ч. 9 ст. 615 вищезгаданого нормативно-правового акта було проголошено, що під час дії воєнного стану обвинувальні акти, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності скеровуються та розглядаються судами, в межах територіальної юрисдикції яких закінчено досудове розслідування, а в разі неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя – найбільш територіально наближеним до нього судом, що може здійснювати правосуддя, або іншим судом, визначеним у порядку, передбаченому законодавством.

Внаслідок набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» від 27 липня 2022 року № 2462-ІХ дана норма КПК України викладена в новій редакції та наразі звучить так. «Під час дії воєнного стану обвинувальні акти, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності скеровуються та розглядаються судами, у межах територіальної юрисдикції яких вчинено кримінальне правопорушення, а в

разі неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя – судом, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, що закінчив досудове розслідування, або іншим судом, визначеним у порядку, передбаченому законодавством».

Згідно з ч. 4 ст. 95 КПК України суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання, або отриманих у порядку, передбаченому ст. 225 цього Кодексу. Суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них, крім порядку отримання показань, визначеного ст. 615 цього Кодексу.

У ч. 11 ст. 615 КПК України йдеться про те, що показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації.

Отже, така ключова властивість дослідження доказів під час судового розгляду кримінального провадження як безпосередність теж зазнала впливу через глобальні зміни, які відбулися в житті українців з початком Війни за незалежність України.

Підсумувавши все вищевикладене, можна зробити висновок, що завдяки гнучкості правової системи України органи досудового розслідування й органи судової влади здатні забезпечувати збереження духу законності та справедливості, які продовжують панувати в українському суспільстві, незважаючи на зусилля ворога змінити це.

Література:

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14 квітня 2022 року № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text> (дата звернення: 30.11.2022).
2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану: Закон України від 27 липня 2022 року № 2462-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20#Text> (дата звернення: 30.11.2022).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 30.11.2022).
4. Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Лист Верховного Суду від 03 березня 2022 року № 1/0/2-22. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VSS00820?an=1> (дата звернення: 30.11.2022).

Юрчишена А.О.,
*студентка 3 курсу юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

Науковий керівник: Стратій О.В.,
*кандидат юридичних наук, асистент,
асистент кафедри кримінального права юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна*

РОЗГЛЯД КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України виникає проблемне питання щодо розгляду кримінальних проваджень в умовах воєнного стану. Так як збройні дії велися в східних областях нашої держави ще з 2014 року, то уповноважені на це особи вже мали змогу пристосуватись до такої специфіки.

Варто розпочати з того, що статтею 615 КПК України передбачено особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях. Проте з моменту саме повномасштабного вторгнення, були внесені зміни до даної статі. А саме: якщо на тимчасово окупованій території у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею своїх повноважень, відповідний прокурор наділяється виключними правами щодо:

1. Розгляду та вирішення клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів;
2. Розгляд та вирішення клопотань про надання дозволу на проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи;
3. Розгляд та вирішення клопотань про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій;
4. Розгляд та вирішення клопотань про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-115, 121, 127, 146, 146-1, 147, 152, 153, 185, 186, 187, 189-191, 201, 258-258-5, 260-263 1, 294, 348, 349, 365, 377-379, 402-444 Кримінального кодексу України. [2]

Таким чином, аналізуючи дані зміни, можна зазначити, що прокурор заміняє слідчого суддю та його повноваження, які обмежують

конституційні права громадян. Законодавець наділив прокурора такими повноваженнями, тому що це відбувається в особливий режим. Крім того, ані КПК України, ані іншими нормативно-правовими актами не регламентовано порядок оскарження постанов прокурора, прийнятих в порядку ст. 615 КПК України [1, с. 2].

У разі виявлення вчиненого кримінального правопорушення уповноважені на це службові особи невідкладно, але не пізніше 24 годин, повинні вносити відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та відповідно з цього моменту розпочати розслідування. В інформаційному листі Верховного Суду від 03.03.2022 № 1/0/2-22 «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» зазначено, що в разі неможливості формування витягу із ЄРДР інформація про реєстрацію кримінального правопорушення та початок досудового розслідування може бути підтверджена мотивованою постановою органу досудового розслідування про початок досудового розслідування, яка має містити всі відомості, визначені у ст. 214 КПК України.

В п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України закріплено, що вчинення злочину з використанням умов воєнного стану є обставиною, яка обтяжує покарання. Адже винна особа вчиняє злочин в найбільш тяжкий час для держави, розуміючи про певну моральну слабкість суспільства. Саме в такому разі суд буде призначати вид та розмір покарання вище від максимальної межі санкції, яка передбачена в КК України. Важливим моментом є те, що в умовах воєнного стану суди не мають права скорочувати чи прискорювати розгляд кримінальних та інших справ, що перебувають у їх провадженні, у т.ч. за умови, що вони розпочаті після 24.02.2022 р.

Слід додати, що задля безпеки життю та здоров'я суддів та учасників судового процесу у період воєнного стану, доступ до Єдиного державного реєстру судових рішень було тимчасово призупинено.

Підсумовуючи вищезазначене варто вказати, що окупація з боку Російської Федерації так чи інакше внесла корективи у суспільне життя всіх українців, тим самим спровокувала державні зміни та редагування на цьому тлі законодавства, не оминаючи, звичайно, і процес розгляду кримінальних проваджень. Адже кожен злочин, вчинений в умовах воєнного стану є набагато більш жорсткішим за такий самий, який був би вчинений у мирний час та тим самим потребує особливої процедури.

Література:

1. Гловюк І. Кримінальне провадження в умовах воєнного стану. [URL: http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4512/1/%d0%b3%d0%bb%d0%be%d0%b2%d1%8e%d0%ba4.pdf](http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4512/1/%d0%b3%d0%bb%d0%be%d0%b2%d1%8e%d0%ba4.pdf)
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України: кодекс від 13.04.2012, редакція від 06.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n1089>

Наукове видання

II НАУКОВІ ЧИТАННЯ ПАМ'ЯТІ ГАНСА ГРОССА:

*Збірник тез міжнародної
науково-практичної конференції*

(м. Чернівці, 9 грудня 2022 року)

Відповідальна за випуск

Галина Жаровська

Підписано до друку 06.03.2023. Формат 60x84/16.
Умов.-друк. арк. 14,0. Обл.-вид. арк. 15,1. Зам. 3-001п.
Видавництво Чернівецького національного університету.
58002, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2.
e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №891 від 08.04.2002

